۸

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی وترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

اوچونجو ایل‌صایی ۸ (آردیجیل صایی ۳۱)
سال سوم شماره ۸ (شماره مسلسل ۳۱)

آبان ۱۳۶۰
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)
این مجله بهیچ حزب وگروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
3rd Year No.8(Serial No. 31
November 1981
Address: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

بسم‌الله الرحمن الرحیم

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

۱ـ گونش دن بیر پای (۴) : دوکتور حمید نطقی ۳
۲ـ سؤز وکلاسیکلریمیز (۵) : پرفسور غ ـ بیگدلی ۱۷
۳ـ حضرت علی(ع)نین اؤگودلری : جواد هیئت ۲۲
۴ـ عاشورای حسینی: وارلیق ـ آثم ۲۳
۵ـ آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی: دوکتور جواد هیئت ۲۵
۶ـ نظامی پوئمالاریندا قیچاق ـ اوغوز گؤزه‌لی: پرفسور رستم‌عبوف ـ منظوری خامنه‌ای ۳۵
۷ـ دده‌قور قودون تاریخی حقنده : ع ـ علی‌بیگ‌زاده ـ منظوری خامنه‌ای ۴۹
۸ـ گلن مکتوبلار: دوکتور محمدعلی مصدق(باکی) آقای جوانمرد (تهران) ۵۴
بهرام ائلچین ـ رضا آغ دمیر: تبریزه سلام ۵۵
۹ـ عاشق علی‌عسگر: زین‌العابدین ماکس (ایغدیر، قارص ـ ترکیه) ۵۶
۱۰ـ بین‌الملل تورکی فولکلور کنگره‌سی. ۶۱
۱۱ـ فقیر: علی کمالی ۶۲
۱۲ـ باغریم قان‌اولدی : تئلیم‌خان ۶۸
۱۳ ـشاعر سؤنمز ایله دوکتور زهتابی آراسیندا مشاعره ۶۹
۱۴ـ ناتمام مثنوی : دوکتور مهدی‌مجتهدی (عاکف تبریزی) ۷۰
۱۵ـ ستارگل‌محمدی : آغ چایلی ۷۳
۱۶ـ سؤز وطندن دوشوب : قاسم جهانی (باکی) ۷۶
۱۷ ـ یئنی‌چیخان کتابلار ۷۷
۱۸ـ میرزا اسماعیل نوبری : صمد سرداری‌نیا ۷۸
۱۹ـ دوبیتی های وطن وجبهه : میرزا اسماعیل جباری نژاد (آدلی) ۸۳

توجه

۱ـ آذربایجان ادبیات تاریخی‌نین ۲۰ـنجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو. غوموز اوچون‌بو عصرده‌کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه‌ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیزواردیر. بوتون شاعر ویازیچی وآذری‌ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر یمیزدن‌بو باره‌ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اؤز ترجمه‌ی حال واثرلریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری‌دیگرشاعر لریمیزین‌ده ترجمه‌ی حال‌واثرلریندن نمونه‌لرگؤندرمه‌لرینی خواهش ائدیریك«وارلیق»

۲ـ خواستاران‌اشتراك‌می‌توانندمبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ریال) را از نزدیکترین شعبه هریك از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانك ملی ایران (شعبه داریوش‌خیابان‌بهار) واریزنمایند و رسید آنرا بضمیمهٔ نشانی خود بآدرس مجله (خیابان مصدق‌ـکوچه‌بیدی‌ـ شماره ۱۷ـتهران) ارسال فرمایند.

۳ـ شماره‌های‌گذشته مجلهٔ وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله تهیه نمائید.

۴ـ جلد اول **تاریخ‌ادبیات‌آذربایجان** ازقرن۱۳ تا آخرقرن۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانندازانتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری ویا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجلهٔ یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۵ـ مجموعه ده‌شماره سالیانه مجله در یك‌جلد منتشرشد علاقمندان میتوانند هرچه زودترقبل‌از اتمام‌آن‌ازدفترمجله ویا انتشارات‌فرزانه ویا انتشارات دنیا روبروی دانشگاه تهیه نمایند.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی وهنری

(به‌زبانهای فارسی وترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر : دکتر جواد هیئت

محل اداره : تهران، خیابان مصدق، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن ۶۴۵۱۱۷ / ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان ـ میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال

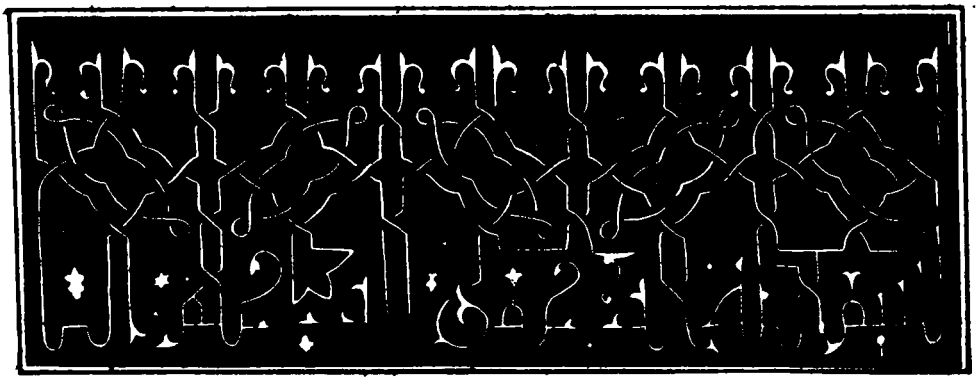

وارلیق

آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه
مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی

اوچونجی ایل ـ صایی ۸ ـ آبان ۱۳۶۰

دوکتور حمید نطقی

گونشدن بیرپای

(۴) *

۱۷۶ـ طلبه = دانشجو

طلبه لیک ایللرینده ،یئنی بیلیک دونیاسیندا
الی هروقت دوستلارینا کؤمک اوچون اوزانمیشدی ص ۳۳۷

۱۷۷ـ طوپلاماق = بیغماق ،(جمع ائتمک)

باغچادان گول دسته لیک گول طوپلاماق ممکن دگیل
مستبدلر قان تؤکوب گوللر ، چیچک لر قانلی‌دیر
"بیلمه‌ین بیلسین " ص ۲۵۲

۱۷۸ـ عسگر = نظامی ،سرباز

بابک اوردوسوندا کی ساچلاری بوروق ـ بوروق
یاپینجیسی قاپ ـ قارا بیر عسگره بنزه‌ییر
"خزر نه‌یه‌بنزه‌یر" ص ۱۴۰

---

* بؤیوک شاعر سلیمان رستمین (منیم گونشیم) آدلی شعرکتابی نین لغوی تدقیقی نین ۴ نجی حصه‌سی .

۱۷۹ ـ عئیبه‌جر = عیب‌لی ، چرکین
آمریکا ، فخر ائتمه گل ! هر عیبه‌جر اولادینلا
انسانلیغین غضبینی قازانمیسان اؤز آدینلا
"یئددی زنجی " ص ۱۰۸

۱۸۰ـ فیته = لُنگ
بادیمجانی، چهرائی فیته تاخدی سئرچه‌لر ،
کئفه باخدی سئرچه‌لر. "سئرچه‌لر باللاداسی" ص ۲۷۱

۱۸۱ـ فیرچا = رسام قلمی ،(قلم‌مو)
رساملیغین دا واردی ،شاعیرلیگین ده واردی ،
قلمین ده ،فیرچان دا عطیرلی ایلک باهاردی.
"مهدی نی یادائتدیم" ص ۱۴۷

۱۸۲ـ قاپیلماق = اؤزونو بیر شئی‌ین جاذبه‌سینه بوراخماق
دوشونور : من آتیمی یاد چؤله سوردوم، چاپدیم،
قاپیلیب حسه بوگون دوغرو یولومدان ساپدیم.
" یاخشی یولداش " ص ۳۱۷

۱۸۳ـ قادین = انسانلاردا "ارککه" مقابلدیر،"آرواد" کلمه‌سینه ترجیحی‌واردیر
وورولموشدوم اؤزومه ،بیرده سنه ای قادین
دیلیمده گئجه ـ گوندوز ،اؤز آدیم ،سنین آدین .
" گئجه‌دیر آرتیق " ص ۱۷۰

۱۸۴ـ قارالتی = بللی اولمایان بیریسی‌نین کؤلگه‌سی،تصوری
اینجه یارپاغا دؤندو کوبود چکمه‌مین آلتی
ساندیم‌کی سن سن گلن گؤرونجه بیر قارالتی
" عمرومه یازیلماسین " ص ۱۷۵

۱۸۵ـ قارتال = عقاب
آلچالارین بوداقلاری بورونن ده قارکیمی آغ چیچه‌ک لره
کؤنوللرین قارتاللاری باش‌چکنده یوکسک لره
" دؤنه ـ دؤنه خاطیرلایین" ص ۲۲

۱۸۶ـ قارشیسینی آلماق = قاباغینی آلماق ،مانع اولماق
آمریکا بو درین یوخودان آییلماسین ،
جانی اولادلاری نین قارشیسینی آلماسین .
" آمریکا نه‌دیربو؟" ص ۱۱۳

۱۸۷- قارتوپو = (گلولهٔ برف)
دئییرم کی،کاش ایندی من سیز یاشدا اولایدیم
قارتوپو اویناماقدا یئنه یاشدا اولایـــدیم.
"بیرینیزمنم" ص ۱۴۵
۱۸۸- قاغایی = تورکیه ده "مارتی" ،روسلارین "چایکا" ،فرانسیزلارین
" Mouette "،انگلیزلرین " Gull " دئدیک لری
(مرغ دریائی).
ال - اوزونو یویاندا او سرت قایـــالار
چیغریشاندا دنیزلرین اؤز شاعری - قاغاییلار.
" دؤنه- دؤنه خاطیرلاییین" ص ۳۲۳
۱۸۹- قالدیرماق = قووزاماق ،قالخیزماق
یاخشی بیلیرسن کی،سئویرم سنی
قالدیر پنجره نی اؤرتن پرده نی "آیاغیم دگیل" ص ۱۷۴
۱۹۰- قوجوماق = قوجاقلاماق
اوخشاسین،اؤپسون اونو عشق ایله ،برک - برک قوجوسون
اونون عشقیله فضالاردا دولاشسین اوچسون.
" یاخشی یولداش" ص ۳۱۴
۱۹۱- قوخلاماق = ایی له مک (بوکردن)،(ایسته ر پیس،ایسته ریاخشی قوخو)
قوخلاییب هر چیچه گی هر گولو من
اوجادان سسله میشم باغری یانیق بولبولو من.
" یارالاریم " ص ۱۹۶
۱۹۲- قوخو = ایی،رایحه ،(بو)،(ایسته ر خوشا گلن،ایسته ر خوشا گلمه ین)
وطن چؤللری نین چیچه ک قوخوسو
جویورون ، جیرانین دیرناغیندادیر. "دوشونجه لر" ص ۵۲
۱۹۳- قوخوماق = ایی وئرمک
اولدوز - اولدوز چیچه ک لری عطیر قوخویور.
بیر- بیری نین هوه سینه قوشلار اوخویـــوز.
"فیروزه" ص ۱۳۰
هر کلمه سی ،هر سؤزو گول قوخویار
لایلا سینی دیله ک لردن توخـــویار. "تبریزلی آنالار" ص ۲۴۵

۱۹۴- قوراقلیق = قورولوق ، (خشکسالی)
هله‌لیک بیر آغری وار صحرانین یاراسیندا
بو یارانین آدینا ائللر قوراقلیق دئییر .
" گلدجک نسل لر" ص ۹۶

۱۹۵- قورتولوش = (رهائی)
سسله‌ییردی قورتولوشا ، چاغیریردی دوگوشلره
" یئددی زنجی" ص ۱۰۸

۱۹۶ قوشون = قورغوشون ،بعضا ده " گوللە" معناسینا گلیر .
اوردا قورشون تؤکولور آغزینا عصیانچیلارین .
" یاخشی یولداش" ص ۳۰۸

۱۹۷- قورغوشون = بورادا " گوللە" دئمکدیر
قورغوشونا دوزورلر ،
صونرا راحت گزیرلر . " دوستلوق " ص ۲۳

۱۹۸- قوروش = کیچیک بیر پول واحدی
" قره‌پول "،" شاهی" کیمی ،
گؤزومده بیر قوروش دگری یوخدور . "دگری یوخدور" ص ۵۶
اوره‌گینی ،قلمینی ، بئش قوروشا ساتانلار
وطنیمین عنوانینا نه قارالار یازمادی ؟
" اوزن دؤزه‌رمی " ص ۱۱۲
دگمه‌ز بیر قوروشا بیزیم دونیا دا
منیم آغ گونومو قارا یازدیغین . "بیرمکتوب داها" ص ۲۶۰

۱۹۹- قوشماق = (دویدن)
سن حقینی آلماق دیله‌ییرسن سه ، همن ، قوش !
" عصیان یارات" ص ۱۰۷
آرابانین آرخاسینجا ایگی کؤلگه قوشوردو
ایکی کؤلگه یوروغویلا تهدید ائدیب جوشوزدو .
" تبریزده قیش" ص ۳۶۰

۲۰۰- قووغا = ساواش
قالخ توپلا قیزیل گنجلیگی ،آچ دوشمنه قووغا !
آچ بیر یئنی قووغا ، یئنی عصیان ! یئنه زیرا ...
" عصیان یارات" ص ۱۰۷

۲۰۱- قیرپینماق = قوپاریلماق ، قیرخیلماق
کوللار اوسته نازیک اللر گؤیرچین تک چیرپینیر
گؤزه‌للرین اللریله تر یارپاقلار قیرپینیر.
" لنکران دا " ص ۱۳۲

۲۰۲- قیرپیم = بیر گؤز قیرپماق مدتی، (یک چشم‌بهم‌زدن، طرفه‌العین)
حکیم نه‌دیر ،درمان نه‌دیر؟ اجل بیلیر وقتینی
پادشاهین دا بیر قیرپیمدا تابوت‌ائدیر تختینی.
"قاراچی محمدین حکایتی" ص ۳۴۲

۲۰۳- قیرماق = قوپارتماق ،صیندیرماق،
زنجیرلری قیرماق ،او بؤیوک حق یولو تاپماق .
" عصیان یارات " ص ۱۰۷

بو گوندن صحبت‌آچار، صاباحدان صحبت‌آچار
قیران اولمایيب ،اولماز، ائل سازینی باهارین .
"اؤپوشور پایتختیمدا ..." ص ۹۲

۲۰۴- قیریش = (چین)، بوروشوک
یوخ بیزی سارسیتمادی ،قورخوتمادی ووروشلار
عزیز بیر خاطره‌دیر، آلنیمیزدا قیریشلار.
" دوستوم بیلیرسنمی ؟" ص ۱۵۶

قیریشلی آلنیم، آمان آیریلیق خریطه‌سی دیر.
باخاممیرام اؤزومه گوزگونون قارشیسیندا .
"آراز قیراغیندا " ص ۲۲۹

۲۰۵- قیریق = صینیق
باخیب افق لره هرگون بوشالدیرام اؤزومو
قیریق سازیم سینه‌م اوسته، آراز قیراغیندا
" آراز قیراغیندا " ص ۲۲۹

۲۰۶- قیماق = بورادا اسیرگه‌مه‌مک ،مرحمتسیزجه محو ائتمک
سردیم قارا طورپاغا سنه قییان یاغی نی ...
" ریخارو زورگه " ص ۱۱۰

۲۰۷- کاندار = آستانا ، قاپی آغزی
اوز دؤنده‌رسه وطنیندن ائلیندن
کانداریندا باسماز آیاق آنالار. "تبریزلی آنالار" ص ۲۴۵

۷

۲۰۸ـ ...کن = قوشولدوغو سؤز ویا ترکیب ده چاغ ـ زمان یاخود حال وضعیت بیلدیریلیر.

وقتیمله بو یوردومدا چیخارکن دیزه آل قان
توتدون ان آغیر گونده محبـــتله قولومدان . ص ۸۹

۲۰۹ـ کوبره = (کود)

سن باغباندان نه کوبره ،نه ده سو ایسته ییرسن ،
اؤزون گریب تاپیرسان روزینی قوملاردا سن .
" انجیر آغاجی " ص ۱۳۸

۲۱۰ـ کوتان = (خیش)

یازیق کندلی خان یئرینی سورور کوتانلا
دولور هرگون گؤزو یاشلا ، اوره‌گی قانلا.
" فیروزه " ص ۱۳۰

۲۱۱ـ کؤرپه = کیچیک ، (تازه)

اوز ـ گؤزو ،پار ـ پالتاری مرکبلی کؤرپه‌لر
چیرپینان اوره‌ک لری خوش مطلب لی کؤرپه‌لر "معلم" ص ۳۴
ابدی دیر منجه بیزیم ملت‌لرین دوستلوغو
عالم بیلیر کؤرپه‌لیکدن من بو یولو سئچمیشم.
" تاجیک دوستلاریما " ص ۴۰
آیاغینی اؤپه ـ اؤپه کؤرپه چای آخیر ،
ائولری نین پنجره سی گونشـــــه باخیر.
" فیروزه " ص ۱۲۹

۲۱۲ـ کؤله‌لیک = قوللوق ،اسیرلیک ، بنده‌لیک

طورپاق سنین ، وطن سنین ، قوت سنین دیر ،
آت چگنیندن کؤله‌لیگین آغیر یوکونـــو.
" رنجبر قارداش " ص ۲۰۹

۲۱۳ـ کوما = (کلبه)

یئددیسی ده دویا ـ دویا اوره‌گی نین یاراسینی
گؤز یاشییلا اوخوموشدو" طوم دایی نین کوماسی"نی .
" یئددی زنجی " ص ۱۰۸

۲۱۴ ـ ...کی = بورادا چوخلوق معناسینی تاکید ائلیر.

اوره‌گی ،دیله‌گی وجدانی تمیز
اوقدر، اوقدر مهربانده کی.
"ساغ اول معلم‌سلیمان ثانی"ص ۱۵۷

۲۱۵- کیرلی = چیرک
یارادیب کیرلی قاشیقلا لپه‌لر نعلبکی ده
دئییر:"عمانا باخین"، من اونا عمان دئمه‌رم.
" دئمه‌رم" ص ۲۷۲

۲۱۶- کیم بیلیر = امکان ویا ابهام ایفاده ائدر
کیم بیلیر بلکه ، کیم بیلیر بلکه ،
اوچوروملاردا محو اولاردیم من . "صون مکتوب"ص ۱۶۶
کیم بیلیر ،بلکه‌ده شاه داغیندادیر.
" دوشونجه‌لر " ص ۵۱

۲۱۷- کیمسه‌سیز = بورادا هئچ کس اولمایان ،بوش یئر
اوره‌گین وحشی ،کیمسه‌سیز بیر آدا ،
رنگی صولموش دودا قلاریندا سنین ،
ایندی آرتیق تبسمون گولویوق .
" صون مکتوب " ص ۱۶۶

۲۱۸ - گره‌ک سیز = لزوم‌سوز، فایده‌سیز
سن کیمسن ، نچی سن ، دریندن دوشون
وطنه ، ملته ، گره‌ک سیز اولما .
" گره‌ک سیز اولما " ص ۱۶۰
بیلیرم من خوشونا گلمیر اوره‌ک سیز یازیلار
قانی بوزدان دا صویوق ،خلقه گره‌ک سیز یازیلار.
" صونا میز " ص ۱۶۲

۲۱۹- گلمه = یاد، ایچه‌ری یه نفوذ ائتمیش یاد،اصل اولمایان
" گلمه‌لردن قصاصیمی آل " دئییر
بایراغینا کئچن قانی ، تبریزین. " اوزاق دگیل" ص ۲۴۸
قویمایین ائللر، آی ائللر، ال - قول آچسین گلمه‌لر
" آغ ائوین "حکمویله جلادلار اولوم فرمانلی دیر
" بیلمه‌ین بیلسین" ص ۲۵۲

کیرپیگین گلمه‌دیر، قاشین گلمه‌دیر،
توکو یئر سوپورن باشین گلمه‌دیر.
" مودا قوربانی " ص ۲۶۹

۲۲۰ـ گمیرماق = بیرشئین ایچینه نفوذ ائده‌رک محو ائتمک ،سرت بیر شئی یی دیشله یونتاماق
وحشی " مدنی "لر گمیریر روحونو قالخ ، قالخ !
آچ گؤزلرینی قارداشیم اطرافینا بیر باخ !
" عصیان یارات " ص ۱۰۷

۲۲۱ـ گؤز آلتی = سئویلن ، (مورد نظر)
دردی بودور کندده قالیب سئوگیلی سی، گؤز آلتی سی
بعضا اونا گل ـ گل دئییر آغاجلارین قارالتی سی.
" قولسوز قهرمان " ص ۲۹۸

۲۲۲ـ گؤز دوستاغی = (تحت نظر)
گؤز دوستاغی آلتیندادیر ، مطبعه‌لر ،قزئت‌لر
کتابلارا اود وورولور پلیس‌لرین الی ایله.
" اوره‌ک دؤزه‌رمی " ص ۱۱۱

۲۲۳ـ گؤز قاپاغی = (پلک)
آرامسیز ایچمکدن آی نانکور بالا
شیشیب دوش بره تک گؤز قاپاقلارین
" مودا قوربانی" ص ۲۶۸
نییه جان ائویمین چیراغی سؤندو
نیچین گؤزلری نین قاپاغی اندی ؟
" اوغول دردی " ص ۳۰۴

۲۲۴ـ گؤزلوک = (عینک)
قیزیل گؤزلوک له باخدیم من بو دؤورانه ازل گوندن
اگیلمز بایراغیم رنگده رفیمده یوز کتابیم وار.
" مقدس انقلابیم وار" ص ۸۳

۲۲۵ـ گوزگو = آینه
بیردن اینجه خوش بیر گولوش رقص ائله‌ییر اوز ـ گؤزونده
گؤرور نازلی نگارینی اوره‌گی نین گوزگو سونده .
" قولسوز قهرمان " ص ۲۹۹

۲۲۶ـ گؤممک = باسدیرماق ،قویولاماق ، دفن ائتمک
یازی سیز ، باش داشی سیز طورپا قلارا گؤمدوگوم
قلبیمدن قوپاردیغیم دونن کی کدریمدیـــر .
" پاهنیمین نقراتی" ص ۶۹

۲۲۷ـ گئرچک = واقعیت
وارلیغین یئر اوزونون گنجلیگینه اؤرنهک اولوب
هر ایشین هر یوروشون گئرچک اولـــــوب . ص ۹۹

۲۲۸ـ گئزمک = بیرشئیی چکهرک دوم ـ دوز حالا گتیرمک
سینهنی چوخ گئرمیسن آمانسیز دالغالارا
شاعر دوستوم ، غم یئمه ،سن هارا درد ـ غم هارا
" دوستوم بیلیرسن می" ص ۵۷،
آچیلان گوللهلره مردانه سینه گئرن
قلبی هجران یارالی باجیلاریمی گؤردوم .
" باجیلاریمی گؤردوم" ص ۲۴۹

۲۲۹ـ گئری = دالی ، (پس ، عقب)
اونا قالسا جانینین قدرینی بیلن دگیل ،
اولومله اوزلش سه ده ،گئری چکیلن دگیل .
" آنام و من " ص ۳۷

۲۳۰ـ گیزلهمک = گیزلتمک (مخفی کردن)
قوی دئییم بو یایلیغی نییه عزیزلهمیشم ،
نییه اونو بیگانه گؤزلردن گیزلهمیشـــم .
" یایلیق " ص ۱۶۵

۲۳۱ـ گیزلی = گیزلین
تین باشی آددیم باشی گیزلی آچیق آتیلیر
گؤرهن گؤزه گوللهلر، دوغرو سؤزه گوللهلر.
" آمریکا نهدیر بو؟" ص ۱۱۳

۲۳۲ـ لاغا قویماق = مسخره ائتمک
تانییانلار دانیشیب دالدا انو قویدو لاغا
او دگر ـ سؤیلهدی ـ دالدان تیلان داش طوپوغا
" ناکام شاعر" ص ۲۷۴

۲۳۳ـ لالاپیتی = (گنگ) ، (الکن)
یادیمدادیر اوقیزلا لالاپیتی صحبتیم
کلمه‌نی کلبه‌تین له قلبیمدن چیخاردیغیم .
" عزیز خاطره " ص ۱۷۵

۲۳۴ـ له‌لک = قوش قاناديندا کی بؤیوک توک
دئییرم کی، خوشبخت‌لرین خوشبختی یم دونیادا
دورنالاریم له‌لک سالیب‌باشیم اوستدن اوچورلار.
" آبشئرون لوحه‌لرینندن" ص ۱۲۸

۲۳۵ـ ماسا بیگی = شنلیگی،مجلیسی اداره‌ائدن ،انگلیسجه
(MASTER OF CEREMONY) دئییلیر.
یادیندا دیر مجلس‌لرده ماسا بیگی اولدوغو،
یادیندادیر گنجلیگینده حقلی تهمت‌آلدیغی
" قوجا کاتب" ص ۳۵۲

۲۳۶ـ ماوی = آبی
سن بختیمه باخ ،آینا کیمی ماوی سولاردا
آخشام آیی ،اولدوزلاری ،گوندوز کیمی گؤردوم.
" عکسینی گؤردوم " ص ۵۹
گؤزه‌للرین گؤزلری ماوی یه چالاردی می،
شهریمین آیناسی خزریـــــم اولماســـایدی.
" اولماسایدی " ص ۸۲

۲۳۷ـ من لیک = بیرکیمسه‌نین اؤز وارلیغی، اؤزلوگو
ایلکین وطن سؤزونو معلمدن اؤگره‌نیر
من لیگینی، اؤزونو معلمدن اؤگره‌نیر. "معلم" ص ۳۴
تاپدی شعریم حقیقی من لیگینی. "ائللر سئویملیسی" ص ۸۰

۲۳۸ـ نان کور =(نمک ناشناس)
آرامسیز ایچمکدن آی نانکور بالا ،
شیشیب دوش بره‌تک گؤز قاپاقلارین
" مودا قوربانی" ص ۲۶۸

۲۳۹ـ نهایت = بالاخره
کوسدو یار مندن نهایت ، سئومه‌ییر قوی سئومه‌سین
ائیله‌مز گؤنلوم شکایت سئومه‌ییر ، قوی سئومه‌سین ص ۱۸۱

۲۴۰ ـ وارماق = چاتماق ،یئتیشمک
کلمه‌نی کلبه‌تینله آغزیندان چیخاردیغیم ،
آیاغیم اسه ـ اسه قاپیسینا واردیغیم.
" عزیز خاطره " ص ۱۷۵
پامبیغین باغرینی یارمیشدیر او
چوخ بؤیوک شهرته وارمیشدیر او . "یاخشی یولداش" ص ۳۱۰
۲۴۱ـ وارمی ؟ = (آیا هست) ،دقتی سئوال اشاره‌تی"می"یه چکیریک
سئوگیلیم بختیمی گؤروب آدیندا
یولونو گؤزلردیم ، وارمی یادیندا ؟ "اودملر گئتدی " ص ۱۷۴
۲۴۲ـ واقتیله = بیر وقت‌لر
صولغون دوداقلاریلا دئدی قارداشیم ائشیت ،
واقتیله من ده گؤزلری جئیراندیم آغلادیم.
" تصادف " ص ۲۳۰
۲۴۳ـ وئجه آلماق = اهمیت وئرمک
دونیانین دردینی وئجه آلمادی
چیرکین ده گؤزونه گؤروندو گؤزه‌ل . "صون بئشیک" ص ۱۵۲
چؤره‌کسیز قالیرسادا ، اوره‌کسیز قالماییر او
سارایین تهدیدینی وئجینه آلماییر او .
" شاعرین اؤلومو". ص ۳۲۹
۲۴۴ ـ هامان / همن = (فورا) ،بو سؤز "همن "شکلینده ده ایشله ـ
دیلیر (نمره ۱۲۶ ـ نجی یه باخ)
بیزده هامان وئردیک سؤزو پولئم‌یوتا ، توفنگه ،
آغیز آچیب گؤیلر بئله حئیران قالیب بو جنگه .
" پارتیزان علی " ص ۲۹۶
۲۴۵ـ هاولاماق = هورمک (عوعو کردن)
تپه‌دن بیر کؤپه‌گین هاولاماسی ، اونو دیکسیندیردی.
" یاخشی یولداش" ص ۳۱۵
۲۴۶ـ هؤنکور ـ هؤنکور = (زار زار)
اؤپدو جاوان اوغلانی گؤزلرینده تشکر ،
حالی دگیشدی بیردن آغلادی هؤنکور ـ هؤنکور ص ۳۳۷
"

۲۴۷- هین = (جا ، لانه)
دولدو هینه بوللو غاز
ساندی بونو خئیلی آز "قونشولاریمدان بیری" ص ۲۶۴
۲۴۸- هئیکل = (مجسمه)
قورموسان هر کؤنولده بیر هئیکل
داهی لر چین حیاتدا یوخدور اجل "اثللرسئویملیسی" ص ۸۱
۲۴۹- یابا = اوت طوپلاماق اوچون ایشلهنن اوزون ساپلی"هاچالی"آلت
ظلمدن جانا گلمیش آج - یالاواج کهندلیلر
الده کولونگ ،بئل ،یابا ، خان اثوینه گئتدیلر.
"۱۲- نجی توفنگ " ص ۳۶۶
۲۵۰- یابانچی ="یابانجی" خارجی،یاد، "یابانی" سؤزو ده وحشی
دئمکدیر.
منهسن ایندی بیر یابانجی قادین
بیر یابانی چیچک تیکانلیقدا " صون مکتوب" ص ۱۶۶
۲۵۱- یاپینجی = کئچهدن حاضرلانان قولسوز،اوزون گئییم
بابک اوردوسوندا کی ساچلاری بوروق - بوروق
یاپینجی سی قاپ- قارا بیر عسگره بنزهییر.
" خزر نهیه بنزهییر" ص ۱۴۰
۲۵۲- یاداثللی = خارجی ،یابانجی
گلن یاد اثللی لره آغام دئمهین لره
اؤلوم دامغاسی ووردو قارا قانلی پنجهلر .
"ووران ۲۶ اورهک " ص ۱۰۶
۲۵۳- یاسا = قانون
هاردا قیریلیبعصان
هانی قانونون یاسان ؟ "گئتتزهدن گل" ص ۱۱۹
۲۵۴- یاساق =(ممنوع)
بالاسینا نامردلیگی کؤکوندن
صاف سودویله اثدهر یاساق ،آنالار ."تبریزلیآنالار" ص ۲۴۵
دیللر کیلیدلی ایدی،قان دی اورهک لر
یاساقدی آرزولار ، نجیب دیلک لر. "صون " ص ۲۵۲

۲۵۵- یاشارماق = ایسلانماق
باخیب دوستلارینا یاشاریر گؤزو
اوره‌ک یاراسی نین قاباریر گؤزو.
"شاعرین اؤلومو" ص ۳۳۱

۲۵۶- یاغی = دوشمن
کور دگیلسه قوی بیرداها باخسین یاغی
اونون اؤلوم ، قان بایراغی
ائللر گؤرور ،آیاغیمین آلتیندادیر. "بایراغیمین آلتیندا" ص ۲۲

۲۵۷- یاناجاق = (سوخت)
گؤرموشم بوزخانا تک چوق یاناجاقسیز اؤلر
آجلیغین یوردو اوجاقسیز اؤلر . "یارالاریم" ص ۱۹۷

۲۵۸- یانار داغ = (آتشفشان)
دئدیگین او آدام منم، هله ساغام من ،
اوره‌گیندن اود پوسکوره‌ن یانار داغام من . "جواب" ص ۲۱۲

۲۵۹- یاناق = (گونه)
بودور توپ- توپ اویناییر شهرین اوشاقلاری
احمری آلما کیمی قیزاریر دوداقلاری .
" قار یاغیر نوغول - نوغول" ۱۱۹

۲۶۰- یانیلماق = (اشتباه ائتمک)
منه ائله گلدی کی، سن سیز کئچینه‌رم من
یانیلدیم ای سئوگیلیم، قلبیمدن گؤچمه‌دین سن.
"عمرومه یازماسینلار" ص ۱۷۵

۲۶۱- یاورو = بالا ، (بچه)
دردلی وطن یاورولاری بولبول کیمی اؤته‌رمی ؟
" اوره‌ک دؤزه‌رمی " ص ۱۱۱

۲۶۲- یایلیم آتش = (آتش متقاطع)
یایلیم آتش‌آچیرلار گونشه ایلک باها را
" آمریکا نه‌دیربو" ص ۱۱۲

۲۶۳- یورومک = یئریمک
گون گاه چیخیر ،گاه باتیر،سیخیر قلبیمی هجران
یورویور داغلار اوسته بولودلار کاروان - کاروان ص ۲۶

۲۶۴- یوخالماق = یوخ اولماق ، ایتمک
من دونیایا گلمیشم کی ، یوخالسین کدر ،
طورپا قلارا حیات وئرسین آلنیمداکی تر. ص ۷۷
۲۶۵- یوکسلمک = اوجالماق ،یوخاریلارا چیخماق
بیزی تانیش ائتدیلر ، چوخ خوشوما گلدی قیز
اینجه گولوش لریله گؤزومده یوکسلدی قیز.
" غریبه تانیشلیق " ص ۱۶۸
۲۶۶- یوز- ایللر = عصرلر (قرن لر)
بیلمه ین بیلسین ، اولو اجدادیمیزدان بیزلره
چوخ یوز- ایللردیر عوض سیز بیرامانت دیرباکی.
" شهرت دیر باکی" ص ۷۲
۲۶۷- یولچو = یولا، سفره چیخمیش آدام
دوشمنلره اگیلمز بویولون یولچولاری،
اؤلر ، گئری چکیلمز بویولون یولچولاری ص ۷۶
باغلادیم وجده گلیب حسنونه شعریمله کتاب
بو یولون یولچوسو تک درده دؤزوب چکدیم عذاب . ص ۱۸۶
آ دوستلار ! آرزوم بودور دگیلسم ده من جوان
بوندان صونرا آدیمی : سیزگنج یولچو چاغیرین
" کؤنول ترانه سی" ص ۹۳
۲۶۸- یووشماق = یاخینلاشماق
من سلیمانا ائدیب جرئت یووشماز بومرض
منجه هرآن ،هرزامان ،پیس خسته لیقدیر لووغالیق . ص ۲۶۷
۲۶۹- یویورمک = قوشماق ،قاچا- قاچا گئتمک
گون گاه چیخیر ،گاه باتیر سیخیر قلبیمی هجران
یویورور داغلار اوسته بولودلار کاروان - کاروان ص ۱۲۹
۲۷۰- یئته ر = بس دیر ، کافی دیر
چکیل حق یولوندان ،دایانما چکیل ،
یولومو تین باشی کسدیردین یئته ر. "بیرمکتوب داها "ص ۲۶۱
۲۷۱- یئکون = حسابین مجموعو ، جمع
بوآن کهنه بیر آرابا گلیب دوردو دؤنگه ده
آرابا چی اؤز ایشینه یئکون وورردو دؤنگه ده "تبریزده قیش" ۳۶۰

صـــــــــــون

دکتورغلامحسین بیگدلی پروفسور

شؤزوکلاسیک لریمیز

(۵)

میرزا علی اکبرصابره گلدیکده ،بؤیوک شاعرین گؤزوندن هئچ بیرمسئله قاچامیشدی ،او، دؤورونون، زمانه سی‌نین ان مهم‌مسئله‌لرینی ،تنقیدی مناسبتله ،قیزقین ساتیریک آتشه‌توتماقلایاناشی بیرصیرا ادبی ـ اخلاقی وتربیه‌وی مسئله‌لره‌ده‌جدی دقت یئتیرمیشدیر. سؤزون،کسرلی بیرقلیجدان دا ایتی وتأثیرلی اولماسینا اینانمیش وسؤزتازیانه‌لری وطنزقیرمانجی‌ایله عصرینین انگللرینی ومستکبرلرینی قامچیلامیش دی. سؤزون ،گونش قده‌ر انسانین حیاتینا مثبت تأثیرائده‌ن بیرعامل اولدوقونو سؤیله‌میشدیر.

سؤز

ای سؤزنولادئرسم‌سنه‌خورشیدسماوات
سندن آلییور نوروضیانی همه ذرات
بیر نور حقیقت‌سن ائدیب‌حق سنی نازل
کیم بخش ائده‌سن گلشن ناسوته فیوضات
گه لوحده محفوظ ،قلم‌دن گهی جاری
گه عرشده‌مصباح ،گهی فرشده مشکات
صبح ازلی دن اوزون ائتدیکده تجلّی
محو اولدو جهانی بورویه‌ن دوره‌ٔ ظلمات
اولموش بوتون ارباب‌نظر عاشق حسنون
تنویر عیون ائیله‌یر ارباب کمالات

بیر موهبهٔ لطف خداسن که حقیقت
انسانلار ائده‌ر ذاتین ایله فخرو مباهات ..
ای بارقهٔ فکر، ایا لمعهٔ وجدان
ای شعشعهٔ قلب ، ایا نورخیالات
نوع بشره تربیه‌بخش اولدوغون ایچون
گر دئلسه سزادیر سنه امّ‌الادبیات ...
ممتاز ائله‌دین نوع بنی آدمی الحق
انسان سنین ایله ائدیب احراز مقامات
وجدان دل صابره‌نشرائیله‌فیوضین
تاکیم بیته‌کؤنلومده‌ریاحین کمالات

صابرده سؤزون گؤیده‌ن یئره ائتمه‌سینه ،جهالت ظلمتینی معرفت نورونا چئویره‌نه ،نوع بشری دیگرمخلوقاتدان سئچدیره‌نه ،انسان فکرینی نسل لردن نسل لره‌چاتدیرانا بنزه‌دیرو اونون انسان تاریخینده‌ان موثروابدی بیر عامل اولدوغونو ترنم ائدیر. میرزاعلی‌اکبرصابرین" نطقه خطاب " آدلی بیرشعری ده‌وارکه ،دوغروداندا بؤیوک ساتیریک شاعریمیزصابر بورادا سؤزون کلامین،نطقون قیمتینی لایقینجه‌اؤده‌میش ،نطقون تأثیرونفوذدایره‌سی نین نه‌اندازه‌گئنیش ونامحدوداولدوغونو شعردیلی‌ایله‌بیان ائتمیشدیر. صونرا دا اؤز دؤورونده ،معاصرلرینین سؤزصنعتینه ،نطق وبیان گوهرینه لازمی قدردقت یئتیره‌بیلمه‌ییب ،اونون اهمیّتینی درک ائده‌بیلمه‌دیکلرینه‌دن گیلئی‌له‌نیب ،شکایت ائتمیشدیر ،سؤزون،کلامین نتیجه‌ده ،علمین وکمالین قدرینی بیلن لرین یوکسه‌لیب مدنیّتین صون مرحله‌لرینه یئتیشمه‌لرینه‌دن سؤزآچمیشدیر : نطقه‌خطاب

ای ناطقهٔ بدیعه‌پرداز — وی ضبت دلفریب اعجاز
ای مهبط پیک آسمانی — مفتاح خزینهٔ معانی
سن مخزن حکمت ایدین آخر — سن منشاء همت ایدین آخر
بیرطوطی خوش‌بیان ایدین سن — بیر درج دررفشان ایدین سن
افلاک سخن ستاره‌سی ایدین — گلزار وطن هزاره‌سی ایدین
دوشدون نیه‌بس بوحاله احوال — بیلمم نه‌دن اولموسان بئله‌لال
ای بلبلوم اول ترانه‌پرداز — قیل باغ بدن ده نغمه آغاز
فریادائله بیردم عاشقانه — سؤیله دل زار وناتوانه ...

سن عالم اکبر خداسن سن آینهٔ جهان نماسن
ماهیتینی حقیرسانما آزاده‌لری اسیرسانما
سنده یارادیب بدیع افلاک عقل وهنروشعورو ادراک
عالم‌ده‌نه‌وار، وارسنده سرمایهٔ اعتبار سنده...
اونلارکه سنینله‌دیرمعاصر هرعلم وفنونه‌اولدو ماهر

بؤیوک معاصریمیز،شیرازلیلارین دیلی‌ایله‌دئمسک" حافظ ثانی"شاعر محمدحسین شهریاره‌گلدیکده،شهریار داهی سلفی‌گنجه‌استادی نظامی کیمی،سؤزو جواهره،شاعری یانان بیرشمعه‌بنزه‌دیرکه، اؤزو یانیرو باشقالارینین یولونو ایشیقلاندیریر.
شاعر،شمع کیمی‌دیر،شمع اؤزو یانار- اؤزگه‌نین سفره‌سی نورا بویانار
شاعردن گوهرتک سؤزایسته‌یرلر - قوی اوره‌ک قانیندان یارانسین گوهر
شهریاردا حضرت علی‌علیه‌السلامین بویوردوغونو رهبرتوتاراق یازیر:
باهرسخنی‌که گفت برهان شده مرد
کش پایه‌به‌چاه،یابه‌کیهان شده مرد
پس حرف همان است‌که مولافرمود
"در زیرزبان خویش پنهان شده مرد"
شهریاردا دیگرکلاسیک لر وبؤیوک سلف‌لری‌کیمی،سؤزو آنجاق جواهرله‌اؤلچوب برابرلشدیرمیشدیر، منتها اونون خریداری گرک دیر:
سؤزلرده جواهرکیمی‌دیر،اصلی بدل دن
تشخیص وثره‌ن اولسا،بوقده‌ر زیر- زیبیل اولماز

شهریار،دوزگون اولاراق بوفکرده‌دیرکه،سؤزو، کلامی،شعری وفکری‌هرهانسی دیلده‌کی دانیشیرسان گرک اودیلین اصالتینه،صافلیغینا،باشقابیردیل و لسانلا قاریشیلماسینا دقت یئتیریلسین که‌دیل، اؤز آخیمینی، اؤز صافلیغینی،اؤز اصالتینی ایتیرمه‌سین و سؤزقیمت‌دن دوشمه‌سین؛ شاعر آشاغیداکی مصراعلاردا اؤزآنادیلینه دوزگون قیمت وثرمکله‌برابر، یوخاریدا کی فکری ده‌تصدیق ائتمیشدیر:
تورکون دیلی تک سئوگیلی، احساسلی دیل اولماز
آیری دیله‌قاتسان ادبیات اصیل اولماز
اؤزلفظینی فارسا،عربه قاتماساشاعر
شعرین اوخویانلار،ائشیده‌نلر کسیل اولماز

شهریارین فکرینجه ده سؤزدانیشان گرک اؤزشخصیتینی سؤزو ایله نمایش ائتدیرسین، سؤزدورکه سؤیله یه نین کیم اولدوغونو بروزه وئریب، آشکارائدیر:

سخنگوئی که لطف وگوهرش نیست نخواهی یافت لطفی دربیانش
نهادخود نهان داریم، لیکن سخن ناگاه میسازد عیانش

شهریاردا بؤیوک نظامی کیمی اؤزوارلیغینی سؤزونده ابدی لشدیریر. شاعرین فکرینجه اونون بوتون موجودیّتی سؤزونده وشعرینده متبلورا ولوب شعری وسؤزو اونو ابدیّته قووشدوروب، اونا ابدی حیات بخش ائده جکدیر. شاعر بوحقیقته اوره کدن اینانیر ویازیر:

سخن بس بود محصول حیاتم پس ازمن باقیات وصالحاتم...
همین شعرمرا چون مرده باشم بخوان تا باتوصحبت کرده باشم

صونرا، اؤزونه وارث تعیین ائدیر:

اگر دیوان من بود وسه تارم همان دومونس شبهای تارم
گرازچنگ فنا دررفته بودند خودی درگوشه ای بنهفته بودند
بلی اینها مرافرزند بودند پس ازمن هم یتیمنداین دوفرزند

صونرا، دؤورونده، زمانه سیندن شکایت ائده ره ک سؤزون، کلامین قدرینی بیلن لر اولمادیغیندان شکایت ائدیر:

من شهریارملک سخن بودم و نبود- جزگوهرسرشک دراین شهر، یارمن
(شهریارم گرچه من سؤز ملکونون سلطانیام
گؤزیاشیندان غیری یوخدور درّشهواریم منیم)

شهریاردا سؤزو، کلامی، شعری، صنعتی انسان دهاسی نین اساس محصولو وحیات صحنه سی نین ان قدرتلی عاملی وبوتون بشرتاریخی نین لوح محفوظو، قورویانی نسلده ن - نسله چاتدیرانی بیلیب و اونو الٰهی موهبت آدلاندیریر. باخین شاعر سؤز وشعری نئجه قیمتلندیریر واونون حقیقی رولونو نه سایاق نمایش ائتدیریر. شهریاردا داهی نظامی کیمی کلامی - شعری انسان تفکرونون پارلاق آیناسی، بشرذهنی نین ایشیغی، کمال گؤزونون نورو، حیات گؤزه ل لیکلری نین تجسّمو آدلاندیریر. شاعر، کلامین - شعرین نه دن عبارت اولدوغونو بئله بیان ائدیر:

ان ظریف، ان لطیف کلام دیرشعر اوره کدن قاینایان الهام دیرشعر
اونون جاذبه سی، اونون سحری وار اونون هرسطرینده فکرنهری وار

شعر انسان گوجو، انسان عزمی دیر
شعر فردوسی نین رزمی، بزمی دیر

گؤزه ایشیق وئره ن خلقتدیر شعر
اوره کدن غم سیلن قوتدر شعر

هارادا گؤرونور حسنون جلوه سی
اویئرده اوجالیر بیر شاعر سسی

آصلانین نعره سی، مارالین سسی
جوشار بیردنیزین نریلده مه سی

قالین جنگل لرین مبهم اسراری
یازدا شاقیلدایان بهار سولاری

اورکموش بیر جیرانین بیردن دورماسی
گول اوسته بلبلون چهچه وورماسی

مدرک بیر قوجانین نورانی اوزو
آت اوسته بیرگنجین اود دولو کؤکسو

بیربالا یوخوسو، بیرآنا قوینو
نا موسلو بیرقیزین سئوگی اویونو

بیر سؤیود کؤلگه سی، بیرداغ چشمه سی
سئللرین داغلارلا پنجه لشمه سی

گیزلی بولاقلارین اوزه چیخماسی
گونشین یاییلیب، دوزه چیخماسی

داغین قیلیج بئلی، قایانین دؤشو
گول دئیه ن گؤزه لین اوغرون گولوشو

هجرانین آتشی، وصالین دادی
بیرجوت گول دوداقدا اوره گین اودو

یارین، یار الیله تومارلانماسی
دویمایان عاشقین خومارلانماسی

جسور انسانلارین پاک محبتی
باخ! بودور یارادان شعری، صنعتی

(ترجمه: "خلیل رضا" داندیر)

بیزعصریمیزین بؤیوک شاعری، بوتون بشریّتین صمیمی دوستو، گؤزه للیک لرین وانسان پرورلیگین لیاقتلی ترنچوسو، عصریمیزین نظامیسی، سعدیسی، وحافظی استادمحمدحسین شهریاره جان ساغلیغی، اوزون عمرو داها یئنی ـ یئنی بشری وداهیانه اثرلرین یاراتماسینی آرزو ائدیریک.

لِكُلِّ حَيٍّ مَوْتٌ ،لِكُلِّ شَيْئٍ فَوْتٌ

هریاشایان اؤلور وهرشئی آرادان گئدهر

عَجِبْتُ لِمَنْ نَسِيَ الْمَوْتَ وَهُوَ يَرىٰ مَنْ يَمُوتُ

باشقاسینین اؤلومونو گؤروب ،اؤلومو اونودان آدامات‌عجب وحیرت ائدیرهم

نَفَسُ الْمَرْءِ خَطَاهُ إِلىٰ أَجَلِهِ

چکدیگیمیز هرنفس ، بیزی اؤلومه یاخینلاشدیریر.

لَوْ إِنَّ الْمَوْتَ يُشْتَرىٰ لَاشْتَرَيْهُ الاغْنِيَاءُ

اؤلوم آلینمالی اولسایدی زنگینلر اونو آلاردیلار.

آفَةُ الْعَامَّةِ الْعَالِمُ الْفَاجِرُ ،آفَةُ الْعَدْلِ السُّلْطَانِ الْجَائِرُ.

خلقین باشینین بلاسی فاسق عالمدیر وعدالتین دشمنی ظالم‌پادشاه‌دیر.

مَنْ قَلَّتْ تَجْرِبَتُهُ خُدِعَ

تجربه‌سی آز اولان آلدانار.

اَلْجَهْلُ أَنْكَرُ عَدُوٍّ.

جهالت‌ان پیس دشمن دیر.

كَيْفَ يَهْدِي غَيْرَهُ مَنْ يَضِلُّ نَفْسَهُ.

اؤزو آزمیش‌اولان نئجه باشقالارینا یول گؤسته‌ره‌بیلر .

اَمْسِكْ عَنْ طَرِيقٍ إِذَا خِفْتَ ضَلَالَتَهُ.

آزابیله‌جگین یولدا یئریمه .

إِذَا فَارَقْتَ ذَنْباً فَكُنْ نَادِماً .

گناه‌دان فارغ اولونجا پئشمان اول .

اَلنَّدَمُ عَلَى الْخَطِيئَةِ يَمْحَاهَا .

پشیمانلیق گناهلاری سیله‌ر.

مَنِ اعْتَزَلَ سَلِمَ

کناردا قالان سلامت قالار.

مَنْ عَرَفَ النَّاسَ لَمْ يَعْتَمِدْ عَلَيْهِمْ

خلقی تانییان اونا گووه‌نمز.

مَنِ اسْتَغْنىٰ عَنِ النَّاسِ أَغْنَاهُ اللّٰهُ

خلقه‌محتاج اولمایانی آلله محتاج ائتمز.

جواد ـ هیئت

عاشورای حسینی، اسلام تاریخینده تایی اولمایان بیرگوندور. بوگون حق ایله باطلین، عدل ایله ظلمون وکفر ایله ایمانین قارشیلاشدیغی وچارپیشدیغی گوندور. بوگون حسین ابن علی(ع)ه ۷۱ فداکاریولداشی، ظلم و ناحقه تسلیم اولماق اوچون یزیدین قشونلاریله مردانه چارپیشیب، جانلاریندن فدا ائتمیشلر. بوحادثه ده، امام حسین و اهل بیتینین تقریبا بوتون کیشیلری شهید اولموش و عائله لری ده اسیر اولموشلار. بوحادثه، اوزمان اسلام اوچون ظاهرا بؤیوک ضربه وخلافت اوچون ننگین بیرفاجعه اولموش لاکن زاماندا بوفاجعه نین معنوی طرفلری نظردقتی جلب ائدیب، اسلام دا ظلم و زورا لیقلا مبارزه نین نه درجه اهمیتلی اولدوغو، وبو یولدا لازم اولدوغو زامان مسلمانلارین جانلارین دا فدا ائتمگه حاضر اولدوقلاری وشهادتی بیر اؤلوم یوخ بلکه ابدی یاشاماق وحقه نائل اولماق مایه دیقلاری تجلی ائتمیشدیر. عاشورای حسینی ویا کربلا واقعه سی اسلام تاریخینده اونودولماز بیر حادثه اولاراق ثبت اولوندوغو کیمی بیرچوخ شاعرلریمیزده بوآجی واقعه نی شعر دیلیله بیان ائتمیشلر وبیرچوخ بدیعی اثرلر یارادیب واورهک یاندیران نوحه لر قوشموشلار.

بیز عاشورای حسینی نی بوتون شیعه لره وظلمه قارشی چیخان حق سئوه نلره باش ساغلیغی وئریب، بومناسبتله بیزه گلن شعرلردن ساوه لی شاعر مرحوم آتشم تخلصلو (مزلقانلی) "میرزا دارا ب "ین شعریندن بیرپارچا سینی درج ائدیریک

(یا حسین)

یا حسین، ای زوفا شاه شهادت آئین
ای اولان زنگ غمی صیقل آئینهٔ دین
ای ووران دین ائوینه یئتمیش ایکی قانلی ستون
ای تیکن ملک شریعتده بئله حصن حصین
ساخلایان یئتمیش ایکی یاریله دین اؤلکه سینی
جنگل مکمن روباه ده ای شیرعرین

وئرمه‌سئیدین بیر اوزوک خاطرینه بارماقیوی
یوخ‌ایدی خاتم انگشت‌شریعت‌ده نگین
جبههٔ پاکیوی سیندیرمه‌سه گر سنگ جفا
بیرنفر حشره‌کیمی سجده‌یه قویمازدی جبین
ای ، ائده‌ن زهرعطشدن ،ازل اؤز کامینی‌تلخ
سورا ،محشرده ، گنهکارمذاقین شیرین
اسدالله‌بالاسی، سبط رسول اللهی
آدیوا ،هم اؤزووه ، هم‌سؤزووه صدتحسین
شبل شیرازلی، ای شه‌شیرین حرکات
اؤزوشیرین، آدی شیرین، سؤزوشیرین ـ شیرین
اوره‌گیم‌یاندی باجین زینبین احوالینه چوخ
تاپدی اول دمکی سنین گول بدنین خون آگین
دئدی چیخسین گؤزوم ،ای نور دوچشم زهرا
هانی بال وپرین ، ای طایر کرّوب‌نشین
ای کلام‌الله ناطق ،سنی کیم پوزدو بئله
کی دگیل سوره‌لرین ایکی‌سی بیریئرده‌قرین
اوچ مین اوخیاره‌سی دگماق دؤشووه سرّی بودور
یعنی شنجرف‌ایله آیاتی ائده‌رلر تزئین
آنلایان شیعه‌لره یاخشی معمّادور بو
که مُتَرحَمْ اولا، آلقانیله ، قرآن مبین
دور بیر ایستکلی باجین زینبی‌قارداش‌یولاسال
باشیم اوستونده دوروب حرملهٔ بد آئین
باشیوی شامه‌کیمی قوش‌بیزه ، محرم قارداش
بدنین گرچه اولوب عرش‌خداتک سنگین
یاتمابو ایسّی قوم‌اوستونده که فردوس‌ایچره
صف‌به صف ، وصلیوه مشتاق دوروب‌حورالعین
سن جدا اوستن اوخو ، آیهٔ کهف ازبردن
قلبیمه بلکه تلاوت‌سسی وئرسین تسکین
یاحسین ،طالب‌هر رمز یقین دیر" آتم"
اُطلِبُوالعِلْم، پیمبردئدی ، لَوْکانَ بِصینْ

آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی (۷)

یازان : دوکتور جواد هیئت

کوراوغلوداستانی: کوراوغلوداستانی آذربایجان شفاهی خلق یارادیجیلیغی نین ان قیمتلی اثریدیر. بورادا خلقیمیزه مخصوص گؤزل خصوصیتلر، قهرمانلیق، وطنپرورلیک، باشقا خلقلره حرمت، هومانیزم، دوستلوق، قارداشلیق، قوناق پرورلیک وباشقا خصوصیتلر اؤزبدیعی افاده سینی تاپمیشدیر. (آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی، بابایف و افندیف)

کوراوغلوداستانی خلقیمیزین حیاتی، مبارزه‌سی وتاریخی ایله علاقه‌دار یارانمیشدیر. ۱۶- اینجی‌عصرین صونلاری و ۱۷- اینجی‌عصرین ایلک یاریسیندا خصوصا "شاه عباسین پادشاهلیق دؤروندهٔ آذربایجان، تورکیه و ایران دولتلری نین ساواش و چارپیشما میدانیناداؤنموشدی. بو ساواشلارین نتیجه‌سینده شهرو کندلر داغیدیلیر، تاریخی مدنی آبیده‌لر محو ائدیلیر، گؤرکملی صنعتکارلار، شاعرلرو عالملر زورلا تورکیه‌ویا اصفهانا آپاریلیردی. بوایشغالچیلار و اونلارا ساتیلان یئرلی استثمارچیلارا قارشی مختلف یئرلرده کندلی عصیانلاری باش وئریر و امانسیز مبارزه‌لر جریان ائدیردی. کوراغلوداستانی بئلنچی بیرسیاسی ـ اجتماعی شرائط ده یارانمیش وخلقین عصیانلاری ومبارزه‌سینین بدیعی انعکاسی کیمی میدانا چیخمیشدیر.

کوراغلوداستانی خلق داستانی اولدوغو ایچون اوزون مدت خلقین دیلینده وعاشیقلارین سازلاریندا یاشایاراق زامانیمیزا قدر گلیب چیخمیش واونا گؤره ده ۱۷ - اینجی عصردن داها قاباقکی قهرمانلیق حادثه‌لرینین همده صونراکی مبارزه صحنه‌لری نین اثرلرینی حاوی دیر.

کوراغلوداستانی قهرمانلیق وعین زاماندا عشق داستانیدیر. داستان نثروشعر حصه‌لریندن تشکل ائتمیشدیر. بوایکی قسم بیربیرینه باغلی دیرو بیری اوبیرینی تاملایییر. شعرحصه‌سی قوشمالاردان عبارت دیروعاشیقلارطرفیندن سازچالاراق اوخونور. بوقوشمالاردا قهرمانلارین دویغو، هیجانلاری، داخلی اضطرابلاری ورشادتی بدیعی شکیلده ترنّم ائدیلمیشدیر.

قوشمالار همیشه نثرحصه‌سینده نقل اولونان حادثه‌لری تاملایییر. داستانداکی شعرلر قهرمانلیق، غنائی، چاغریش، نصیحت وساتیریک و

سائره‌دن عبارت‌دیر. بوداستان آذربایجان دان باشقا دیگر تورک خلقلرینده، آناطولی، ترکمن، اؤزبک، قازاخ وحتی ارمنی، گرجی و تاجیکلر آراسیندا یاییلمیشدیر. یالنیز بو خلقلرین روایتلری آز- چوق بیربیریله فرقلی دیروهربیری نین اؤزونه مخصوص خصوصیتلری واردیر.

پروفسور زکی ولیدی و پروفسور فؤاد کؤپرولو نون عقیده‌لرینه گؤره کوراوغلوداستانی اؤلجه اسلام دان قاباخ گؤک تورکلرله ساسانیلر آراسینداکی مجادله‌لردن یارانمیش و صونرادان اوغوزلار ایران و آناطولی یا گلنده بومنطقه‌لره نقل ائدیلمیشدیر. بومنقبه- ده حدود طرخانی(سرکرده) نین ایرانیلارلا چارپیشمالاری موضوعو داستانین اساسینی تشکیل ائدیر وعصرلردن بری ماوراء خزر تورکمن- لری، آذربایجان وآناطولی اوغوزلاری ایچرینسینده یاشاماقدادیر و اونون ایچون مختلف روایتلری واردیر.(۱)

کوراوغلوداستانی ایلک دفعه ۱۸۴۲ ده چاپ ائدیلمیشدیر. بونو توپلایان تهران دا روس سفیری پولیاک یازیچیسی و ائتنوگرافی آلکساندر خودزکوXODZKOاولموشدور. داستان ۱۳ مجلس دن عبارت اولوب ولندن ده انگلیزجه نشر ائدیلمیشدیر. ۱۸۵۶ ده روسجایا ترجمه ائدیله‌رک روسیه و قافقازیادا نشر ائدیلمیشدیر.

تورکجه‌سی همت علیزاده طرفیندن توپلانیب ۱۹۴۱ده نشر ائدیلدی. ۱۹۴۹ده م.ح. طهماسب طرفیندن علمی نشری چاپدان چیخمیشدیر. بورادا ۱۷ قول ویا بوی وارایدی لکن دیگر روایتلری ده نظره آلارساق ۳۰دان چوق بوی نقل ائدیلمیشدیر.

بوقول لارین هربیری نین اؤز قهرمانی واردیر. هرقول اؤزقهر- مانی نین ائولنمه‌سی و سعادتیله صونا چاتیرلکن بوتون قول لار، بیر- بیرینه باغلی دیر و هامیسیندا کوراوغلو بویوک سرکرده کیمی اشتراک ائدیر.

کوراوغلوداستانی نین قیصا مضمونو بوندان عبارت‌دیر:
کوراوغلونون اساس قهرمانی اولان روشن، حسن خانین ایلخچیسی، علی کیشی نین اوغلودور. بیرگون حسن خان اونا قوناق گلن ارض روم‌پاشا-

۱- تورک ادبیاتی تاریخی. پروفسورفوادکؤپرولو. اؤتوکن نشریاتی استانبول ۱۹۸۰.

سی حسن پاشایا ایکی جنس آت هدیه وئرمک ایسته‌ر وعلی کیشی دن ان یاخشی آتلاریندان ایکیسینی سئچیب گتیرمه‌سینی امر ائده‌ر. علی کیشی‌نین سئچدیگی ایکی جنس تایی نه‌پاشا نه‌ده حسن خان بیه‌نمزلر و حسن‌خان بو اوزدن علی کیشی نین گؤزلرین اویدورار واونو ایکی گؤزدن محروم ائده‌ر. روشن بئله فجیع ظلمی یادئیندان چیقارتمادان بؤیورو اوندان صونرا کوراغلو آدلانیر. بوحادثه‌یه سبب اولان تایلاردا بؤیور و بیرسی قیرآت و دیگری دورآت آدلانیرلار. قیرآت تایی تاپیلماز بیر آت اولور و علی کیشی کوراوغلونو اونا میندیرر و انتقام آلماق ایچون داغ باشینا یولآر. کوراوغلو چنلی بئل دئییلن بیرداغین بؤیرونه یئرله‌شر وبیر عده ایگیت دوستلارینی دلی آدیله دؤره‌سینه توپلار و قهرمانلیقلاریله دنیایا شهرت سالار. کوراوغلو دلی لریله بیگلره ، پاشالارا وحکمدارلارا میدان اوخور واونلاری سارسیدان و تیتره‌دن بیر قوت اولور. بیگلرین و پاشالارین ظلموندن قاچان باشقالاری دا گلیب اونا صیغینار. کوراوغلو عادی بیریاغی کیمی قالمایيب ، ضعیفلرین حامیسی اولار ، زنگینلرین ثروتینی آلیب فقیرلره پایلار. بو آرادا ، کوراوغلونون عشق ماجرالاری، سلطان قیزینی قاچیرماق کیمی قهرمانجا عشق ماجرالاری اولار. چنلی بئل حاکمیتی بئله دوام ائده‌ر تا اووقته قدر کی کوراوغلو پاشلانار و توفنگ ایجاد اولار.کوراوغلوبو دَلیکلی دمیری گؤرونجه ناراحت اولار. اوزاقدان وحیله‌ایله آدام اؤلدورمگی گؤرونجه ییگیتلیگین صونو گلدیگینی وتاریخه گئچدیگینی آنلار وبئله سؤیله‌ر:

توفنگ ایجاد اولدو مردلیک پوزولدو
اگری قلیچ قین داپاسلانمالییدیر

کوراوغلونون اوشاقلیقدا شاهد اولدوغو فجیع حادثه کوراوغلودا خان و بیگلره و استثمارچیلارا قارشی درین نفرت حسی اویاندیرار. او ، یالنیز آتاسی نین دگیل. بوتون ضعیف و زحمتکش خلقین انتقامینی آلماق ایچون دؤیوش میدانینا آتیلار.

داستاندا کوراوغلو صورتینده آذربایجان خلقینین یاخشی صفتلری قهرمانلیق، دوغرولوق، جسارت ، آزادیخواهلیق و بونون کیمی انسانی خصوصیتلر تجسم ائدیلمیشدیر.کوراوغلو زحمتکش خلقین نماینده‌سیدیر

.او,وارلیلاردان آلدیقی مالی یوخسول لارآراسیندا پایلایيرویوخسول لاردا همیشه اونو مدافعه ائدیرلر.

کوراوغلو عین زاماندا حسّاس و قایقی کش بیر یولداشدیر.اوچنلی- بئلده یئرلشندن صونرا اونا پناه گتیرن هربیر آدامی قبول ائدیر و اوندان آرخایین اولدوقدان صونرا اوناهرشئی اؤگره‌دیرواونو قهرمان بیر دؤیوشچوکیمی یئتیشدیریر.صیراسی گلنده اؤزو بیر سرکرده کیمی سلاحداشلاری آراسیندا وظیفه بؤلگوسی آپاریر:

هویدی(۱)دلی لریم، هویدی یئری یین دشمن اوستونه
من اؤزوم آصلان پاشانی هره‌نیز بیرخان اوستونه

کوراوغلو عین زاماندا مهارتلی بیر نغمه‌کاردیر. دؤیوشلرده یئرینه گؤره قیلیجدان ویا سازدان استفاده ائدیر.او گؤزل وگور سسه ،یوکسک طبعه مالک ائل عاشیقیدیر. سازلا قیلیچ کوراوغلونون اساس سلاحلاریدیر. اونون سؤزوده قیلیجی کیمی کسگین دیر. کوراوغلو خلق قهرمانی اولدوغو ایچون قوه‌سی ده خلقه یاخینلیغیندا وخلقه آرخالانماسیندادیر.اوبیر نئچه دفعه یولداشلاری نین یعنی خلقین سؤزوندن چیخیر و اوناگؤره‌ده بؤیوک فلاکتلره دوشور."حمزه‌نین قیرآتی آپارماسی" قولوندا کوراوغلو یولداشلاری نین و حیات یولداشی نگار خانمین سؤزلرینه باخمییاراق حمزه‌نی قبول ائدیر. کچل حمزه‌ده قیرآتی گؤتوروب قاچیر، دلی لر کوراوغلونو مذمّت ائدیرلر.کوراوغلو اونلاری دینله‌مه‌دیگیندن پشیمان اولوب اونلارا وداع ائدیرو تک باشینا قیرآتی گتیرمگه گئدیرودشمن- لرین الیندن قیرآتی قورتاریب گتیریر. بوزامان یولداشلاری اونو اینجیتدیکلری ایچون خجالت چکیرلر. کوراوغلو اونلارا "سیزحقلی ایدینیز" دئیرو اؤز سهولرینی اعتراف ائدیرو سؤز وئریر که بیرده یولداشلاری- نین سؤزوندن چیخمایاجاق. کوراوغلو همیشه یولداشلاری و وطنی ایله فخر ائدیر:

دئمه‌کی کوراوغلو تکدی یئتمیش یئددی دلی سی وار
دمیراوغلو،بللی احمد ایواز، عیسابالی سی وار
دارادوشسم ائیلر کمک داعواگونو دوستا گره‌ک
آچارسفره وئرَریئمک غیرتی وار ناموسی وار

۱- هایدی، یاالله، آهای

کورا وغلونون اوجا بویو هریئرده توتولور هویو
چنلی‌بئلده گؤتور- قویو آغیرا وبا ،اولوسو وار (ائل - ملت)

کورا وغلو داستانی‌نین دیلی‌ساده وعین حالدا زنگین دیر. داستانداگؤزل خلق افاده‌لری ،بنزه‌تمه‌لر، مقایسه‌وضرب المثل لرایشله‌دیلمیشدیر. مثلا " کورا وغلو ائله‌قالخدی کی ائله‌بیل قاف داغی یئرینندن گورولتوایله اوینادی." "قارغالار نئیله‌ر لاچینا "" یوزمین تولکو نئیلربیرآج اصلانا "

بوتون بونلار گؤسته‌ریرکه ،"کورا وغلو" خلقیمیزین بدیعی‌دوشونجه‌سینین سوزولموش یوکسک شاعرانه‌بیر دیللیه یارادیلمیش صنعت نمونه‌سی‌دیر. بو داستان صونرالارباشقا قهرمانلیق داستانلاری نین یارانماسیناتاثیر گؤسته‌رمیش وعصرلربویو خلقین وطنپرورلیک وملی‌افتخار دویغوسونون تربیه‌وانکشافیندا مهم‌رول اوینامیشدیر.

کورا وغلوداستانیندا بیرصیرا قادین صورتلری واردیر. بونلارین باشیندا نگارخانم کورا وغلونون حیات یولداشی دیر. صونرا تئللی‌خانم، محبوب ،و دنیا وباشقالاری‌گلیر. داستاندا ،قادینلارین قهرمانلیغی،مبارزلیگی، عقلی وتدبیری وگؤزه‌للیگی قلمه‌آلینمیشدیر. بوقادینلار ،بیگ، خان، وپاشالارین قیزلاری دیرلار. لاکن کورا وغلونون شهرتی وایگیتلیگی بونلاری چنلی بئله جلب ائدیر.

نگارخانم تورکیه‌سلطانی خونکارین قیزی دیر. کورا وغلونون ایگیتلیگی نی ائشیده‌ندن صونرا اونا مکتوب یازمیش ومکتوبدا بئله‌دئمیشدیر:

من خونکارقیزی یام نگاردیرآدیم شاهلارا ،خانلارا محل قویمارام
بیرسن سن دنیادا منیم مرادیم ایسته‌رم اؤزونه ائله‌یارمنی

نگار ،کورا وغلو طرفیندن چنلی بئله‌گتیریلدیکدن صونرا اونون صادق حیات یولداشی اولور. صونرالار اؤزعقل وتدبیری ایله‌بوتون چنلی‌بئلده مشهور اولور وچتین ایشلرده هامی‌یا یاردیمچی‌اولور. نگارین سیماسیندا عین زماندا قایغی‌کش بیرآناصفت‌لری ده توپلانه بشدیر. کورا وغلوونگارخانمین اوشاقلاری اولمادیغی‌اوچون نگار بالاسیزلیقدان شکایت ائدیر واوره‌گی آنالایلاسی اوخوماق وبالاسینی اووتماق (رام‌ائتمک) واوخشاماق اوچون چیرپینیر. او، آنالیق دویغولارینی بئله‌افاده‌ائدیر:

نئجه باخیم ائو- ائشیگه یارالی کؤنلوم اوشویه
توز بوروموش بوش بئشیگه شیرین لایلا چالان یوخدور

چنلی‌بئللی گوللر بزه‌ر گوللر سارالسا ،کیم اوزه‌ر
هرقوش بالاسینان گزه‌ر نیه سنین بالان یوخدور ؟

بونون اوزرینه کورا وغلو تورکمنستان سفرینه‌گئدیب ایوازی اؤزونه‌اوغول گتیریر. نگارخانم‌دا ائل عادتی‌ایله اونو یاخاسیندان کئچیریب اوغوللوغا قبول ائدیر .قادینلار ،چنلی‌بئللده کیشیلرله مساوی حقوقا صاحب دیرلر. صیرا- سی گلنده اللرینه سلاح‌آلیب وطنی‌مدافعه‌یه‌قالخیرلار. "حسن پاشانین چنلی- بئله‌گلمه‌سی" قولوندا بوتون قادینلارسلاح گؤتوروب وطنین مدافعه‌سینده اشتراک ائدیرلر.

داها اول ده سؤیله‌دیگیمیزکیمی، کورا وغلوداستانی‌نین آذری روایت- لرینندن باشقا روایتلری واردیر. بیز ،خلاصه اولاراق تورکیه‌و تورکمن روایت لرینندن بحث ائده‌جه‌ییک :

تورکیه‌روایتی : کورا وغلوداستانی تورکیه‌ده خصوصا آناطولودا خلق آراسیندا مشهوردور. تورکیه‌رسمی قاینا قلارینا گؤره‌کورا وغلو ،عین زمانda تاریخی‌شخصیت دیر. کورا وغلو ۱۶ - اینجی‌عصرین صونوندا عثمان پاشا اوردو- سی‌ایله ایرانا گلن ساز شاعری، همده‌جلالی ائلیندن عثمانلی دولتینه‌عصیان ائده‌ن اشقیادیر. بوشاعر ،خلق آراسیندا مشهورا ولان بیر روایته‌گؤره عشق ماجراسی اوزوندن داغلارا چیخمیش ویاغی‌اولموشدور. مشهور تورک سیّاحی اولیاء چلبی‌ده بوحادثه‌دن وکورا وغلودان بحث ائتمیشدیر.

صون زمانلاردا تورکیه باش وزیرلیک آرشیوینده اولان دوسیه‌ده اصل آدی روشن علی اولان وکورا وغلوآدیله مشهورا ولان بیرجلالی‌اشقیاسی‌نین ۱۶- اینجی عصرین صونلاریندا بولو طرفلرینده یاشادیغینی تأییدائتمیشدیر.

"الیاس مشئق"ین نغمه‌لرکتابیندا یازدیغینا گؤره‌کورا وغلونون چنلی‌بئللی قارص ایله‌ارضروم آراسیندا کی داغلاردا ایمیش. اورادا " سوغانلی" آدیندا اورمان (مئشه)، وکورا وغلو آدیندا قلعه‌واردیر.(۱)

تورکیه‌روایتینده داها چوخ عاشقانه‌بیرروح حاکم‌دیر وکورا وغلونون اؤزوندن چوخ اوغلو حسنین سئوگی‌ماجرالاری تصویرائدیلیر. بورادادا ، کور اوغلونون ۴۰ ایگیت‌یولداشی واردیر وان غدّار دشمنلری" بازرگانلار"اولدوغو تصویرائدیلمیشدیر.

تورکمن خلقینین روایتینده کورا وغلو" گورا وغلو= قبرا وغلو) آدلانیر.

---

۱ - آذربایجان شفاهی‌خلق ادبیاتی . بابایف وافندیف ص ۳۷

روشن قبیردن تاپیلدیغی‌اوچون اونا "گورا وغلو" آدی وئریلیر. خونکارخان گورا وغلونون دایی‌سی مومینی اؤلدورور، وباباسی (جدی) جیغالی‌بیگین گؤزلرینی‌چیخارتدیریر. گورا وغلو دایی‌آروادی گول اندامین یانیندا بؤیویور. خونکارخانین سرکرده‌لریندن، عرب ریحان گول اندامی‌قاچیردیر. گورا وغلو کیچیک یاشدان خاندان واونون آدامларیندان انتقام آلماغا حاضرلاشیر.

اطرافینا قیرخ نفرپهلوان سلاحداش توپلاییرو افسانه‌وی قیرآتین‌بئلینده بؤیوک ایگیتلیکلر گؤسته‌ریرودشمنلره غلبه‌چالیر وآغایونوس پری آدلی بیرقیزلا ائوله‌نیر. لاکن اولادی‌اولمور وقصاب بولدورون اوغلو اووزی ـ اوغوللوغا گؤتورور. گورا وغلوسیماسیندا تورکمن خلقینه‌عائد ان یاخشی خصوصیتلر، قورخمازلیق، ایگیدلیک، حربی‌مهارت وصداقت وسائره تجسم ائدیلمیشدیر.

محبت داستانلاری محبت داستانلاری ویاخلق رومانلاری فولکلورو موزون بؤیوک قسمینی تشکیل ائدیر. بونلار، نسبتا دینج‌یاشاماق دؤورونون محصولودور. بوداستانلاردا محبت، عشق، وفا وصداقت، دوستلوق‌وانسان پرورلیک، محبت اوغروندا قهرمانلیق اساس موضوعلاری تشکیل ائدیر. محبت داستانلاریمیز چوخ اولدوغوحالدا، بونلارین آنجاق بیرقسمی توپلانیب نشرائدیلمیشدیر.

محبت داستانلارینداقهرمانلاراساسا ایکی‌نفردن، عاشق ومعشوقه‌دن عبارت اولورلار. داستاندا بونلارین محبتی وآرزولارینا چاتماق یولوندا دوشدوکلری چتینلیکلردن دانیشیلیر. داستانلارین اساس مضمونو، قهرمانلارین سئوگیلی‌لرینه چاتماق اوغروندا آپاردیغی‌مبارزه‌نین تصویرینده‌ن عبارت دیر. م ـ ح طهماسب بوداستانلاری عمومی‌اولاراق دؤردحصه‌یه‌آییریر:

۱ ـ قهرمانین آنادان اولماسی وایلک تربیه‌سی ۲ ـ قهرمانلارین یعنی عاشق ومعشوقه‌نین گؤروشوب سئویشمه‌سی ۳ ـ قاباغاچیخان مانعلر واونلارا قارشی مبارزه ۴ ـ مسابقه وغلبه. قهرمانلارین ماجرا ومبارزه‌اثناسیندا خلقین ملاحظه‌لری وحیات حقیقی‌ده‌فکروآرزولاری دا عکس ائتدیریلیر.

محبت داستانلارینین چوخوندا قهرمانلار آرزولارینا چاتیر، اوزاقیشدن سئوگیلی‌سینی گتیریب خوشبخت یاشاماغا باشلاییر (عاشق قریب، عباس وگولگز شاه‌اسماعیل، عالیخان وپری خانم داستانلاریندا اولدوغوکیمی). بعضا قهرمان اؤز قهرمانلیغی ودؤیوشگنلیگی‌ایله‌مانعه‌لره، یول کسن قولدورلارا، حتی‌حکمدارا غلبه‌چالیر واؤز سئوگیلی‌سینی گتیریر لاکن اکثریتله

سؤزقوه‌سی وعاشقلیق صنعتیله و معنوی اوستونلوکله غلبه چالیب مقصدلرینه چاتیرلار.

داستانلاردا ،بوقهرمانلارین کمکچی‌لری ده واردیر. بونلار بیرزامان قهرمانلارلا برابر اولوب ان چتین آنلاردا اونلارین دادیناچاتیروا ونلارا یاردیم‌ائدیرلر. بعضی‌داستانلاردا قهرمانلار اؤزعقیده‌وآرزولاری یولوندا جانلارینی‌فدا ائدیرلر. (لیلی‌ومجنون ،فرهادوشیرین، اصلی‌وکرم، قربانی، شاهزاده‌ابوالفضل ده‌اولدوغوکیمی). هرداستاندا خلقین فکرو آرزولاری دا عکس ائتمیشدیر. بوفکرلر ،اوزون عصرلرین حیات ومعیشت طرزیندن، مبارزه تاریخیندن ،شیرین وآجی‌تجربه‌لردن الده‌ائدیلمیش فکروآرزولاردیر. بو فکرلرین جارچیلاری دا داستانلارین قهرمانلاری دیر. اونا گؤره‌ده‌بونلار ، بیرفرد اولماقدان چیخیب ائلین قهرمانلیغی،عقلی،گوجو ،صنعتی،انسانیتی وفاوصداقتی‌نین تمثالی‌اولورلار. بوداستانلارین تربیه‌وی اهمیتی‌وتأثیری ده بوردان دوغور.

داستانلار ،استادنامه‌لرله‌باشلانیر ،هربیرداستانین اولینده‌معمولا اوچ استادنامه‌وئریلیر. استادنامه ، استادلارین نصیحتی واخلاقی فکرلری دیر. بووا‌سطه‌ایله‌ده استادلارینی یاد ائده‌رک اونلاری ابدی لشدیریرلر.

فرصت الده‌ایکن یاخشیلیق ائله همیشه‌الینده‌اختیار اولماز
گل گووه‌نمه دولتینه، مالینا مالا بلکه عمره اعتبارا اولماز

عاشیقلار، استادنامه‌سؤیلرکن آتالار سؤزوندن وکلمات‌قصاردان استفاده ائده‌رلر. چوخ زامان بیرنئچه‌آتالارسؤزونو شعرین وزنینه اویدوروب ـ سؤیلرلر. مثلا:

اولغون(۱) جوشاگلسه کؤپوک باغا اولماز
سئویود بازگتیرسه باغچا ـ بار اولماز
زیبیل تپه‌اولسا کوللوک داغ اولماز
یئل اسنده آلچاقلارا ائندیره‌ر.

محبت داستانلاریندا عاشیقلار خلق دیلی‌نین بوتون زنگینلیکلرینden استفاده‌ائده‌رلر وگؤزه‌ل افاده، بنزه‌تمه ،ومقایسه‌لرله داستانی شیرین لشدیریرلر. مثلا: دریالار مرکب اولسایدی ،مئشه‌لرقلم، اونون دولتینی حسابلاماق اولمازدی. اؤزونه‌یئدّی قلم‌ایله‌زینت وترییب، اون

۱ـ ایلغین = سراب

دؤرد گئجه‌لیک آی کیمی‌شفقلندی،اونون قاباغینا چیخدی . قدرتین کرمی جوشاگلیب ،گؤزه‌للیک پایلایاندا ایلک قلمی‌بوقیزاچکیب . باشدان گئیینندی آیاقدان قیفیلاندی ،آیاقدان گئیینندی باشدان قیفیلاندی .

محبت داستانلاریمیزدا قافیه‌لی‌نثرین گؤزه‌ل نمونه‌لرینه‌ده راست گلیریک :گؤردوکی بوچادردابیرقیز اگله‌شیب ،نه‌طه‌هر اگله‌شیب ،قیز ، نه‌قیز؟ فرشته‌کردار ،اوره‌ک باسان، سارفاکسن ،گؤزونوسوزه‌ن، جانلار اوزه‌ن، دوگمه‌دوزه‌ن، غنچادهن ،گولوریحان،سوزگون باخان، گلمنی گؤر، دردیمدن اؤل ،آلینی‌وورما ، گئری ده‌دور ! وسائره .

داستانلاردا اولان بیرچوخ شعرپارچالاری چوخدان خلق ماهنی‌سینا چئوریلمیش وخلقین دیلینده ازبر اولموشدور. مثلا" بالانرگس ،صاری بلبل ،اوچ گول ،دولانا ـ دولانا وسائره".(۱)

محبت داستانلاری "دووا قلانما "دئییلن مخمسلرله تاماملانیر. بو مخمسلری تویاگلن عاشقلر اوخورو سئوگیلرین بیر- بیرینه قاووشوب خوشبخت اولماسی مناسبتیله سؤیله‌نیر.

محبت داستانلارینداً ،بعضا ناغیللاردا اولدوغوکیمی خارق العاده قوه‌لرین اشتراکینا دا راست گلیریک ،بونلار قهرمانا کمک ائدیرلر. مثلا عاشق غریب ده ،خضر غریبی‌اوچ گونده وطنینه‌گتیریر. حالبوکی عادی حالدا بویول ۴۰ گونلوک یولدور. ویا اصلی‌نین قاراکشیش طرفیندن طلسملنمه‌سی ویاشاه‌اسماعیلین گؤزلری نین ساغالماسی کیمی.

یارانما یوللاری : محبت داستانلاری مختلف یوللارلا یارانمیشدیر. بعضیلری منشأ ینی چوخ قدیم‌روایت ،افسانه‌وناغیللاردان آلمیشلار .مثلا لیلی ومجنون ،فرهادوشیرین، عاشق غریب ،اصلی‌وکرم ،شاه‌اسماعیل و نوروز داستانلاری کیمی. بعضیلری ده خلق ناغیللاری خصوصیله سحرلی ناغیللاریمیز اساسیندا دوزه‌لدیلمیشلر.

م.ح. طهماسب بوباره‌ده بئله‌یازیر: داستانچی زنگین خلق ناغیل ـ لاری نین خزینه‌سیندن اونون موضوعونا اویغون اولانی‌گؤتورور وچوخ زامان ناغیل موتیولرینی معنالاندیراراق بوتؤو بیرداستان یاخود ائپیزود (۲) دوزه‌لدیر. بوناگؤره‌بیرصیرا محبت داستانلاری گاه‌ناغیل گاه‌دا داستان آدلانیر. ناغیللاردان دوزه‌لن داستانلارا مثال اولاراق

---

۱ ـ آذربایجان شفاهی‌خلق ادبیاتی.بابایف وافندیف ۲ ـ فرعی‌حادثه

عالی‌خان وپری خانم ،شاهزاده‌سیف الملوک،شاهزاده ابوالفضل، ابراهیم ، محمدوحرنساء ، محمدوگول اندام داستانلارینی گؤسته‌رمک اولار.

داستانلاریمیزین بعضی‌لری ده قدیم‌دن خلقلرآراسیندا مشهوراولان – بین الملل موضوعلارین ایشلنمه‌سی نتیجه‌سینده فورمالاشمیشدیر. مثلا : آتاو اوغولون بیر– بیرینی تانیمادان دعوا میدانیندا قارشیلاشماسی و ارین اؤز آروادی نین تویوندا حاضر اولماسی کیمی.

محبت داستانلاریمیزین بیرچوخونون یارانماسی وفورمالاشماسی‌بلاواسطه عاشیقلارو اونلارین حیات وفعالیتیله‌علاقه‌داردیر. بونلاری"عاشیق‌داستان لاری" آدلاندیرابیله‌ریک . عاشیق داستانلاری ایکی‌شکیلده‌یارانمیشلار، یابیراستادعاشیق اؤزو حقینده داستان دوزه‌لتمیش ویا اؤلدوکده‌ن صونرا دیگرعاشیقلار اونون باره‌سینده داستان یاراتمیشلار . بوداستان لار داخی شفاهی‌اولدوغو اوچون زامانلا دگیشه‌ره‌ک انکشاف ائتمیش ، صونرالار باشقا محبت‌داستانلاریمیزین صیراسینا داخل اولموشدور. بوداستانلارا مثال ،قربانی، عباس وگولگز،ساری عاشیق ویاخشی، خسته قاسم، عبداله‌وجهان، واله‌وزرنگار، حسین وکشیش‌قیزی ریحان، و دل غم کیمی داستانلارینی گؤسته‌رمک اولار.

عاشیق وخلق شعری اسلوبوندا یازان کلاسیک شاعرلریمیز حقینده ده بعضاً داستانلار یارانمیشدیر. واقف ،ذاکر، نباتی، داستانلارینی بونا مثال گؤسته‌ره‌بیله‌ریک .

توپلانماسی ونشری : محبت‌داستانلاری نین آیری – آیری قوشمالارینا ۱۸– ۱۷– اینجی عصرین جنگ‌لرینده راست‌گلیریک .(الیاس مشئق وقاراجا داغلی نین ال یازمالاری). محبت‌داستانلاری نین توپلانیب‌نشرائدیلمه‌سی ۱۹– اینجی‌عصرده‌باشلامیش و۲۰– اینجی‌عصرده‌ده دوام‌ائتمیشدیر. لاکن بونلارین کوتله‌وی شکیلده توپلانماسی ،نشر وتدقیقی صون ۵۰ ایل ظرفینده اولموشدور. بوباره‌ده همت‌علیزاده‌نین" عاشیقلار" وس .ممتازین "ائل شاعرلری" ،اهلیمان آخوندوفون ایکی‌جلددده توپلادیغی داستانلار– (۱۹۶۱) ،وعلملرآکادمیسی، نظامی آدینا ادبیات ودیل انستیتوسونون ۱۹۵۵ دن باشلایيب ۵ جلددده نشرائتدیگی داستانلاری ذکرائده‌بیله‌ریک .

رستم علیوف

نظامی پوئمالاریندا

قبچاق - اوغوز، گؤزه‌لی

جسارتله دئمک اولارکی، اسلام شرقینده هئچ بیر صنعتکار و متفکر قادین وارلیغینی، طبیعتینی، پسیخولوگییاسینی نظامی کیمی دریندن درک وحس ائدیب فسونکارانه تصویر ائده بیلمه میشدیر. شاعرین اعجازکار فرچاسی ایله یارانمیش لیلی، شیرین، نوشابه، فتنه ونیست اندرجهان صورت لری بشرمدنیتی‌نین سماء سیندا قادین طبیعتی‌نین ان علوی مزیت لرینی تمثیل ائدن پارلاق اولدوزلاردیر. محض بونا گؤره دنیا ادبیاتیندا ایلکین (نخستین) اولاراق شاعر" نجیب محبت "بدیعی مفکوره‌سینی یاراتمیشدیر.

بومفهوم ومفکوره‌یه گؤره سئوگی وایسته‌ک انسانا خاص اولان، وارلیغی ایشیقلاندیران ان مقدس ونجیب دویغو (احساس) دور. اونون مضمونو شهوتدن دگیل اصل محبتدن عبارت اولمالیدیر. سئوه‌ن انسان هرشئیدن اول اؤز سئوگی بولاغی‌نین صافلیغینی، دورولوغونو، توخونولمازلیغنی قوروماغا چالیشمالیدیر. عاشق نه‌قدر یانسادا، نه‌قدر عذاب اذیّت چکسه ده، هرشئیدن اول اؤز سئوگیلی‌سی‌نین سعادتی حقینده دوشونمه‌لی و بو سعادتدن اؤزو ده بختیار اولمالیدیر. سئوه‌نلر اؤز خوشبختلیک لرینی باشقالاری‌نین بدبختلیک لری حسابینا قویمامالیدیرلار. ان بؤیوک سعادت سئومه‌یی باجارماقدیر.

نظامی همین مفکوره‌نین ماهیتنی اؤز شخصی حیاتیندا، صاف محبتنده حیات یولداشی (همسری) آپپاق خانیما اولان حسیّاتین دادویموشدور.

معلوم اولدوغو کیمی شاعر گئج ائوله‌نمیشدی. او، اوتوز یاشینا قدر گئجه‌نی گوندوزه قاتیب، گونلری آیلارا، آیلاری ایللره دولانیب علم بیلیک کسب ائتمک، یازیب - یاراتماقدا مشغول اولموش وقتینی انزوادا دنیانین ان بؤیوک نعمتی سایدیغی کتابلارعالمینده گئچیرمیشدیر. عیش - عشرتدن اکراه ائدن، طبیعتین و جمعیتین سرلرینی، وارلیغین معناسینی درک ائتمه‌گه دائم جان آتان شاعر، نهایت، بؤیوک ابدی بیرحقیقتی

کشف ائتدی .عموم بشری سعادت قورماق اوچون ،هرشئیدن اول،شخص ایله جماعت ،جماعت ایله جمعیت ،جمعیت ایله طبیعت آراسیندا هارمونیا ،آهنگ دارلیق یارانمالیدیر .

بیمردم درآمیز اگر مردمی که با آدمی خوگراست آدمی

(اگر انسان سان جماعته قاینا قاریش- چونکی آدم اوغلویالنیز آدم- اوغلوایله انسیّت توتا بیلهر) .

بوهارمونیا (هم‌آهنگلیغا)ایسه یالنیز اوزمان یارانابیلهرکی ، جمعیتین هرعضوی،زمره‌سیندن آسیلی اولمایاراق،شاعرین یاراتدیغی هومانیزم (بشردوستی) ،انسانپرورلیک ،قارداشلیق،سعادت واجتماعی‌رفاه حکم سوره‌ن بیرجمعیت قورماق اولار .بونورلو اولکه‌ده شاه و رعیت ، آغا و کؤله (بنده- قول - نوکر) ،ظالیم ومظلوم ،حاکم‌ومحکوم ،فدار و عاجز،خسته و طبیب اولا بیلمز .همین سئوینج ،بیر- بیرینه یاردیم ، مادی ومعنوی آزادلیق ،جمعیتین وفردین خوشبختلیگی .

درک ائتدیگی بوحقیقتین بیرقسمینی ۱۱۷۷ - ۱۱۷۶ نجی ایللر ده شاعر ایلک پوئماسی " مخزن الاسرار"دا ("سرلرخزینه‌سی")بدیعی‌لوحه‌لره چئویردی .دوغرودان دادرین - درین سرلرخزینه‌سی اولان همین اثرقیسا مدتده آذربایجاندا وهمچنین شرقده بؤیوک شهرت قازاندی.قید ائتمک لازمدیرکی،"مخزن الاسرار"ین بیرچوخ ایده‌یالارینین معین قسمینی شاعر اوللراؤز قصیده وغزللرینده ترنم‌ائتمیشدی.اونون همین شعرلری‌دیللر ازبری اولماغا باشلامیش ومختلف اوخوجوداییه‌لرینده‌حسن‌رغبت قازانمشدی

همین ایللرده‌شاعر ایلک دفعه‌حقیقی،بؤیوک ،اولمزابدی محبتین سعادتینی اؤزشخصی حیاتیندا سئزمه‌یه ،دویماغا باشلامیشدی.شاعرین قصیده‌لرینین پرستشکارلاریندان بیری- دربند حاکیمی حسن رغبتی بیلدیرمک اوچون اؤزونون رام‌ائده بیلمه‌دیگی‌آفاق (یعنی آپپاق،آغ - آپپاق)آدلی جوان بیرمعصوم قیپچاق کنیزینی اونا تحفه‌گؤندریر . آفاقین فاجعه‌لی طالعیندن ،اونون اؤز عصمتینی قورماق اوچون گؤستهردیگی رشادتیندن خبردار اولان شاعر اونو بیرمالک کیمی دگیل، اؤزونه خاص اولان آزاده خاصیت ،جلفین ،جلد،کمالی وجمالی گنج آفاق شاعرده اؤزونه قارشی بؤیوک بیرمحبت اویادیر .نظامی تحفه‌گؤنده‌ریلمیش کنیزیله شرعی‌صورتده‌ائوله‌نیب ،اونی‌اؤزینه‌یگانه حیات یولداشی سئچیر .

نظامی ایله آفاقین حرارتلی محبتلرینین ایلک وصون بهره‌سی محمد دنیایه گلدی .بو ایللرشاعرین شخصی حیات سعادتینین ان خوشبخت ایللری اولدی لکن بوخوشبختلیک اوزون سورمه دی .سککیز ایلدن صونرا ۱۱۷۵ ـ نجی ایلده آفاق وفات ائتدی .آفاقین اؤلومی شاعرین بوتون وارلیغینی سارسیتدی.آفاقین صورتینی ابدیله‌شدیرمک اوچون یازدیغی " خسرو و شیرین "پوئماسیندا نظامی اؤز سئوگیلی حیاتیولداشینی، اونون بخش ائتدیگی سعادتی،اوندان صونراچکدیگیغصه وکدریبئله تصویر ائدیر :

درین افسانه شرط است اشک راندن * گلاب تلخ بر شیرین نشاندن
بحکم آنکه‌آن کم زندگانی * چو گل بربادشد روز جوانی
سبکرو چون بت قبچاق من بود * گمان افتاد خود کافاق من بود
همایون پیکر نغزو خردمند * فرستاده بمن دارای دربند
پرندش درع[1] واز درع آهنین تر * قباش ازپیرهن تنگ آستین تر
سران را گوش بر مالش نهاده * مرا درهمسر بالش نهاده
چو ترکان گشته سوی کوچ محتاج * به‌ترکی داده‌رختم رابه تاراج
اگرشد ترکم از خرگه نهانی * خدایا ، ترک زادم را تو دانی

(بوافسانه اوزه‌رینده آغلاماق لازمدیر .شیرینین اوزه‌رینه آجی گلاب (قانلی گؤزیاشی)تؤکمه‌ک لازمدیر .اونا گؤره‌کی ،او آز یاشامیش (ناکامی) جوانلیق گونلرینده کولک‌گول کیمی آپاردی .ـ او، منیم قبچاق بتوم کیمی ایتی (چابک ، چئویک)یئریین ایدی ،ـ اوائله بیل منیم اؤز آفاقیم ایدی .او (آفاق)همای قامتلی،گؤزه‌ل وآغیللیایدی اونو منه‌دربند حاکیمی گؤنده‌رمیشدی .ـ اونون ایپه‌ک (پالتاری) زره و زره‌دن ده محکم ایدی .اونون قباسینین (قوللاری)گؤینه‌گینین قوللارین دان دا دارایدی .سرورلره او ،قولاق بورماسی وئریب ،منه‌ایسه آرواد اولوب (باشینی)منیملە بیر یاستیغا قویموشدو.ـ او (هامی) تورک‌لر کیمی گؤچمه‌لی اولدو.ـ وتورک سیاق منیم وارلیغیمی تاراج ائتدی ...منیم او تورک (گؤزه‌لیم)چادریمدان غیب اولدو، ای تانری،منیم او تورک (قیزیندان) اولان بالامی ساخلا !).

" قبچاق بتونو" نظامی عمرونون آخرنفسینه‌قدراونودابیلمه میشدی. آفاقا اؤلان ایسته‌ک وسوگی‌سینی او ،" تورک قیزیندان "یادگارقالان

یگانه اوغلومحمده باغلادی.صونرالار ایکی‌دفعه‌ده ائوله‌ندیگینه‌باخما ـ یاراق،شاعرین شخصی سعادتی آفاقلا بیرلیکده حیاتدان کؤچموشدو.عمرو ـ نون صون ایلینده تاماملادیغی " اسکندرنامه" پوئماسیندا شاعر آفاقین اوبرازینی جگرقانی‌ایله یوغرولموش آشاغیداکی سطیرلرده احیاء ائتمیشدیر:

فلک پیشترزین که آزاده بود * ازآن به کنیزی مرا داده بود
همان مهروخدمتگری پیشه داشت *
پیاده نهاده رخش ماه‌را * فرس‌طرح کرده بسی شاه را
خجسته گلی خون من خورده‌او * بجزمن نه‌کس درجهان مرده او
چو چشم مراچشمهٔ نور کرد * زچشم منش‌چشم بد دور کرد
رباینده چرخ آنچنانش ربود * که گفتی که تا بود هرگز نبود
بخشنودی کام مرا بود ازاو * چه گویم خدا باد خشنود از او

(بوندان اول لر آزاده اولان فلک ـ اوندان گؤزه‌ل منه‌بیرکنیز باغیشلامیشدی .او،منه یالنیز محبت وقوللوق گؤسته‌رمه‌یی اؤزونه صنعت ائتمیشدی.باجاریق ائله اونون جانیندا واردی.اونون چهره‌سی آیی مات قویموشدو.شاهی ایسه آتدان ییخمیشدی .او،نجیب بیرگول ایدی منیم قانیم ایسه اونون قیدا (غذا)سی .دنیادا اونون مندن باشقا (سئودیگی) کیشی یوخ ایدی.او،منیم‌گؤزلریمی نورچشمه‌سی ائتدی .لکن یامان گؤز اونو منیم گؤزلریمدن اوزاق ائتدی.چاپقین فلک اونوائله چاپدی (اوغورلادی)کی،ائله‌بیل او،اولان وقتده ده یوخ ایمیش .اوندان منه نصیب اولان خوشبختلیگه گؤره ،نه‌دئیم،قوی تانری اوندان راضی اولسون)

بوسطیرلر"آرخیمیدس وچین کنیزی" داستانی‌نین آخریندادیر .بو فاکت اؤز ـ اؤزلوگینده تصادفی دگیلدیر."چین کنیزی" همان اوزونقابلی قهرمان "نیست اندرجهان" دیر کی،اسکندر دشت قبچاقداروس کنیازی ایله محاربه ائده‌رکن ان یئنیلمه‌ز جنگاورلره غالب گلمیش ،صونرا ایسه وحشی نهنگه اسیر دوشموشدور .یونانستانا قایتدیقدان صونرا اسکندر اونو حکیم آرخیمیده اره وئرمیش وآرخیمید اونون گؤزه‌للگینه و دراکه‌سینه مفتون اولوب بیرمدت علمی مشغله‌لردن ال چکمیشدیر.
اولا بیلسین کی،نظامی ده آفاقلا ائوله‌ندیکدن صونرا بیرمدت

یارادیجیلیغا فاصله وئرمیشدی. احتمالکی، شاعرین شخصی سعادتی "مخزن الاسرار"ین یازیلماسینی ایکی - اوچ ایل تاخیره سالمیشدی. هئچ ده تصادفی دگیلدیرکی، همین داستاندا نظامی سئویملی آفاقی، اونون گؤزه‌ل - لیگینی، آزاده‌لیگینی، رشادت، عقل وکمالینی کنیز کیمی چین خاقانین طرفیندن اسکندره پیشلانمیش تورک قیزی "نیست اندرجهان" دان قات - قات اوستون توتور محض بونا گؤره آفاقین وقت سیز اؤلومو نظامی‌نی، چین کنیزی‌نین اؤلومو آرخیمیدی کدرله ندیگیندن داها چوخ کدرله ندیریر.

شبهه یوخدورکی، نظامی‌نین آفاقا بسله دیگی درین محبت اونون ادبیاتدا اؤلمز و مثلسیز قادین صورتلری یاراتماسینا بؤیوک تاثیر گؤسته‌ر میشدیر. شیرین، لیلی، نوشابه، فتنه و نیست اندرجهان بیرنوع آفاقین مجسمه‌لریدیرلر. اونلارین هامیسی آفاقا خاص اولان آزاده‌لیگی، صداقتی، اؤز حیثیتنه، اؤز منلیگینه احترامی، اگیلمه‌زلیگی، وقاری، محبت یولوندا فداکارلیغی، مدرک لیغی و نهایت، قد وقامتی جمال وگؤزه‌للیگی عکس ائتدیرن اوبرازلاردیر. یوخاریدا گتیردیگیمیز بیرینجی قطعه‌نین متنینده شاعر آیدینجا اشاره ائدیرکی، شیرین افسانه‌سی اوزه‌رینده "گلاب کیمی قانلی یاش تؤکمک لازمدیر"، چونکی او "قبچاق بتی آفاقین" تمثالیدیر=

قید ائتمک لازمدیرکی، "آیا بنزه‌ر تورک گؤزه‌للری نین "صورتی فارس دیللی وعرب دیللی اسلام ادبیاتیندا نظامی دن اول (۱x - x عصرلرده) چوخ گئنیش مقیاسدا یاییلمیشدی. بونون دا تاریخی سببی‌وار‌دیر. ائرامیزدان چوخ اوللر مختلف تورک قبیله‌لری‌نین آلتای، چین حدود لاریندان وسیبری دن غربه وجنوب غربه طرف جریانلاری باشلامیشدی. مختلف عصرلرده تورک قبیله‌لری‌نین آخینلاری اورتا آسیادان روسیه دوزه‌نگاه‌لارینا، قارادنیزه، کیچیک آسیایا وبالکان اؤلکه‌لرینه قدریئتیشیب همین اراضیده همیشه‌لیک مسکن سالمیشدیلار. عباسی‌لر خلافتی زمانی IX - VIII عصرلرده اساسا "سیردریا حوزه‌سینده یاشایان اوغوز، قبچاق کؤچه‌ری تورک قبیله‌لری (معلوم اولدوغوکیمی اوغوز و قبچاق طایفالاری خلقیمزین ائتنوگنیز (اصل وریشه) سینین اساسینی تشکیل ائتمیش قدیم تورک قبیله‌لری اولموشدور) داها بؤیوک وسعت وسرعتله یاییلاراق خراسان، ماوراءالنهر عرب عراقی، فارس عراقیندا ایئرله‌شمه‌یه دوام ائتمیشلر.

IX عصرده اوغوز، قبچاق، بهجه‌نک وباشقا تورک طایفه‌لری عرب

خلافتی‌نین ،خراسان‌دا واورتاآسیادا مستقل حیات سوره‌ن مختلف سلاله‌لر
ین قوشونلاری‌نین اکثریتی‌نی تشکیل ائدیردیلر .معلوم اولدوغوکیمی ۱x
عصرده سلجوقی‌لر امپریاسی یاراندیقدان صونرا شرقده کاشغردن باشلا-
یاراق ،غربده ایسه آرالیق (مدیترانه) دنیزینده قورتاران ،شمالدا
قفقاز داغلاریندان توتموش جنوبدا یمنه قدر بؤیوک بیر اراضیده تورک
لر مختلف معاصر خلق لرین ائتنوگئزی‌نین اساسینی تشکیل ائتدیلر .

$\overline{x_{111}}$ عصرده عباسی خلیفه‌لری‌نین حربی قوه‌لری اساسا "تورک قبیله
لریندن عبارت ایدی .اوز ایگیدلیگی وشجاعتیله مشهور اولان اوغوز و
قبچاق جنگاورلرینی مختلف دولت‌لر بؤیوک هوسله اوز قوشونلارینـــدا
قوللوق ائتمه‌یه دعوت ائدیردیلر .جنگاورلره برابر ،تورک گؤزه‌للری
ده بؤیوک شهرت قازانمیش دی .اعیان واشراف ،حاکم وامیرلر ،خلیفه و
شاهلار اوز سرایلارینی همین گؤزه‌للره بزه‌مکده بیر- بیریله یاریشا
گیریردیلر .فارس - تاجیک ادبیاتی‌نین بانیسی مشهور شاعر رودکی(۹۴۰-
سامانیلر (۹۹۹- ۹۷۴) سرایینی تصویر ائده‌رکن بئله یازیر :

خسرو برتخت پیشگاه نشســـــته * شاه ملک جهان امیر خراســـان
ترک هزاران بپای پیش صف انـــدر * هریک چون ماه بردوهفته درخشـــان
هر یک برسر بسا که مُرد نهـــاده * لبش میسرخ وزلف وجعدش ریحـــان
باده دهنده بتی بدی ز خوبـــان * بچهٔ خاتون ترک وبچهٔ خاقـــان

(خسرو (شاه) سرایدا تخته اگله‌شیب .او ،جهان ملک لری‌نین شاهی
اولان خراسان امیری .مینلرله تورک لرجرگه ایله اونون اؤنونده دوروبلار
اونلارین هربیری ایکی هفته‌لیک آی کیمی پارلایر .اونلارین هامیســـی
باشلارینا مرسیندن چله‌نگ قویوبلار .دودا قلاری آل شراب ،زلف وتئللـری
ایسه ریحان کیمیدیر .باده پایلایان ایسه گؤزه‌للر گؤزه‌لی بیربت دیر .
او تورک خاتونو و خاقانین بالاسی دیر .)

قیدائتمک لازمدیرکی ،ائله بوزمانلاردان تورک گؤزه‌للری صورتلری -
نین بنزه‌تمه اوبیئکتی اولان تمام ،بدرله‌نمیش آی پوئزیادا تدریجـا "
مجازلاشماغا ،گؤزه‌للیک مفهومونو داشیماغا باشلادی ."آی چیخدی وآییمی
گؤروب اوتاندی "جمله‌سینده اولدوغوکیمی، $\overline{x_1}$ و $\overline{x}$ عصرلر پوئزیاسیندا
ایکینجی " آی " تورک گؤزه‌لی‌نین بدیعی افاده‌سی کیمی ایشله‌نمه‌یـه
باشلادی .بوفکری تصدیق ائتمک اوچون $\overline{x_1}$ عصرین مشهورشاعری فرخی نیـن

تورک کنیزی حقینده یازدیغی غزلین ایکی بیتنه دقت یئتیرمک کفایتدیر

آن ماه ندانی که تورا دوش چه گفتست * گفتست که ای ماه، چرا باده نیاری ؟
مه گفت ونکو گفت من از تو نه پسندم * گر تو سخن ماه نکو گوش نداری؟

(دونن گئجه بیلیرسنمی او آی سنه نه دئدی؟ او دئدی کی، "ای آی نچون باده گتیرمیرسن ؟ آی دئدی ونه یاخشی دئدی : من هئچ بگه نمیرم کی، آیین سؤزلرینه یاخشی قولاق آسمیرسن .)

بورادا شاعرین "آغلیق" و "تورک گؤزه لی" نین مجازی اولان " آی"ی فورما ومضمونجا موازی، برابر توتماسی یوخاریدا قید اولونان فکرین جانلی شاهدی دیر .

"تورک " اوبرازی، تورک قیزلاری نین آغ اوزی نین آیا بنزه دیلمه سی ۱x – x عصرلرین فارس دیللی ادبیاتیندا اوقدر گئنیش یاییلدی کی، بو یک نسق لیگی آرادان قالدیرماق اوچون "تاتار"، "بت تاتار"، خللوخ صونرالارایسه (تورک لر کیچیک آسیانی توتدوقدان صونرا) "زوملو" کلمه و افاده لری "آی" مجازی نین سینونومی (مترادفی) لرینه چئوریلدیلر. مارا قلی دیرکی، بنزه تمه اوبیئکتی(موضوع ومنظوری) اولان "آی" صونرالاراؤزو تورک گؤزه لینه بنزه دیلمه یه باشلادی. "تورک " و" آی "ایله علاقه دار اولان بدیعی اوبرازلارین هامیسی نظامی نین اثرلرینده مختلف کونتکست لرده (زمینه وقرینه)دفعه لرله ایشله دیلمیشدیر. بوکونکرئت (واقعی) بدیعی واسطه لرین نظامی اثرلرینده ایشله نیلمه سی نین تحلیلی بومقاله نین وظیفه سینه داخل دگیلدیر. بیزی ماراقلاندیران اساس مسئله نظامی نین تورک قادینلاری حقیقتده اولان ائستئتیک گؤروشلردیر .

نظامی نین آناسی ملیت اعتباریله کورد (کرد) اولموشدور. شاعر آناسینا صادیق بیراوغول کیمی باغلی اولوب، اونا حرمت ائتمیشدیر. آناسینا اولان محبتی شاعربیرنوع بوتون کوردخلقینه دا بسله میشدیر. لکن شاعرین آفاقا اولان صون سیزمحبتی اونون جهانشمول دنیا گؤروشونده تورک قادینلارینا قارشی خصوصی یئرآییرمیش، قبچاق، اوغوزقادینلارینا خاص اولان ظاهری جمالی وداخلی کمالی آزاده لیگی، عصمتی، وفادارلیغی، صداقتی، جلدلیگی، ملیتیندن آسیلی اولمایاراق، بوتون "گؤزه للر" اوچون معیار توتموشدور .

اؤزعقیده سی نین حقیقت اولماسینی درک ائتمک اوچون نظامی تورک

خلق لرینین تاریخی،حیات طرزی،ذوق وسلیقه لری حقینده آراشدیرمالار آپارمیش،او وقته قدریاییلمیش بوتون " اوغوزنامه " ، " سلجوقنامه "و تورک خلق لرینین گئچمیشینه دایر باشقا کتابلارلا مفصل صورتده تانیش اولموشدور .دئدیگیمیزی ثبوتا یئتیرمک اوچون "اسکندرنامه "پوئماسیند ـ اکی مشهور "دشت قبچاق" داستانینی مثال گتیرمک اولار ،بوداستاندا اسکندرین چین دن دشت قبچاغا گلمه سی ونوشابه نی آزادائتمک اوچون روس و بورتاس گنیازی ایله وورشماسی تصویرا ولونور .دشت قبچاق،یاخود قبچاق چؤللری نظامی نین زمانیندا قارا دنیزین ساحللاریندان توتموش وولقا چاییناقدر اوزانان دوزه نلیک لره دئیردیلر .

دشت قبچاق شمالدا کئیو گنیازلیغی نین حدودینه ،شمال غربدن ایندیکی سارا توف شهرینه جنوبدا ایسه بیرطرفدن کریم ،اوبیری طرفدن ایسه وولقانین خزر دنیزینه تؤکولدویی یئره قدر اولان اراضینی احاطه ائدیردی .۷۱۱۱ عصردن بورادا تورک کؤچه ری قبیله لری یاشاییردیلار، بوقبیله لرین اکثریتینی قبچاقلار ،بیرحصه سینی ایسه اوغوز و به جه نک طایفالاری تشکیل ائدیردی.روس تاریخینده پولووئتس لرآدی ایله مشهور اولان بوقبیله لر ۱۱x عصره قدر اسلام دینینی قبول ائتمه میشدیلر .اودور کی، اونلارین کؤچه ری دموکراتیاسی حاکم اولان جمعیتده قادینلار کیشی لرله برابر حقوقا مالک ایدیلر .اونلار چادراسیز ، بویاسیز ،آزادجمعیت عضولری اولوب ،اجتماعی واقتصادی حیاتدا فعّال اشتراک ائدیردیلر .

"ددهقورقود"داستانیندا ترنم ائدیلمیش قادینلار کیمی اوخ آتیب قالخان توتان،قیلینچ چالیب آت اوینادان، دشمنه باش اگمه ین،عهد لرینه صادق ،پیمانلارینا وفادار ،آی اوزلو ،اینجه گؤزلر ،نرمه ـ نازیک دیشی اصلانلارا ایدیلار .تصادفی دگیلدیرکی،نظامی نین چوخ ایشله تدیگی " اصلانین آغرکک دیشی سی اولماز " آتالار سؤزو تورک خلق لرینآراسیندا یارانمیشدی.قبچاقلارین و اوغوزلارین اوز الاهه لری واردی.الاهه لر قادینلارا بنزه ر بت لردن ،نگارلاردان عبارت ایدی.بت لری چوخ بزه ییب دوزه یردیلر .اودورکی،" بت "،" صنم" و "نگار" کلمه لری ادبیاتدا همیشه " ان نادر گؤزه ل " مفهومونون مجازی کیمی ایشله نیر .نظامی آفاقه " منیم قبچاق بتوم " دئیه نده عادی قبچاق گؤزه لینی دگیل، قبچاقلارین الاهی گؤزه لینی نظرده توتوردو .

تورک گؤزه للرینین آزاده لیگی همیشه یا دائللی سیاحلارین نظردقتی ـ نی جلب ائتمیشدی. اورتودوکس مسلمان عرب لری، بوآزاده لیک همیشه تعجب له ندیریب ،قیجیقلاندیرمیشدی. مثلا" مشهور عرب سیاحی ابن فضلان ۹۲۲ ـ ۹۲۱ ـ نجی ایللرده وولقا بویوندا یاشایان بولقار تورک لرینه ائلچی گله رکن اوغوز، قبچاق قبیله لری ایله تئز ـ تئز گؤروشموش و آجیقلی ـ قیجیقلی مشاهده لرینی قیده آلمیشدیر. او، یازیر: "اونلارین (اوغوز و قبچاقلارین) قادینلاری اؤزلرینی نه اؤز کیشی لریندن، نه ده باشقالاریندان گیزله دیردیلر. همچنین هئچ بیرآرواد بدنی نین هئچ بیرحصه سینی هئچ کیمسه دن اؤرتولو ساخلامیر. بئله کی، بیرگون اونلاردان (اوغوزلاردان) بیرکیشی نین "آلاچیغیندا" منزل ائتدیک. بیزاوتورمو ـ شدوق کیشی نین آروادی دابیزیمله اگله شمیشدی. او بیزیمله صحبت اثنا ـ سیندا یانینی آچدی وبیزیم گؤزوموزون قاباغیندا یانینی قاشیماغا باشلادی. بیز الیمیزله اوزوموزو اؤرتدوک و" استغفرالله، باغیشلابیزی" ـ دئمه یه باشلادیق. او آروادین اری گولدی. ومترجمه دئدی: "اونلارادئ کی، او، سیزین یانیزدا اؤز اوستونو آچدی وسیز اونو گؤردونوز، لکن او، اؤزونو ائله محکم ساخلاییرکی، هئچ کس اونا ال وورا بیلمه ز. بواوستو نو اؤرتوب، اؤزونو اله وئرمکدن داها یاخشیدیر". اونلار زنا (خیانت) نه اولدوغونو بیلمیرلر".

ابن فضلانا قابا شکیلده دِگیلمیش بوسؤزلرین بدیعی افاده سینی "اسکندرنامه" یوئماسیندا قبچاق آغساققالی نین اسکندرله صحبتینده مشاهده ائتمک اولار. همین صحبتین متنینه گئچمه زدن اول، قیدائتمه لییه م کی، الیمیزده اولان بیرنئچه ثابت فاکتلار گؤسته ریرکی، نظامی ابن فضلا ـ نین "سیاحتنامه" سیله یاخیندان تانیش اولموش، اونودؤنه ـ دؤنه اوخو ـ موش واثرده اولان معلوماتلاردان اؤز یوئمالا یندا گئنیش شکیلده استفا ـ ده ائتمیشدیر.

اسکندر اوردوسو ایله قبچاق چؤللرینه یئتیشیر. اوردا:

بیابان همه خیلی قبچاق دید * درا ر لعبتان سمن ساق دید
بگرمی چو آتش بنرمی چو آب * فروزانترازماه واز آفتاب
همه تنگ چشمان مردم فریب * نرشته زدیدارشان ناشکیب
نقابی نه برصفحهٔ رویشان * نه باک ازبرادر نه از شویشان

(بیابانی قبچاق طایفالاری ایله دولو گؤردو، اورادا بودلاری آغ یاسمنه بنزه‌ر گؤزه‌للر گؤردو، اونلار آتش‌کیمی حرارتلی، سوکیمی ظریف ائدیلر. آی و گونشدن پارلاق ایدیلر، هامیسی اینجه (دار و کیچیک) گؤزلو گؤنول اوولایان ایدیلر. اونلاری گؤرجک ملک لربئله طاقتدن دوشوردولر. نه اؤز قارداشلارینداً ونه ارلرینداً چکینه ردیلر).

ایللرله اوردوگاه یئریش ویوروش لرله یاشایان اسکندرین سوبای عسگر لری " قیقاج گؤز، سیمین ساق، یاری چیلپاق، آی وگونشدن پارلاق پری‌لری هم‌طاقتدن سالان بوشوخ گؤزه‌للری" گؤره رکن شاشیرلار :

دارلیقدا گئچینه‌ن سوبای عسگرلر * گؤرونجه اؤرتوک سوز بیردسته دلبر
دؤزمه یئیب قاینادی گنجلیگین قانی * دینله مه‌ز اولدولار امرفرمانی

لکن اسکندرین قورخوسوندان عسگرلر قبچاق گؤزه‌للرینه یاخینلاشماغا جرئت ائده بیلمیرلر. باخمایاراق کی، اسکندر اسلام‌دینی‌نین بانی‌سی محمد پیغمبردن (۶۳۲- ۵۷۰) تقریبا "۹۰۰ ایل اول اؤلموش اسکندری شاعر اؤز اثرینده اصل مسلمان کیمی، اسلام‌دینی‌نین هامیسی کیمی قلمه وئریر. اودور کی، اسکندر اؤرتوک سیز و اؤرپک سیز قبچاق دلبرینی گؤره‌نده اونلاردان آجیغی گلیر :

اسکندر گؤره‌نده او آفت‌لری * خوشونا گلمه‌دی بو عادت‌لری
آغ بدنلر گؤردو گوموش وجودلو * اوردو بوتون سوسوز، اونلارسرین‌سو
اوردونون حالینا یاندی نه‌دئمک * هرقادین قادیندیر، اثرککده، اثرککک

باش وئره بیله‌جک فسادین قارشیسینی آلماق اوچون اسکندر قبچاق آغ ساققاللارینی چاغیریب، اونلارا نزاکت ویومشاق لحن له مصلحت وئریرکی، اونلار قادینلارا اؤرتوک اؤرتمه‌یی و چادرا سالماغی امر ائتسونلر :

...چاغیردی قبچاغین بؤیوک لرینی *
اسکندر اونلارا ائتدی چوخ حرمت * اوجالدی باشلاری، گؤسته ردی شفقت
اؤرتولودئدی چؤل قبچاقلارینا * اوزونو گیزله مک خوشدور قادینا
قادین کی یادلارا آچار اوزونو * نه اری دوشونر، نه ده اؤزونو
برکلیک ده آنسا داشی، پولادی، * یئنه ده قادین‌نین قادیندیر آدی

اسکندرین دیلیندن دئگیلن بوسؤزلر مؤمین واورتودوکسلا دین خادم لری‌نین ویوخاریدا اثرلرینه استناد ائتدیگیمیز عرب سیاحلاری‌نین محاکمه وملاحظه‌لرینی خاطیرلادیر ! لکن قبچاق آغ ساققاللاری اسکندره اؤزاحترا-

ملارینی اونا تابع اولدوقلاری‌نی قیدا ئتدیکدن صونرا اونون قادینلار حقینده اولان فکرلرینی قطعیت‌له‌رد ائدیرلر:

به‌تسلیم گفتند ما بنده‌ایم * به میثاق خسرو شتابنده‌ایم
بلی روی بستن ز میثاق نیست * که‌این خصلت‌آئین قبچاق نیست
گر آئین تو روی بربستن است * در آئین ما چشم دربستن است
چودرروی بیگانه نادیده به * جنایت نه‌بر روی بردیده به
وگر شاه‌را ناید ازما درشت * چرا بایدش‌دید در روی و پشت
عروسان ما رابس است این حصار * که با حجلهٔ کس‌ندارند کار
به‌برقع مکن روی این خلق ریش * توشو برقع انداز درچشم خویش
کسی کوکشد دیده‌را در نقاب * نه در ماه بیند نه در آفتاب
جهاندار اگر زان که فرمان دهد * زما هرکه خواهد براوجان دهد
بلی شاه را جمله فرمانبریم * ولیکن ز آئین خود نگذریم

(تسلیم اولوب دئدیلر: "بیزسنین بنده‌نیک، خسرولا میثاقه‌تله‌سیر- یک. اما اوزه اوزتوک اؤرتمه‌ین میثاقه‌دخلی یوخدور. سیز ایسته‌ین خاصیت قبچاقلارین قانوندا یوخدور. اگرسنین قانوندا اوز اؤرتمک شرط دیرسه، بیزیم‌قانوندا گؤزیومماق (باخماماق) شرط دیر. اؤزگه‌نین اوزو- نه باخماماق یاخشیدیرسا، اوندا گناهی اوزون یوخ، گؤزون بوینونا قویماق لازمدیر. اگر بیزشاها قارشی بیرقابالیق ائتمیریک سه، نه چون او بیزیم اوزوموزو و آرخامیزی مشاهده‌ائدیر. بیزیم گلینلراوچون همین قالا (حصار، قلعه) بسدیر. کی اونلارین هئچ کسین گرده‌گی‌ایله‌ایشلری یوخدور. چادرا ایله‌بوخلقین قلبینی یارالاما. سن گئت چادرانی‌اؤزگؤزو- نون اوستونه‌سال. اؤز گؤزو اوزه‌رینه اؤرتوک سالان کیمسه، نه‌آیی‌گؤره بیله‌ر، نه‌ده‌گونشی. جهانین شاهی بیزه‌بویورسا وهرهانسی بیریمیزه‌دئسه اونون اوچون جاندان گئچه‌ریک. بلی بیز هامیمیز شاهین بویوروغونا تابع‌ایک، لکن اؤزعادتمیزدن (آیینیمیزدن) گئچه‌بیلمه‌ریک.)

اسکندرقبچاقلارین عنادینی و اؤز عادت وآیین لرینه‌اولان احترا- می، آغ ساققاللارین سؤزلرینده‌کی، منطقی و اؤز قادینلاری‌نین عصمتینه اولان اینامی گؤروب باشقا بیرچاره‌آختارماغا مجبوراولور. او، اؤزباش- بیله‌نی حکیم بلیناس ایله بوباره‌ده مصلحت‌له‌شیر. بلیناس چوخ فکرله شدیکدن صونرا بئله‌قراره گلیرکی، قارا قرانیت داشدان بیرگلین هیکلی

دوزه‌لدیب اونون باشینی آغ مرمر چادرا ایله بزه‌سین .

اسکندر بیلیناسین مصلحتنه عمل ائده‌رک اونون ایسته‌دیگی‌داشلاری مرمری،قیزیلی و گوموشو اونا تقدیم‌ائدیر .بیلیناس ایسه‌بوتون مهارتینی وتجربه‌سینی‌ایشه‌گئچیره‌رک تئزبیرزماندا :

قارا داشدان قوردی گؤزه‌ل نازنین * دیکله‌تدی بیریئنی‌آیینلی گلین
آغ مرمرچادراسی هیکل داشیندا * سمن یارپاغیدی بید مشک باشیندا
هرقادین گئچیرکن گؤردویی زمان * اوتانیب اوزونو گیزله‌دی‌اوندان
اوزونو- گؤزونو اؤرتدوهرگویچک * اوتانیب اوزونه چکدی بورونجک
اوگون کی،چارشوولو هیکل قورولدی * قبچاغا اوز اؤرتمک بیرعادت اولدی

(اسکندرنامه . جئویرنی عبدالله .شایق)

نظامی‌نین پوئتیک شکیلده وئردیگی بومعلوماتین چوخ‌بؤیوک تاریخی اهمیتی واردیر .قبچاقلار اسلام دینی‌نی XII عصرین اوللرینده‌قبول‌ائتمک لرینه‌باخمایاراق مسلمانلاشدیقدان ۲۰۰ ایل صونرا بئله اؤز قدیم‌عادت وعنعنه‌لرینی،آزاده‌لیک لرینی اونودا بیلمه‌میشدیلر .اسلامی قبول ائتمیش قبچاق - اوغوزقبیله‌لری آراسیندا شریعت‌طرفیندن قطعی قادغان اولونموش‌قادین آزادلیغی اورتودوکس مسلمان اؤلکه‌لرینده گلن سیاحلارینی XVI عصرده‌بئله حیرت‌له‌ندیردیگی تانؤئردن توتموش چینه وآفریقا صحرالارینداکی باشلایاراق مال دیو جزیره‌لری آراسیندا یئرله‌شمیش اؤلکه‌لری گزیب گؤرموش مشهور مراکش سیاحی ابن بطوطه XIV عصرین اوتوزونجو ایللرینده ایکی‌دفعه قبچاق چؤللرینه‌سیاحت ائتمشدی

ابن بطوطه قبچاق قادینلاری حقینده .اؤز"سیاحتنامه"سینده‌بئله یازیر:" بواؤلکه‌ده (قبچاق چؤللرینده) گؤردویوم‌شئیلردن ان تعجب‌لوسی قادینلارا اولان فوق‌العاده احترام‌دیر (تعظیم) .قادینلارین شان - شوکتی اویئرلرده‌کیشی‌لرینکیندن یوکسک دیر ."

ابن بطوطه‌بوقیددن صونرا مفصل صورتده‌قادینلارین آزاده‌لیگی،اوزلرینی گیزله‌مه‌مه‌سی،یاشماق وچادرانین قبچاقلار آراسیندا قادغان اولدوغوبارده ده‌صحبت‌آچیر .

نظامی‌نین یوخاریدامثال گتیردیگیمیز تصویرینده‌بئله‌چیخیرکی، قبچاق چؤلونده‌اؤرپک لی گلین هیکلی قویولدوقدان صونرا قبچاق قادین - لاری اسلام قانونونا رعایت‌ائده‌رک چادرا اؤرتمه‌یه‌باشلامیشلار .

اسکندرین بیلینا سدن "نه اوچون قادینلارچادرلی گلین هیکلینی گؤره‌ن‌لر
کیمی اوندان اوتانیب بورونجک گئیندیلر؟" سئوالینا اوبئله جواب وئر
صنعتکارکیشیدن صوردی اسکندر * نه اوچون بوخلقه‌داش ائتدی اثر؟
ائتمه‌دی وئردیگیم امره اطاعت * بوجاه‌نسیز هیکلدن آلدیلار عبرت
بختیاربیلیجی دئدی:"حکمران * قبچاغین اوره‌یی‌قاتی‌دیرداشدان
بوگوموش بدنلر،داش اوره‌ک لی‌لر * داش اوره‌ک لی‌لری‌اونونچون سئویر"
هربیری‌اؤیله‌کی، داشا یان آلیر * قاتی‌اوره‌ک لری اوندان یومشالیر
اوز گؤزوبرک داشدان یارانمش دیر * اوتانیب اوزونو یادلاردان اؤرتر
بیزه ده‌گره‌کدیربؤیله‌بیراؤرتوک * ارلره‌حرمت دیر،یادلارا اؤرتوک
بیرده‌کی،گؤی لره عایدبیرسروار * ائتمه‌رم‌اوگیزلین سری آشکار".

نظامی‌نین بوملاحظه ومحاکمه‌لریندن ایکی مهم‌نتیجه‌آلماق اولار.بیرینجی،شاعرقبچاق قادینلاری‌نین طبیعتینی اؤگیر،اوجالدیر.او،قبچاق گلین لری‌نین اوزو آچیق،چادراسیز،آزاد دولانمالاری‌نین سببینی،اونلارین اوره‌ک لری‌نین داش‌کیمی محکم،صاف اولدوغونو،اونلارین داشدان یونولموش گلینه ستایش ائتمه‌لری ایله ایضاح ائدیر.بونونلابرابر،بو ایضاحین منطقی باخیمیندان چوخ ضعیف اولدوغونو حس ائده‌رک شاعر خصوصیله علاوه‌ائدیرکی،بونون اصل سرینی آللاه بیلیر.

ایکینجی مسئله آللاها حواله‌ائدیلن بوسرین علمی ومنطقی‌جلیندن عبارتدیر.بونوایسه تاریخ‌علمی چوخ آسانلیقلا حل ائدیر.یوخاریدا قبچاق،اوغوز و باشقاتورک طایفه‌لری‌نین بت‌پرستلیگی حقیندا تفصیلاتی ایله‌صحبت اولوندو.داشدان یونولموش قادین هیکلی ائله‌همین بت‌لردن بیری‌ایمیش.نظامی‌نین افسانه‌سینی‌علمی‌دیله‌چئویرسک،بئله‌بیرنتیجه آلینار:قبچاقلار اسلامی قبول ائتدیکدن صونرا اؤزکهنه دده،بابا عادت و عنعنه‌لریندن،دین وآیین لریندن ال چکه‌بیلمه‌میشلر،قادینلار اوللر اولدوغو کیمی چادراسیز،بورونجک سیزیاشاییرلار.اسلاما ضد اولان بو آیینی آرادان قالدیرماق اوچون چوخ بیلمیش مسلمان فقیه وحکیم‌لر یندن بیری‌نین مصلحتینه گؤره بت‌لری چادرالی،اؤرپک‌لی یونماغا باشلایبلار و قبچاق گلینلری اؤز الاهه‌لری‌نین چادراگئیندیک لرینی گؤروب اونو تقلیدائتمه‌یه باشلایبلار.بیلیناس (حساب ائت مسلمان فقیه لریندن بیری)قرانیت داشدان مرمر چادرالی عادی گلین دگیل،بت،صنم،

نگار دوزه‌لتمیشدیر .چونکی قبچاقلار آراسیندا [xii] عصرده یئنی دین و آللاه قبول ائتمه‌لرینه باخمایاراق،بت وصنم‌وشامانلار بؤیوک نفوذا مالک ایدیلر .بیلیناسین یوندوغو گلین هیکلی‌نین بت اولدوغو نظامی‌داستا- نی‌نین صونوندا کی بیت‌لردن آچیق - آشکار گؤرونور .

او طلسم (گلین هیکلی)کؤک سالدی دوردوغو یئرده ،

اوزلره اولدو بیر عصمت‌لی پرده .

طلسم‌لی‌اوهیکل یئنه اوجالیر * اوچمامیش او ،چؤلده ایندی‌ده‌قالیر
اویئردن گئچه‌رک دائم قبچاقلار، * پیردئیب باشینی سجده‌یه قویار
هرآتلی،پیادا اویولدان گئدیر. * هیکله‌پیر دئیه پرستش ائدیر
آتینی سوره‌رکن داشا پیردئیه * ائدیراوخلوغوندان بیراوخ هدیه
چوبانلار سورویله‌گئچه‌رکن اوردان * وئره‌ر او هیکله‌بیرقویون قوربان

قبچاق چؤللرینده اؤرپک‌لی چادرالی بتلرین نظامی‌نین زمانینا قدرموجودا ولدوغوا ونلارین سایه‌سینده‌قبچاق گؤزه‌للری بوزونجک آلتیندا گیزله‌نمه‌لری حقینده‌بیزه‌گلیب چاتان تاریخی ماخذلرده‌هئچ‌بیرمعلومات یوخدور .شاعرین همین بتلرین موجودیتینه شهادت وئرمه‌سی (طلسم‌لی او هیکل یئنه اوجالیر .اوچمامیش او ،چؤلده ایندی ده‌قالیر)وقبچاقلار آراسیندا همین "چادرلی گلینه" او وقته قدر ستایش ائدیلمه‌سی حقیندا کی معلوماتی،البته ،جانلی‌عائله‌وی‌ماخذه‌رجوع ائدیر .بوماخذده "قبچاق بتی"شاعرین ازلی‌وابدی سئوگیسی- آفاق اولموشدور .عمروبویودوغماگنجه دن اوزاقلاشمایان نظامی‌قبچاق چؤللری،قبیله‌لری،اونلارین آیین وعادت لریندن اعیانی بیرشاهدکیمی دانیشماسی‌بیزیم‌مدعامیزه‌آیدین بیرشکیلده دلالت ائدیرلکن بیزیم‌اوچون تاریخی‌اهمیته مالک اولان اصل مطلب نظامی نین چوخ‌کشف وتایید ائتدیگی‌سایسیزحقیقتلردن بیری ده‌داستاندا تصویر اولونان قادین آزادلیغی‌دیر .شاعرین قبچاق آغساققاللاری‌نین دیلی‌ایله بیان ائتدیگی‌حقیقت ،قادینلارین اوزونه اؤرتوک سالماق ،چادرا آلتیندا داورانماق هئچ‌ده‌عصمت ،صافلیق وگؤزه‌ل اخلاقین رمزی ونشانه‌سی‌دگیلدیر .

نظامی یه گؤره قادین اخلاقی نین گؤزه‌للیگی وجودونون وقارلی

قلبی‌نین صاف ،عصمتی‌نین ایسه قرانیت داشی کیمی محکم اولماسی ایله اؤلچولمه‌لیدیر .

آذربایجان ادبی- بدیعی ژورنال نمره ۴- ۱۹۸۰
یازیمیزا گؤچورن : ع.ک .منظوری خانمه

" ددە قورقود"ون تاریخی حقینده

"ددەقورقود"ائپوسو و اونون یارانما تاریخینه دائر چوخیازیلیب لکن دنیاعلمی‌نین،خصوصیله‌صون دؤورلرده آپاردیغی آراشدیرمالار،ایره‌لی سوردویو فکیرو ملاحظه‌لر بیرنقطه‌ده داها محکم بیرله‌شیر:"ددە قورقود" ائپوسو اسلامیت‌دن اوّل ویا اَن گئجی اسلامیتین بیرینجی‌عصرینده یارانمیش.

یونان عالمی ،فیلسوف ـ تاریخچی ف . سیموکاتتا ۷۱۱ـ ۷۱ عصر قافقاز اطرافی اودلار دیاری نین اینامی،دینی باخیشلاری،عقیده‌سی، معنوی و خلقی کیفیت‌لرینه‌دن بحث ائده‌رک یازمیشدیر : "تورک‌لر اودی هر شئیدن اوجا توتور.هاوا و سویا احترام گؤسته‌ریر،تورپاغا تعریف نغمه‌لری اوخویور،گؤی‌لری و تورپاغی یارادانا اینه ستایش ائدیرواونو تانری آدلاندیریرلار...اونلار بوتانریا آت،بوغا وقویوندان قربان وئریر و اؤزلری‌نین کاهینی او آدامی حساب ائدیرلرکی،او،پیغمبرلیک ائدیب ،گله‌جگی قاباقجادان خبر وئره‌بیلسین " ف . سیموکاتتا تخمیناً قورقود آتانین معاصری اولموشدور.

۷۱ عصرین صونلارینداً بیزانس تاریخینی یازان بوعالم،گؤرونور، قونشولوقدا یاشایان اوغوز تورک لری‌نین حیات طرزی‌ایله یاخیندان تانیش ایمیش.

ف . سیموکاتتانین گؤسته‌ردیگی بومعنوی کیفیت‌لر محض ۷۱۱ـ ۷۱عصر حادثه‌لری‌نین ادبی سالنامه‌سی اولان " کتاب ددۀ قورقود"دا گئنیش شکل ده اؤز عکسینی تاپیر : ائپوس‌دا هاوا و سودان احترامله سؤز ـ صحبت آچیلیر،تورپاغا،سویا تعریف نغمه‌لری اوخونور،تانری‌نین آدیناآت بوغا و قویون قوربانلاری کسیلیر : قورقود آتانین پیغمبرلیگی،"غیبدن دوزلو خبر سؤیله‌دیگی"،" اوغوز قومی‌نین مشگلی‌نین حل ائتدیگی"،"هرنه‌بویورسا قبول اولوندیغی" وبوتون بو مزیت‌لرینه گؤره ده "علم،صنعت‌کاهینی" حساب ائدیلدیگی گؤسته‌ریلیر.بیزه ائله‌گلیرکی،یونان تاریخچی‌کاردان اوگره‌نمک‌له یوخ،محض اوغوزلارین حیات طرزینه معنوی عالمینه داخل اولما ـ قلا،بو عمومی‌له‌شدیرمه‌نی وئرمیشدیر.

ائپوس = حکایه ، داستان .

عرب استیلاسینا قدر آذربایجان خلقی‌نین اؤز اینامی،عقیده‌سی، اخلاق ـ اتکاسی،معنوی ثروتی ـ سازلا سؤزو بیرله‌شدیرن قدرتلی صنعتی، دیلی وادبیاتی واردی.عرب‌لر طرفیندن بومعنوی ثروته‌قارشی عصرلرجه هجوما کئچیلسه‌ده ،اونو محو ائتمک اونون انکشافینی ساخلاماق ممکن اولمامیشدی .

۷۱۱ ـ ۷۱ عصرلر اوخوزلاری نین عظمتی،تورک دیلی واونواؤگره‌نمه‌ـ گین ضروریاتی باره‌ده محمدپیغمبرین(ص) اؤزونون فکری دقتی جلب ائدیر. محمود کاشغارلی یازمیشدیر:" آند ایچه‌ره‌ک سؤیله‌ییره‌م ،من بخارانین سؤزونه گووه‌نیلن اثر ملاری‌نین بیریندن وخصوصا نیشاپورلوبیرامادان ائشیتدیم ،ایکیسی ده سندلرله تصدیق ائدیرلرکی،پیغمبریمیزقیامت ایش لرینی،آخر زمان قاریشیقلارینی واوغوز تورک لری‌نین اورتایاچیخاجاق‌ـ لارینی‌سؤیله‌مک له ،" تورک دیلینی اؤگره‌نین چونکی اونلار اوچون‌اوزون سوره‌جک حکمرانلیق واردیر"ـ دئیه بویورموشدور".کاشغارلی بوفکره‌در حال اؤز مناسبتینی بیلدیره‌رک علاوه ائتمیشدیر:" بوسؤز"حدیث"دوغرو ایسه ،مسئولیتی اونلارین اؤز اوزه‌رینه‌ـ تورک دیلینی اؤگره‌نمک چوخ گره‌کلی (لازم) بیرایش‌اولور ،یوخ،بوسؤز دوغرو دگیلسه ،آغیل دابونو تصدیق ائدیر ".

ایکی علاوه فاکتی قید ائده‌ک :

"کتاب‌دده قورقود"ون "گیریش"ین ده دئییلیر:"رسول علیه‌السلام زمانینا یاغین بایات‌بویوندان قورقودآتا دئرلر بیر ار قوپدی..."

فارس منبع لرینده دئیلیر:"معلوم اولدوغوکیمی،دده‌قورقودـ قور قود آتا اسلام پیغمبری‌نین زمانینده یاشامیشدیر ."

دئمه‌لی قورقود آتانین محمدپیغمبرین معاصری اولدوغونا ،اونلارین گؤروشو و دیپلوماتیک علاقه‌لرینه دایر تاریخده اشاره‌لرواردیر.

بئله اولان صورتده اوغوزلارین گله‌جگی حقینده ،تورک دیلی واونو اؤگره‌نمه‌گین ضروریاتی حقینده محمد پیغمبرین(ص)"بویروغو"قورقود آتا ایله اولان دانیشیقلارلا،معاصر اصطلاحلا دئسک ،دیپلوماتیک مناسبتلرله ده علاقه‌دار اولا بیله‌ردی.بو"بویروق"اوغوزلارا ،تورک لره ،گله‌جک مناسبتین اسلام حکمداری طرفیندن اولجه‌دن وئریلمیش مرامایدی واونون تلاشی‌ایله علاقه‌داردی :احتیاط لی اولون تورک لرله ،خصوصا اوغوزتورک ـ

لرینه باش قالدیرماغا آمان وئرمه‌یین، بونا گؤره دیلینی ده اؤگره‌نمه‌یین!

۷۱۱ – عصره عاید یئنی بیرفاکتی – محمد پیغمبرین(ص) تانیشی اولوب خلیفه‌ٔ اولینجی معاویه‌نین (۶۸۰ – ۶۶۱)گئجه مصاحبه و مصلحتچیسی عبید بن شرعیه‌الجورحومی نین اونونلا مصاحبه‌سیندن بیرپارچانی دا قید ائده‌ک : معاویه‌نین " سن آللاه ،آذربایجان حقنده علاقه‌نیز ،تلاشینیزو خاطره‌نیز نه‌دیر ؟"– سؤالینا عبیدبن شرعیه بئله‌جواب وئرمیشدی:"اورا تورک توروپاغیدیر .اونلار اورادا جمع‌له‌شه‌رک بیر– بیریله قاریشمیش و تکمیل له‌شمیش‌لر" .بورادا کی "تلاش" ،گؤرونور ،محمد(ص) پیغمبرینا وغوزلار حقینده‌کی معلوم "تلاش" ایدی کی عصرین صونلارینا دوغرو داها دا آرتمیشدی ...

ایندی "ددەقورقود"ون یارانما تاریخی هانسی زمانین محصولو اولدوغونا دایر فکرلره گله‌ک .هله و.و.بارتولد ۱۹۳۰ – نجی ایللرده "ددەقورقود"ون زمانی ائپوسدا تصویر ائدیلن حادثه‌لرین هانسی دؤوره عاید اولدوغو باره‌ده دوشونموشدو .و.و.بارتولدا ائپوسدا کی معین اشاره‌لره اساسلانا راق آختاریشلار آپارمیش ،بعضی قهرمانلارین" مثلا ،بکدوز– امنین تاریخی شخصیت اولدوغو ایزینه دوشموش وآخیردا بونتیجه‌یه گلمیشدی:"اوغوز زمانی،یعنی قهرمانلاری‌نین فعالیت دؤورو اوزاق گئچمیشله ،اسلامیتین بیرینجی عصرینه عاید‌دیر ."

"ددەقورقود"ائپوسونون ان یاخین ۷۱۱– ۷۱ عصرلرین ادبی‌یادگاری اولدوغونو اوغوزلارین معنوی عالمی – عادت‌عنعنه‌لری،عائله– محبت و اخلاق ائتیکا نورمالاری داها آیدین تصدیق ائدیر ،هم‌ده بیزیم اوچون ماراقلی فاکتدیرکی،ایندی خارجی تدقیقات بوسمتدن چیخیش ائدیر .آذربایجان اوغوزلاری‌نین معنوی کیفیت‌لرینه اساسلانا راق ائپوسون محض اسلامیتدن اول یارانديغی فکری نین طرفینده دورور .حقیقتة ،ائپوسدا ائله عنعنه‌وی و معنوی – اخلاقی کیفیت‌لر وارکی،بونلاراسلام‌قانونلا– رینا ضددیر و عرب‌حکمرانلیغی دؤورونده بدیعی اثرده اؤزعکسینی بو شکلیده تاپا بیلمزدی.

انگلیس عالمی جوفرئی لیویس "کتاب ددەقورقود"ون انگلیسجه‌یه ترجمه‌سی نین (لندن ،۱۹۷۴) "گیریش "ینده ائپوسداکی اسلام عالمینه یاد اولان بو عنعنه‌وی خلقی کیفیت‌لری خاطرلادیر : اوغوزلاردا قادینلار

ائتیکا = عادت ، خاصیت . اخلاق

تام آزاددیر ،اوغوز قهرمانلاری اؤلرکن اونلارا اؤز آتیندان احسان وئریلیر ،دوغولان اوشاق بؤیویوب دؤیوشده آد چیخارمایینجا اونا آد قویولمور ،اوغوز گنجی(جوانی) اؤلهنرکن اوخ آتیر ،اوخو هارا دوشسه ، اورادا گردهک تیکیر ،بیگلر مجلس لرده شراب ایچیرلر و سایر .

ج .لیویس اؤپوسدا عکسینی تاپان اوغوزلارا مخصوص بوقدیم عادت ـ عنعنهلر اساسیندا اونون اسلامیتدن اول یاراندیغینی سؤیلهییر . او یازیر :"داستانلارین تاریخی چوخ قدیمدیر ،اسلام تاریخیندن خئیلی اول یارانمیش بوداستانلار کؤچری اوغوزلارین حیات طرزی ایله اسلام مدنیتینی بیرلهشدیریر ."

خارجی تدقیقاتلاردا اؤپوسون یارانما تاریخینین اسلامیتدن اولکی دؤوره عاید اولدوغو فکری قادین صورتلری واونلارین اجتماعیوضعیتی ایله داها چوخ اساسلاندیریلیر .آمریکادا تئخاس اونیورسیتلمنونین بوراخدیغی "کتاب ددهقورقود"ون (آاوستین لندن ،۱۹۷۲)"گیریش"مقاله سینده دئیلیر :"قهرمانلیق دنیاسی کیشیلره مخصوصدور .لکن "کتاب ددهقورقود"دا قادینلار کیشی لر کیمی اشتراک اشدیرلر .اونلار اؤزاجتماعی وضعیت لرینه گؤره کیشیلرله تام برابردیرلر" .هابئله مؤلف آذربایجان خلقینین قدیم خلقی کیفیت لریندن ـ عائله ـ محبت ،اخلاق ـ اثتیکا ، آنایا ستایشقادینا یوکسک حرمت واحترام کیمی مزیت لریندن چیخیش ائدهرک اؤپوسون قدیملیگینی ،اسلامیتدن اول یاراندیغینی ثبوتا چالیشیر :" چادرا ،حرم ،چوخ آروادلیلیق عرب لرین اسلامدینینی قبول ائتدیردیک لری وقتدن صونرا باشلانیر .بویلاردا قادینلارا بیرآناکیمی ستایش ائدیلیر ،بیرآرواد ،حیات یولداشی .کیمی حرمت گؤسته ریلیر .قادینلار همیشه ارلرینین گؤزهل مصلحتچی لهریدیر .دیرسهخان (۱۱)وبکیل (۱۱) آغیر ،بحرانلی وضعیتی قاباقلاییرلار ،چونکی آروادلارینین آغیللی مصلحت لرینی ایزلهییرلر .کؤچه ری لیک حیاتینین چتینلیک لری ایله بؤیوین اوغوز قادینلاری اؤز طبیعی خصوصیت لریایله آمازونکالاری خاطرلادیرلار" . لئندن لو عالم ج .لیوئس ده عینی موقعده دوراراق بئله بیر معنوی ـ اخلاقی کیفیته اشارهائدیر :هرجورامکان وشرایطهباخما ـ یاراق ،اوغوزبیگ لرینین آنجاق بیرآروادی اولوروعمورلرینین صونونا دک اونا صادیق قالیرلار و سایر .

بوتون بو فکیرلر ائپوسون اؤزوندن ،اوراداکی رئآل حیات فاکتی وحادثه‌لریندن چیخیش ائدیله‌رک دئیلدیگیندن اونلاردا بؤیوک حقیقت و اینا ندیریجیلیق وار.

ائپوسدا زمانینه گؤره معاصرلیک گوجلو اولدوغو قدر تاریخی‌لیک ده گوجلودور حادثه‌و احوالاتلار اسلامیتدن قاباقکی ۷۱- ۷ عصرلرواون‌دان دا اولکی دؤورلرله سس‌له‌شیر.تاماميله طبیعی دیرکی،قدیم اوغوز تورک عادت- عنعنه‌لری گوجلوایدی.اسلام گؤروشلرهله بونلارین قارشیسی نی آلا بیلمه‌میشدی.اوغوزلاردا "آت‌دان آیغیر،ده‌وه‌دن بوغرا،قویوندان قوچ قیرذیریب "طوی ائله‌مک،قوناقلیق وئرمک،شادلیق مجلس‌لری‌قورماق و سایرگوجلو عادت- عنعنه حالینی آلمیشدیر.

آت‌اتی یئمک،اوندان احسان وئرمک،تانری آدینا قوربان وئرمک تورک دیللی خلق لرله‌اسلامیتدن چوخ اولکی قدیم عادتدی.هله ائرادان اول بونا هرودوت‌دا اشاره‌ائتمیشدیر.آرتیق،دئیلدیگی کیمی،بونو ۷۱ عصر بیزانس تاریخچیسی ف.سیموکاتتا دا تصدیق ائتمیشدی.

اوغوزلاردا حد- بلوغ یاشی،خصوصیله‌قیزین نشانلانماسی،اره‌گئتمه یاشی (۱۶ یاشی) قطعی معین ایدی وسایر.داستانلاردا محض اسلامیت‌له اویوشمایان چوخ شئی واروبونلار ۷۱۱ - ۷۱ عصرلرکتابه‌سینده لایقینجه محافظه اولونموشدور.داستانلاردا تصویرائدیلن حادثه واحوالاتلارین کؤمک‌لری بعضا میلاددان اولکی تاریخه گئدیب چیخیر.مثلا ،"تپه گؤز" موتیوی "دده قورقود" دا داوار،آنتیک دنیانین داهی سی هومئرین اثرینده ده،اصلینده ایسه انگلیس عالمی ج.لیوئسین سؤزلریله‌دئسک ، " بو موضوع قافقاز تورپاغی ایله باغلی دیر".

" کتاب دده‌قورقود"آذربایجان خلقی نین اسلامیته قدرکی و هئچ بیراثرله مقایسه‌یه گلمه‌ین ان درست واعتبارلی تاریخی دیر.بوکتابدا خلقیمیزین معنوی کیفیت‌لری - عائله- محبت،اخلاق - ائتیکا ،ادب- ارکان قایدا و نورمالاری اؤز افاده‌سینی پارلاق شکیلده‌تاپمیشدیر.

علم‌الدین علی بیگ زاده

"علم و حیات" مجله‌سی نمره ۷ - ایول ۱۹۸۰

یازیمیزا کؤچوره‌ن منظوری خامنه

گلن مکتوبلار

باکی‌دان آقای دوقتور محمدعلی‌مصدق دن چوخ گؤزه‌ل بیر مکتوب آلدیق . اوخوجولارلا ، " وارلیق " اوچون یازدیغی اوچ " بایاتی"نی برابر اوخویاق:

وارلیغام واریم‌منیم — غیرتیم ،عاریم‌منیم
ائللرین آرزوسویام — ائلدیر وقاریم‌منیم

عزیزینم آ" وارلیق" — گؤرمه‌سین ایشین دارلیق
یاز ائللین آرزوسونو — ائل ائتسین سنه یارلیق

وارلیقلار ازلی دیر — گؤزه‌للر گؤزه‌لی دیر .
لعنت یوخلوغا گلسین — "وارلیق" نه‌مزه‌لی‌دیر .

اردبیل دن آقای فروغ‌الدین غنمی‌جابردن وارلیق مجله‌سی گؤندره‌رمک اوچون بیر مکتوب آلدیق . آقای غنمی‌جابردن‌واردبیل‌منطقه‌سینده مجله‌میزین دیگر علاقمندلرینندن خواهش ائدیریک ،"کتابفروشی بهروز"ه‌مراجعه ائتسینلر ، ارومیه‌دن آقای عبدالحسین" تنها " نین مکتوبوندان ،اونون ۱۳۵۳ ده‌یاز‌دیغی‌شعرینندن بیربندی اوخوجولارین نظرینه یئتیریلیر . آقای تنها اوچون آرتیق موفقیت آرزولاییریق .

ظلمت ده‌یاشاییب ظولوم‌گؤره‌نلر ا قارانلیق گئجه‌نین آیی‌دا واردیر .
گئده‌ربو اؤلکه‌دن صویوق،بوز،بوران بوقیشین باهاری ، یایی‌دا واردیر .

اصفهاندان آقای حسن راشدی نین مکتوبونوآلمیشیق . تذکرلرینی مجله‌نین تایپ مسئوللاری نین نظرینه یئتیردیک . عین حالدا ،کئچن سایی‌دان ،مجله‌نین کاغاذی نین یاخشیلاشماسی ،خطین آیدین و ، اوخونابیله‌جگینه یاردیم ائتمیشدیر . آقای راشدی نین مکتوبوندان و گوستردیگی اطلاحی نظرلرده‌ن تشکرائدیریک .

قم‌شهریندن ،آقای جوانمرد بیرمکتوب وبیرقطعه‌شعربیزیم اوچون گؤندره‌رمیشلر . شعرده : داهاهرسمت دن گؤز یومموشوق یول هریانا باغلی
گلیر بیرتک نفس چکمک یولو بوخلقه" وارلیق " دان
دئیه ،بیزی تشویق ائتمیشلر . لاکن اوزلری دئدیگی‌کیمی :

جوانمردین دیلی زهر هلاهل دیر ، آجی زقوم
گؤرور اشکنجه‌ده ،ال چکمه‌یین اما بارلیقدان

آقای جوانمرددن باشقا ومناسب شعرلرین گوزله

آقای بهرام ائلچین دن :

سلامدان صونرا ، ۵۹ نجوایلین بایرام‌عرفه‌سینده ارضروم آتاتورک ـ اونیوئرسیته‌سینده قورولاجاق "عاشیقلارشنلیگی"نه آذربایجان عاشیقلاریندان دا دعوت اولونموش ایدی،لاکن دعوتنامه‌لر گئج چاتدیغی اوچون بیزیم‌عاشیقلار اورایا گئده‌بیلمه‌دیلر. شنلیگین ایش‌آپاریجیسی دوکتور احمدآرسلان "غریب قافقازلی" اوچون چرمتسیزلیک اولماسین دئیه "ارضروما سلام"آدلی‌بیرشعرگؤنده‌ره‌رک ،عذرایسته‌میش ایدی . همین شعره جواب اولاراق تورکیه‌نین گنج‌شاعرلریندن اولان" رضاآق دمیر"،"تبریزه سلام" عنوانلی‌بیرشعراتحاف ائتمیشدیر. بوشعر آنکارادانشرائدیلن "تؤره"آیلیق درگیسی‌نین مای ۱۹۸۱ تاریخلی ۱۲۰ینجی‌سایی‌سینده‌دا چیخمیشدیر. شعرین اوزونو" گؤزه‌ل شعر" قیدی ایله‌بیزه گؤنده‌ره‌ن ، حرمتلی‌آراشدیریجی" دوکتور یاووز آق پینارداندان تشکرائده‌رک"وارلیق" مجله‌سی‌نین عزیز اوخوجولارینا تقدیم‌ائدیریک :

بهرام ائلچینه :

تبریزه سلام

****

غریب قافقازلی‌دان خبرین گلدی
کاغیذینا قوربان ،دیلینه‌قوربان
شعرین بیرچیچک قده‌ر گؤزه‌ل دی
مکتوبونا قوربان ،الینه قوربان

بولودلار نامه‌دیر دوستلاردان بیزه
توته‌ر آلوو ـ آلوو جان ائویمیزدن (۱)
بیرموشتولوق سلام‌گلدی تبریزدن
ساوالانین غونچا گولونه قوربان

خزرده بیر ده‌لی روزگار قودورور (۲)
گلیر توروسلارا باشینی وورور (۳)
ایچیمی بیرحسرت یاخیر ، قاوورور
باهارینا قوربان ، یئلینه‌قوربان

رضا ـ آغ دمیر

---

۱ ـ توته‌ر= یانار ،توسدولر ۲ ـ روزگار= یئل ۳ ـ توروسلار= داغ‌آدی دیر

زین العابدین ماکاس
(ایغدیرلیسه‌سی ادبیات معلمی) (۱)
یازیمیزاکوچورن :ح ـ م‌ساوالان

(عاشیق علی‌عسگر)

(۱۸۲۱ـ ۷مارس ۱۹۲۶)

آذربایجان ائلینده آدلی ـ سانلی اوقده‌ر ائل قهرمانی‌وارکی، هانسینی دئیه‌سن... یاددان چیخانلار اویاندا قالسین ،یاددا قالانلاری سایماق اوچون بیراوزون عمرلازم‌دیر. آدی همیشه‌حرمتله‌چکیلن ،ساز وسؤزقهرمانلاریمیزدان بیری ده‌عاشیق علی‌عسگردیر.

۱۸۲۱ میلادی ده‌ارمنستاندا گؤکچه ماحالی‌نین آغ کلیسا کندینده دنیایا گلدی، آتاسی یوخسول علیمحمدکیشی ،آناسی پریزاددیر. آتاسی ،علی‌عسگری ۱۳ـ ۱۴ یاشیناچاتاندا کربلایی قربان آدلی‌بیر وارلی‌یه‌نؤکر وئره‌ر. علی عسگرقربانین قیزی صحنه‌بانویاعاشق اولار. بومحبت ،آز واقتدا اوزره‌دوشر. قیزین آتاسی‌کربلایی قربان وآناسی‌سارای دا بوایشین اولماسیناراضی‌ایدیلر آنجاق کربلایی قوربانین قارداشی پوللومحرم ،صحنه‌بانونی زورالیله اوغلو مصطفی‌یاآلار. بوندان صونرا ،علی‌عسگرده ، ۴ ایل یانیندا چالیشدیغی کربلایی قوربانین ائوندن آیریلار. سئوگیلی‌سی‌نین زورلا الیندن آلینماسی، علی عسگری چوخ بدحال ائیلر. قیرخ‌یاشیناقده‌ر ائولنمه‌ز ،نهایت قیرخ‌یاشیندا "یاخشاک" کندی ساکن لریندن کربلایی‌زئینالین باجیسی آناخانیمی اؤزونه باش‌یولداشی سئچه‌ر. بوندان دورت‌اوغلو ،ایکی قیزی اولار.

عؤمرونون صون ایللریندن بیرنئچه‌سینی" ترتر" کندینده کئچیره‌ن ـ علی‌عسگر، صونرا دوغماکندی اولان" آغ‌کلیسا " یاقاییدارو ۷ مارس ۱۹۲۶ نجی ایلده‌وفات ائده‌ر.

علی‌عسگرین ساز وسؤزه‌اولان استعدادی جوان یاشلاریندا باشلار. آنجاق بوصنعتین اینجه‌لیکلرینی" قیزیلونک " لی عاشیق علی‌دن اؤرگه‌نیر.

علی‌عسگرین ۱۰۵ ایللیک عمرو ماجرالارلا دولودور. بوماجرالار، اؤزوندن صونراگلن عاشیقلارطرفیندن ترتیب ائدیلیر ،هربیری آیری بیرحکایه حالینا گتیریلمیشدیر. "علی‌عسگرله‌صحنه‌بانو" ، "هجرخانم" ، "عاشیق علی‌عسگرله ده‌لی علی" ، "عاشیق علی‌عسگرین قارا باغاطوی سفری" ، "آناخانمین کوسمه‌سی" ، "عاشق علی‌عسگرله‌عاشیق حسین حقینده‌روایت" ، "عاشیق علی‌عسگرین نخجوان سفری "

۱ ـ ایغدیر، قارص ایالتینه‌باغلی کیچیک شهردیر.

"عاشیق علی‌عسگرله شاعرنقی"، "عاشیق علی‌عسگرله عاشیق اسداله"، "علی‌عسگرین آلاقایاسفری" بونلارآراسیندادیر.

گؤکچه ماحالی و اؤزه‌للیکله علی‌عسگرعائله‌سی‌عاشیقلار اوجاغیدیر. اونلارین آدلارینی‌چکمه‌گی،حقلرینده‌دانیشماغی اؤزگه‌بیر یازیمیزابوراخیر، بورادا علی‌عسگری دده علی‌عسگر یاپان شعرلریندن ،اونون صنعت وقدرتیندن دانیشماق ایسته‌ییریک.

دده علی‌عسگر، خلق شعری فورمالاری نین همن همن (تقریبا) تمامینا ان زنگین مثاللار وشره‌ن عاشیقلاریمیزدان دیر. گرایلی‌لار ،اوستادنامه‌لر، ـ قوجاقلامالار،شکایت‌نامه‌لر، سکگیزلی و اون بیرلی هجاایله سؤیله‌نن هجویه‌لر، باغلامالار، دیوانی طرزینده‌کی معمالار، دئیشمه‌لر، الف ـ لاما، بونلار آراسیندا سایلابیلیر. مثال اوچون اونون بیر گؤزه‌للهمه‌سینی اوخوجولارین قوللوغونا یئتیریریک:

چرشنبه‌گونونده‌چشمه‌باشیندا، گؤزوم‌بیر آلاگؤز خانیمادوشدو
آتدی مژگان اوخون کئچدی سینه‌م دن، جادوغمزه‌لری قانیمادوشدو

اشارت ائیله‌دیم دردیمی بیلدی، گؤردوم‌هم گؤزه‌ل دی هم اهل دل دی
باشینی بوللدی، گؤزوندن گولدی گولنده قاداسی جانیما دوشدو

علی‌عسگرم‌هر علم‌دن حالی‌یام گؤزه‌ل! سن طبیب‌سن من یارالی‌یام
دئدی: نشانلی‌یام، اؤزگه‌مالی‌یام، صیندی قول ـ قانادیم یانیمادوشدو

کلمه‌لری، یئرلی یئرینده‌ایشلتمک علی‌عسگر ارثینه‌مخصوص اؤزه‌للیکلردن بیریدیر. گؤزه‌للهمه‌نین تمامی ،بیر تر شاماماحالینی‌آلمیشدیر.بئله‌بیر تر شاماماداهمیشه‌قوخلانابیلر.

اوستادعاشیق ،بیریاندان خلق شعری عنعنه‌سینی‌یاشادیرکن،بیریاندانداعاشیقلاری خور گؤره‌ن‌دیوان شاعرلرینه میدان اوخویور (رجزدئییر) اونون دئدیگی مستزاد، قوشمالار،قوشاریاقلار، (مسمط قوشما)،دیوانیلر،مخمسلر، وغزللر بلکه‌ده‌ان گؤزه‌ل نمونه‌لرینی‌علی‌عسگرده‌تاپمیشلار.

سئودیجه‌گیم،هانی گؤزه‌للر هانی؟ گذاریمیزسیزین اوطاغا دوشدو
بویورسان فرمانی، آلارلار جانی پوشک آتدیق ،جان سنه‌صاداغادوشدو

ساللان قلم‌قاشلی، یانی‌یولداشلی قالمیشام‌آتشدی ،من باشی‌داشدی
هوش باشیمدان چاشدی دیلیم‌دولاشدی گؤزلریم ساتاشدی بوخاغا دوشدو.

آطلاسدان قابالی، بئلینده‌شالی گؤهردن باهالی اوزونده خالی
گئیدی یاشیل آلی،یاخدی محالی اگری تئللر آیناقاباغا دوشدو (۱)

یئرییردی یانا یاشیلباش صونا یاراشیرجانانا آغنازیک جونا
تئللرینده شانا ،الینده خینا یئمن یاقوت احمر دوداغا دوشدو

چوخ چکمیشم‌جفا ،گل بیرانصافا آندا ولسون مصحفه اوللام‌بی و فا
گلمیشم طوافا ،وئره‌سن شفا علی‌عسگرخسته‌دی اوجاغا دوشدو

بومسمط قوشماداکی اینجه ذوق وایچ‌آهنگی علی‌عسگردن آیری ،علی‌عسگرده‌ن باشقاعاشیقلاردان تاپماق چوخ چتیندیر .چونکی، گؤزه‌لی چیرکیندن آییرماق علی‌عسگریارادیجیلیغینا مخصوص خصوصیتلردن دیر .بوجمله‌دن اؤز ائلی‌نین گؤزه‌ل لری نین آدینی، علی‌عسگرقده‌رچکن ،اونلارا سؤزقوشان ایکینجی بیر عاشیق چتین تاپیلار.

شاهمار زولفلرینی‌گؤره‌ندن بری دردیم‌آرتیب ،دؤنوب‌عمانا تئللی
آی کیمی شوخ‌سالیب‌آیناقاباغین چوخلارین ائله‌ییب‌دیوانا تئللی

یاخود:

دوروم دولانیم باشینا قاشی ، گؤزو قارا جئیران
حسرتیندن خسته دوشدوم ائیله درده چارا جئیران

اونون سؤزقوشدوغو گؤزه‌للر، تکجه" تئللی"ایله" جئیران" دگیل . گولگز گولخانیم ،گوللو ،گولپری،گول اندام ،گولگز ،مشکناز ،مارال، ککلیک، خورشید لیلی وداهاناچه گؤزه‌للر اوستادعاشیقین سازیندا ، سؤزونده‌یئر- یاطاق سالیبلار. آنجاق اؤزونون دئدیگی‌کیمی‌او ، هریئتن گؤزه‌له‌ده ، گؤزه‌لدئیب شأنینه سؤز قوشمور:

هریئتن گؤزه‌له ، گؤزه‌ل دئمه‌رم گؤزه‌لده گرکدی عشوه- ناز اولا
بوخاغیندان عطربنؤوشه گله قوینو گلشن اولا، باهار،یاز اولا

نه‌اوزون،نه‌کوده‌که‌مناسب‌گرک آغزی ،بورنو نازیک ،دوداق کیپ‌گرک
اندام بیللور،بوخاق گولدن صاف‌گرک ،بختین وورا ، بونشاندا قیزاولا

اما ،ددهعلی‌عسگر بوتون بو وصفلری اؤزونده‌جمعلشدیرن گؤزه‌له‌ده‌گؤزل دئمیر. او، گؤزه‌لده حقیقی گؤزه‌للیک‌علامتلرینی آختاریر:

جان قربان ائیله‌سن لایقدی لایق بیریارکه ،مطلبی تئز قانان اولا
اشاره‌یله ،گؤز- قاشیله آنلایا نه‌اینکه دئمکله‌سؤزقانان اولا

---

۱ - قاباق = قاشیله گوزون آراسی

جانیم قربان اولسون اواهل دله قاشلارین اوینادا ،گؤزوندن گوله
دیلین ترپنمه میش دردینی بیله قربانام گؤزونه ،گؤز قانان اولا

ددهعلیعسگربوتون بونلارین یانیندا حقیقی قدربیلن لری آختاریر. آماتاپابیلمیر. آخریندا ،پوزولان جمعیت اخلاقینی قینایبر:

یازیق عاشق ،وئرمه عمرونوضایا قدیربیلن جان بویئرده تاپیلماز
کیشیده آبرو یوخ،آرواد داحیا نه عدالت ،خان بویئرده تاپیلماز

اوستادعاشیق،ائلینین سینه سیندن فیشقیران ائل قهرمانلارینین دا ، آدلاری نین ایتیب ـ باتماسینی ایسته میر. بونلارین حرمتله آدلارینی چکیر ،حقلرینده داستان باغلایبر.

گون کیمیعالمی توتوبدو آدین ایگیدلرسلطانی،خانی دلی علی !
پیریمشاه مردان وئریب مرادین آرتیریب شوکتی، شانی دلی علی !

سوزه نی گؤتوروب میننده آتا فلک احسن دئییر بویا ،بوساطا
نعره چکیب ،تپیننده سالداتا سئل کیمیآخیدیر قانی دلی علی .

درس آلیبدی او علی اعلادان خوف ائله میر خیبرکیمی قالادان
گزه ن زلزله دن ، اؤتن بلادان حفظ ائله سین کرمکانی دلی علی .

علیعسگریا رادیجیلیغیندا ، طبیعت اوقدهر آغیرلاییرکه ،انسان ، ایلک باخیشدا ،اونون بیرطبیعت عاشقی اولدوغونا حکم وئرمک ایسته یبر. چونکی اونون همن همن (تقریبا)هرشعرینده طبیعتدن بیرپارچا تاپماق ممکندور. اونون جانلیطبیعت تصویرلری انسانی،ایسته رـ ایسته مز ،ـ طبیعته ، دولاییسیلا (اوجهت دن) وطنه باغلایبر:

یازین بیرآیندا ،خوش گئچرایللر ذوق ائدیب شوشه دن آچیلیر گوللر
قیشین زحمتینی چکن بولبوللر شیدا اولسون زمستاناجان دئسین

آران دا اولانلارمئیل ائلرداغا ایسدی ووار ،بورقو دولار اوطاغا
بزه نیب گؤزه للر چیخاریایلاغا منزلگاهلار اومهمانا جان دئسین

یاخود:

باهارفصلی یازآیلاری گلنده سوسنلی ، سنبلنو لاله لی داغلار
یوخسولو ،اربابی،شاهی،گدانی توتماز بیرـ بیریندن آرالیداغلار

خسته اوچون تپه‌سینده‌داغ اولور هرجور چیچک آچیر، لاله‌زار اولور
چشمه‌سیندن آب حیات جاری اولور داغیدیر محنتی، ملالی داغلار.
ویا: گؤزه‌للر سیرانگاهی‌سان گؤروم سنی وار اول، یایلاق!
آچیلسین گولون، نرگیزین تزه مرغزار اول یایلاق!

قدرتلی سؤز صنعتکاری نین اوره‌گی‌بوندان دا صویومور. وطن داغلاری نین بیر- بیر آدلارینی چکیر:

که‌پز، موروی، قونور، نئچه‌داغلاروار اوستونه‌نوریاغسین آی دلی‌قوشقار!

دده‌علی‌عسگربیرچوخ مجردوارلیقلارا مشخصلیک صفتی‌قازاندیریب، حتی، بعضا اونلاری ایکی‌اوستادعاشیق کیمی‌میدانا سالیب دئییشدیرمیشدیر:

بیرداغ ایله‌بیر آرانین بحثی‌وار: داغ دئییربوگلن اقللر منیم‌دیر.
ازمه‌لی، دوزمه‌لی آلاچادر لار سورمه‌گؤزلو قارا تئللرمنیم‌دیر.

آلیر آران:

یاخشی‌بیلکه، خونو قارپیز، قاووندو بیزسئوه‌ریک سید، ملا، آخوندو
گئجه- گوندوز مسجدلرده اوخوندو زبور، تورات، انجیل، قرآن بیزیمدیر

بعضاده بئله‌صویوت(مجرد) وارلیقلاردان بیریله اؤزو میدانا گیریر:

گؤز قارا کؤتوگو دئییر:

عاشیق نه‌میدانی یالنیز آلیبسان سؤزدئییم، سؤزونه برابر اولسون
ناحق قاندی اورتالیغاسالیبسان ائله ایش‌توت، اوندان خیرکارا اولسون

جوابیندا علی‌عسگردئییر:

هرکسه گؤستردیم، دئدیلر گؤگدو ائشیدیب‌گؤره‌نلرمنه چوخ سؤگدو
دن توتان یئرینی‌ساخساغان سؤگدو قارقاینان سیچانین اوزو قارا اولسون

قدرتلی سؤزاوستادی بیر تورلو (بهیچوجه) شعره دویماق نه‌دی بیلمه‌ییب، دیل دؤنمزلری، جیغالی‌ومستزاد تجنیسلری، دوداق دگمه‌لری، دوداق دگمز- دیوانی‌لری، وجیغالی‌دوداق دگمزلری اونون، بوساحه‌ده ماهرصنعتکارلارین باشچیلیغینی‌ائتدیگینی‌همیشه اثبات ائتمیشدیر.

علی‌عسگرکیمی اوز ائلی‌نین عاشقی، قدرتلی‌بیرعاشیق اوچون نه‌قدر مدحیه یازیلسا، گئنه‌ده‌آزدیر. چونکی‌علی‌عسگر یارادیجیلیغی، اؤزلوگونده بیر مکتب دیر. بوصنعت مکتبی‌نین باش معلمی‌ده هله‌لیک علی‌عسگردیر.

علی‌عسگر ارثی‌نین بعضی خصوصیتلرینی اوخوجولارین قوللوغونا یئتیرمک- اوچون قلمه‌آلدیغیمیز صحبت- یازیمیزی، شاعر بئیلرین بوساز وسؤز

قهرمانیمیز اوچون قوشدوغو داستانین بیر بندی ایله بیتیریریک :

گرچه ملبس سن ائو لباسیندا شاهدم ،شارب سن حقین طاسیندا
بوآذربایجاندا ، تورک آراسیندا سنین کیمی شاعر هانی علی عسگر ؟!

بین الملل تورکی فولکلور کنگره سی

ایکینجی بین الملل فولکلور کنگره سی تورکیه نین بورسا شهرینده قورولدو . بوقورولتایا تورکیه دن باشقا چین ،شوروی ،وبالکان اؤلکه لری نماینده لری ده اشتراک ائدیب ،تورک دیلی نین مختلف لهجه لری فولکلورو ویا مختلف تورک دیللری نین فولکلورلاری حقینده علمی وتحقیقی مقاله لرا وخویوب ، چیخیشلار ائتمیشلر . بوکنگره یه ایران دان کیمسه اشتراک ائده بیلمه میش ،لاکن شمال آذربایجاندان نبی خزری شخصا اشتراک ائدیب ،ازجمله دیلیمیز حقینده آشاغی داکی شعری اوخوموشدور :

سنی شفق بیلدیم بوجهاندا من بعضا شیمشک(۱) اولوب ،غضبله چاخدین
ایلک دفعه دنیایا گؤزآچاندا من قلبیمه گونشین اؤزیله آخدین

آنا گؤزلریندن سؤزه ن نورکیمی هوپدون(۲) اوره گیمه سن گیله ـ گیله
هرکلمه ن ،هرسؤزون بزه نمه ییب می مهربان آنامین تبسّم ایله

اوجالیرباغچادان بولبولون سسی چای سوسار ،اسمه ییرچمنده یئل ده
نه قده ر وغمادیراونون نغمه سی بلبل ده اغله بیل اؤتور بو دیل ده

یازان :
ساوانین خزقان بخشی‌نین بندا میرکندیندن
بیرینجی درجه‌لی عدلیه وکیلی علی کمالی

فقیر

تازه دیل آچان اوشاق،اوز- اوزونه سئویئیر،آناسی ده ، اونون دیل دوداقیندان اؤپر و اوز گؤزونو یالار،اما دیلیم لال اگربیرائل ایچینده ،بیر گؤزه‌ل اوغلان ویا بیر کیچیک قیزکی،گلیشی - گئدیشی و یئریشی ده چوخ - چوخ یاخشی ودیل - دوداقی‌نین اعضاسی ده اؤزیئر- ینده اولا،ولی دئیه- دانیشیقی اولمایا وقورخودان دیلی بنده‌گئتمیش پلتیک یا لال اولا،غم و غصه اوجوانین آتا- آناسینی بوْرور و ائل - طایفاسینی حسرته سالیر،اوحالدا اگر بیریسی مشتولوق وئره‌کسی، او قیزین ویا اوغلانین اتفاقاً دیلی آچیلیب وبولبول تکین اوتور.گؤره‌ر - سن اوائل - طایفا ایچینده قیامت قوپار و او یئنگی دیلـــه‌گلن اوشاقین ددە - نه‌نه‌سی سئوینمکدن ،گؤیده- یئرده دورمازلار.

سیادوهون "تاکستان" ،قزوین ،آوج،آبگرم ،بوئین زهرا ،کرج،شهریار، تهران اطرافی،ورامین،همدان،تفرش،آشتیان،اراک ،قم وساوا تورک‌لری او پلتیک ،گؤیچک قیزلار ویا گؤزه‌ل اوغلانلاردیلار کی،بیرمعجزه ویـــا بیر دیسکینمه ویا بیرجراحی عملی‌نن دیللری آچیلیب ،بو معجزه ایرا‌ن قهرمان خلق لری‌نین انقلابی وایران خلق لرینی بوغان طاغوت رژیمینن آست- اوست ائدیلمه‌سی‌ایدی.

ایندی او ،یئنگی دیله گلن ودیل آچان جوانلار ،نه‌شیرین - شیرین دانیشیب اؤزلرینی اؤز آنالاری آذربایجانه و ائللری، یعنی‌دونیانین تورک لرینه حتی، ازیلدیللرده .

عزیز " وارلیـــق " مجله‌سی،او جراحین کؤمکچیسی مقامینده دیرکی، عملی جراحیدن صونرا بو اوشاقین دیلینی داهادا صافلاشدیریب و دوز تورکی دانیشماقی اؤرگه‌دیر.

بوایل وارلیقین ایکینجی صایی‌سیندا "تلیم‌خان" ،دؤردونجی صایـی- سیندا " اکبررزاقی" و بئشینجی صایی‌سیندا "تورکمن محمود"ساوا محالی- نین اوچ بؤیوک شاعری معرفی اولدولار ،بوصایی داقیرمیزین لی"فقیـــر" یندن آشنا اولاجاقیک .

ساوانین بیر بؤیوک بخشی مزلقاندیرکی،او،اؤزوده مزلقان چایی، رنق چای،بیات و کوهپایه منطقه‌لرینندن تشکیل اولوب بوگون مزلقانین بیات کندلرینندن عزیز اوخوجولارا بیرتحفه واریمیز.مزلقاندا،قوجامان داغلار اتگینده اولان و دوزلره باخان کندلره "کوهپایه‌کندلری،دئیرلر.

"قیرمیزین "مزلقانین بیات کندلرینندن دیر و اوبخشین شمال‌سمتی نین،گون باتان طرفینده و خرقان داغلاری‌نین وکوهپایه ،قوپایا" نین گون باتان کندلری نین "شجره ،حصارچائی‌و حریقان" گونئینده‌قرارتوتوب وتورپاقی قیرمیزی اولماقا گؤره آدینی "قیرمیزین"قویوبلار.

ساوا محالیندا ،تورک مدنیت آقاجی‌نین بؤیوک بوداقلاری واردیر و بو دلیلدیرکی،بو آقاجین ریشه‌لری چوخ درین و محکمدیر.

بو منطقه‌ده قاجاریه عهدینده یاشایان شاعرلردن تلیم‌خان وتور- کمن محمودی تانیتدیرمیشیک و فقیردن سئوای "قدسی"،"صانعی"،"الماس" "رضاعلی"،"خاکی"،"آثم"و" حسن علا"نی ده تانیتدیراجاقیک .اهمیتلی سؤز بودورکی،ساوانین تورک شاعرلری هامی اؤلچولرده و مختلف بیچیم لرده درین معنالی وگؤزه‌ل شعرلر دئیب‌لر."فقیر"سؤزلرینی قصیده ، داستان،طنز،ساتیریک و بعضا ده مذهبی شکلینده ومحتوا سینده‌دئیب.

ثعلبیه (تولکی) منظومه‌سین دئین شاعر"محمدباقرخلخالی"و"فقیر" سبکی بیر- بیرینه چوخ یاخیندیر."فقیر"ده او عصرده یاشاییب اما ، نظره بئله‌گلیرکی "فقیر" خلخالی دن تئزراق وفات ائدیب واونون بؤیوک معاصری ایمیش.

تخلصی "فقیر"اولان "فتح‌الله‌بیگ" محمدجعفربیگ اوغلوایدی.اودا غلامعلی بیگ اوغلو و بو خانواده‌نین بیز تانییان ان بؤیوک باباسی "ثانی" خان آدیندا بیر شخص ایمیش.

فقیرین اوغلو"موسی جعفری" دولت‌قوللوقچوسو وجهرم‌شهرینه منتقل اولوب واورادا منورخانیم آدلی بیرخاتین لا ائوله‌نیب‌کی، اولاردان، ایکی اوغلان :بیری "آقای هوشنگ جعفری"وبیری ده "آقای جعفر جعفری" دونیایه گلیب .اولکی خلبان وایندی متقاعد اولوب وجعفرآقا معلم‌دیر. موسی‌نین بیرخاتینی ده‌مرصع خانیم آدیندا وقیرمیزین لی‌ایمیش‌کی، اوندان بیر قیز کلثوم خانیم آدینا متولد اولوب وتهراندا زندگان- لیق ائدیر.

فتح‌الله بیگ قیرمیزینده بیرمحکم عمارت سالدیریب کی،هله ده دو ـ رور.واما فقیرین شعر"بیت"لری اؤزی تیکن اوتورمالی بیتیندن داها محکم راق دیر و آللاه ایسته‌سه دونیا وارجک قالاجاقدیر.

فقیرین کامل شرح حالی وسؤزلری جهرمه مسافرت ائدندن صونرا یازیلاجاق وبو مطلبی یازان وقتده فقیردن "طوطی و قارقا" منظومه‌سی کی،اورادا: "باشماق تیکن"،"شیخ و مرید"،"حمامچی و مشتری"،" سئو ـ لچه‌گی"داستانی ده گلیب وهابئله "ملالار"،"آروادلارشری"،" زمانه" "قلندر"و"امام‌رضا"یه راجع شعرلری اله گلیب.

فقیرین سؤزونون بیشمیشلیگی و اؤزونون شعر یازماقداتسلطی‌نشان وئریرکی،اونون سؤزلری وسؤزلری‌نین مضمونلاری چوخ ـ چوخ‌موش.

قیرمیزین قوجالاری‌نین دئدیک‌لرینه اساسا فقیر ۸۰ـ ۷۰ ایل بوندان قاباق رحمته گئدیب‌دیر.

ایندی ده "فقیر"ین زمانه‌یه راجع اولان شعرلریندن بیرنئچه بیتینی قرائت‌بویورون : " زمانه "

بلی بوسؤزلره‌نسبت آچیلمایبدی دهانی
بیریسی‌نین کی،دئیه ،اومنه اولان ددەهانی؟
ددەنی یاده سالان کیمدی بوفناده‌بوفندی؟
سالیبدی یاده آل آلسون بوفندیله‌بوفنانی
بیلین بلی بو فنا چوخلاری یئیبدی یئرینده
نه‌بیرجه یادائله‌ین وارنه‌بیرجه‌یاده‌سالانی
دوشونگونن،باشادوش من کیمی‌دؤشون داشاوئرمه
دئمه‌همیشه قالیرمنده قوت بو جوانی
بلی مثلدی دئیرلرکی،اؤلمه‌سن ده‌قوجاللان
صحیحیمیش،یوخوموش،بوسؤزون خلافی،یالانی
قوجالمیشام من اؤزومده‌دئییم‌قوجالمامیشم‌من
دئیرله ،سن ده‌نه‌دئیرسن،بوعلت و بو علانی؟
بئله‌کی،من گؤرورم ،وارنه حسن بو قوجالیقدا ؟
تپیک‌لرآستا قالیر،بوزمانه‌نین قوجالانی
زمانه ،شومدور،ازبس‌کی،شوم سردی بو آدام
نه‌قیز،آنانی تانیر،نه‌اوغول آتادن اوتانی

چؤره‌ک یاپاندا ،کولانی کؤپک قاباغینه سالما
منیم قاباقیمه سال سن کول اوزلوکوللوکولانی
ایگیرمی‌سین بئله‌سال سن زووالانی چرک اولسون
دئمه ،دورا ویانا ،من اؤلوم اؤزوم سالیم زووالانی
نئجه بویئرقارا قاندیرکیشی،دیشی بیلردیر
بویئرده وئجه گلیرآدمین هر ایش باشارانی
"فقیر"بسدی دانیشدین مگرسنین خبرین یوخ ؟
بودورقرار ،دانیشان کس گره‌ک سووارا دانانی

"فقیر"ین "شیخ و مرید"طنز شعری ده کی،"طوطی نن ـ قارقا "
منظومه‌سیندن گؤتورولوب جالب دیر :

" شیخ و مرید "

بیرشیخ وبیر مریدگئچن روزگاردا * عزم ائیله‌ییب سیاحت بازاره گئتدیلر
اول دمده گؤردو شیخ ،جوان کباب پز
بیرنئچه سئیرچه سیخه چکیبدیر ،کباب ائدیر
بیرشاهی وئردی بیردانه‌آلدی،یئدی ،دئدی:
چوخ یاخشی زاددی،بیردانادا ،وئرگؤروم پسر
دئدی کبابچی بئیله دگیل سئرچه‌نین بیری
صناردیر،اذیتی واردیر سنه پدر
کج خلق اولوب بو سؤزده بلی شیخنا دئدی :
پر! پر! اوسئرچه‌لرهامی بیردن چیخاردی پر
اوچدو .جمیع اهل تردد ز خاص و عام
اول شیخدن او کشف کراماتی گؤردولر
اونلار کی،چاتمادی اؤزو شیخین ایاقینه
دالدان دوروب سلامینه یکسر تؤکولدولر
باخدی او خلقه سیخدی بیراخدی جناب شیخ
بیر گوزبد بروز شرر خیز و بد اثر
نفرت ائدیب بویئرده تماما داغیلدیلار
هرکیم گئدیب ائوینه قالیب بیرنئچه نفر
ائتدی خطاب آدمینه گل گئده‌ک به‌بم
"بیر پررینن گلن،بالا بیر زررینن گئدر"

"فقیر"ین جوشغون ویوگوروک طبعیندن بهره آپارماقا ،اونون تئزلیگده چاپ اولان آثارینه منتظر اوللوق وسؤزوموزون آخرینده اونون " شرّالنساء " شعرینی اوخوروک :

"شرّالنسا ـ آروادلارشری"

بلی بوفقیری توتوب چوخ کسالت * کی،وار بو کسالتده آرتیق پیسحالت
توتان یوخ الیمدن ولی چوخ چوخ الدن * الین ساق اولا،ساقیا قیل حمایت
کی سن مئی گتیرسن ایچیم ها پیاپی * بو بی حالت ایله تا پیم کئیف وحالت
یازیم بیرکتابت بترکیب تورکی * بعنوان لاشک و شرح شکایت
بو مکتوب معیوب شرالنسادن * قیلیم شور اثبات شرّ و شرارت
شعوری اولانلار دئسین لر بو شاعر * قیلیبدیر حکیمانه فی الحق روایت
نئجه بیرزمان بیرنئچه شخص عارف * اوتورموشدو مجلسده حین ضیافت
یئتیب حین سؤزگپ ده سؤزبومقامه * آچیلدی کی،عورت سؤزونه روایت
گؤرن واردی بیرکیمسه اؤزعورتیندن * اولا احتمالاً کمال رضایت
بیری عرض قیلدی بومطلب بیزیمچین * مشخص اولورایسته سن گربوساعت
راضی عورتیندن اولانلار اوتورسون * اولان ناراضی ائیله سین راست قامت
بوسؤزده ها می قالخدی قیلدی قدیندن * ولی بیرنفراگله شیب استراحت
دئییلدی اوشخصه کی،سن عورتیندن * یقین چوخ راضی سن گؤروبسن صداقت ؟
دئدی بیرصداقتْ منیم عورتیمنده * اولورها دئییم سقلیمه لیاقت
گؤپگین قیزی بیرگؤسوو صولدیزیمدن * وورووبدور بئله آغریری بی نهایت
دورا بیلمه دیم من ایاق اوسته الان
اوتورماق منه باعث اولدو خجالت

ساوه‌تورک لری نین بؤیوک شاعری(تئلیم‌خان) دان :

(باغریم قان اولدو)

برج نحسه‌دوشدو ، طالع بختیم گئنه‌فلک ، ظلمون نمایان اولدو
زوورق طالعیم بحر الم ده تلاطم غم‌دن بی‌نشان اولدو

شور وغلغله‌دن منم دیگرگون باده‌ٔ عشقدن اولموشام مجنون
فلک عشرت جامین‌قیلدی سرنگون ساقی‌غمدن دییرباغریم‌قان اولدو

سولدوگول،پوزولدو گلشن عالم شئیدا بولبول ،ناله‌چکر دمادم
فانوس اخفایه‌چونکه‌گیردی شمع گؤرنئجه پروانه‌سرگردان اولدو

موج‌ووردو دریالرگتیریب حباب بس‌نئجه‌اولماسین مرغ دل کباب
مغربدن فنایه‌گئتدی آفتاب شب‌تیره بختیم فراوان اولدو

دادائیله‌رم ،دادالیندن چرخ داد هئچ کیمسه‌نی ائیله‌مه‌دین سن دلشاد
بیر شیرین دن اؤترو مثال فرهاد "تئلیم"بیستوندا داغ قازان اولدو

شاعردوستوم‌سؤنمزه ! تبریز- دوکتورزهتابی

آدام‌داسایيلماز ،نه‌اینکه‌شاعر کیم‌کی اؤزخلقینی سئومز اوره‌کدن
داغلارهئی آغلاییب‌سولار یاماجی اومماز ایللر بویو هئچنه اتکدن

بوسولاربئجره‌ر اتکده اورمان اؤپر چنارلاری داغین آیاغین
هؤره‌ریاماجلاری لاله ،گول،فیدان چلنگه‌ بورونه‌ر ذیروه‌سی داغین

تیکان کوللارینی قوی یاخاشمشک یول آچا چمنه ،چیچگه ، گوله
اینان سؤنمزآلوو! اوگون گلجک سنه‌گول وئره‌جک ائل گوله- گوله

اوستادوکتورزهتابی‌یه ! تبریز- ۱۳۵۹/۹/۳۰

خزان اولجاق سوسار بولبول ، ولی بوستاندان آیریلماز
اؤزو ساکت اولورسا ، فطرتی دستاندان آیریلماز
منه غربت بهشت اولسا ، نهایتده غریبم من
آنایورد قایغیسی هئچ بیرآییق وجدان دان آیریلماز
وفانی ظلمولن تبعیداولان " یوسف " دن اؤیره‌ندیم
اؤزو قول تک ساتیلمیشسا ، اوره‌ک کنعاندان آیریلماز
بلادن جان قاچیرتماز عهدینه پابنداولان عاشق
آدی اوستونده‌دیر"طوفان قوشو" طوفاندان آیریلماز
دئسم جانیم‌سنه‌قوربان، دگیل بو، شأنیوه‌لایق
دئسم کؤنلوم‌سنه پئشکش ، کؤنول کی جاندان آیریلماز
گؤزؤم ،قاینار بولاق تک قان یاشیملا مؤژ ووراردائم
قوناقجیل بیرکسین هئچوقت اثوی مهماندان آیریلماز
شاخان شمشکلرین اطفاسینامغرور اولان ، بیلمز-
که‌اودلار اؤلکه‌سینده اود- آلوو ،وولکاندان آیریلماز
جهاندا کیم‌گؤروب قان قارداشی قارداشدان آیریلسین
قوروجان جاندان آیریلسا ،قیزیل قان قاندان آیریلماز
اوگون کی قدرتی بیرلیکده گؤردوک،"سن"،"من" اولدوق" بیز"
اوبیرگوندن سعادت خلقدن ، انساندان آیریلماز
ریاسیزعاشق اولسان"آیریلیق" افسانه‌دیر (سؤنمز) !
حقیقی عشق بیر بال دیرکی ، شهدی شاندان آیریلماز

تهران - ۱۳۶۰/۸/۱۵

ناتمام مثنوی

عاکف تبریزی

دکتر مهدی مجتهدی

مولوی وشمس تبریزله مغازله

ای اوچاق(۱) اوچ، آیه اوچ، پروینه اوچ "تربت"پاک جلال الدینه اوچ
ای اوچاق اوچ، انفسه، آفاقه اوچ ای اوچاق اوچ"کعبه العشاقه" اوچ(۲
ای اوچاق اوچ، آستان قدسه اوچ رومه اوز قوی خانقاه انسه اوچ

* * *

مثنوی دن ایستیره م الهام آلام خانقاه قونیه ده آرام آلام
"نی" کیمی منده حکایت ائیله یم آیریلیقلاردان شکایت ائیله یم
نی نیستاندان کسیلدی آغلادی هجر شرحین وئرمه گه بئل باغلادی
هرکس اؤز ظنیله یاراولدی اونا هرکس اؤز فکریله زار اولدی اونا
بیرنفر نی دن حقیقت سورمادی آغلاماقلاردان حکایت سورمادی

* * *

من که هجرانه گرفتار اولموشام عمردن ای دوست بیزار اولموشام
ایستیره م حرمانیمی تحریر ائده م نی کیمی هجرانیمی تقریر ائده م
نظم ائده م تورکی دیلینده مثنوی عد اولام آذرائلینده مولوی
مولوی له، نی له هم آواز اولام آذری ده مثنوی پرداز اولام.

* * *

مولوی عشق اولکه سینده شاه ایدی حکمتین اسرارینه آگاه ایدی
ایسته دی احباب اوچون یازسین کتاب نظمینه بو وزنی ائتدی انتخاب
مثنوی وزنینده اؤز اشعارینی خلسه ده مکشوف اولان اسراریني
آلتی دفتر ایچره انشاء ائیله دی حق قاپی سین آچدی، افشاء ائیله دی

* * *

عشق وادی سینده من آواره یم ایتمیشم بوچؤلده چوخ بیچاره یم
لیک سینه م عشقیله مشحون دور اود، یانیر قلبیمده، گؤز جیحون دور
بو اودیله یانماغین وارلذتی بو اودون ای دوست وارچوخ قیمتی

---

۱ ـ طیّاره ۲ ـ قونیه ده، مولوی نین مزارینه، "تربت وکعبة العشاق" دئیه رلر و بوشعری مزارده یازیلار: کعبة العشاق باشدا این مقام ـ هرکه ناقص آمدا ینجا، شدتمام. یغما مجله سی ۹نجونمره آذر ۱۳۵۲

بواود اولسون،آیری بیرزاد اولماسین بواود اولسون خاطریم‌شاد اولماسین
گؤسته‌ریب بو اود عجائب معجزات وئردی بو اود عالم کونه حیات
بو اود ایچره داد وفریادائیله‌رم آذری نظمینده بیداد ائیله‌رم .
گر بواود ،بیرگون منه‌رهبر اولار مثنویم نه‌آلتی، مین دفتر اولار

* * *

شمس تبریزی که مطلق نور ایدی مولوی نین صیدینه مأمور ایدی
بیرنظرله صیدی آرام ائیله‌دی خلقتین اسرارین الهام ائیله‌دی
مولوی ،استاد ایدی، ملا ایدی علم دین ده صاحب فتوا ایدی
شمس ،بیلمزدی نه‌دور فقه‌واصول ائتمه‌میشدی ظاهری علمی قبول
شمسی گؤرجک مولوی شاد اولدوشاد صید اولدو بیسواده باسواد
شمسی گؤرجک نفسدن اولدو خلاص صید اولدو بیرعوامه‌بیر خواص
چکدی ال سجاده‌دن، محراب دن اوزدی ال احباب‌دن،اصحاب دن
ائتمه‌دی اغیاریله بحث وجدل یازدی شمسین افتخارینده غزل
سؤیله‌دی شمسه گرفتارا اولموشام عاشقم، صیادیمه زار اولموشام
من که‌علمین بیرگنیش دریاسی‌یه‌م بلخی آتدیم، تبریزین شیداسی‌یه‌م (۱)
من که‌علمین بیردرین کهریزی‌یه‌م رومی ساتدیمَ من بوگون تبریزی‌یه‌م

* * *

قونیه‌نی ترک ائتدی شمس بیوفا ساربان ! تبریزه‌سور،ائتمه جفا
گل گئده‌ک تبریزه ، یولدا ،نی‌چالاق قونیه‌نی، بلخی ساتاق تبریزآلاق
ساربان !تبریزدور، بوردادایان "شهرتبریزاست و کوی دلبران"
بو گؤزه‌ل ائولکه نشاط انگیزدور ساربان قارداش ! بویئرتبریزدور
حسنله‌بوشهر،مالامال دور اهل حاله کعبهٔ آمال دور
بو گؤزه‌ل یئردور وطن صیادیمه سسله‌گلسین بلکه‌چاتسین دادیمه

* * *

مقصده‌چاتدیم ،یاخینلاشدی وصال حیف قلبیم‌وصله وئرمیر احتمال
من یورولدوم ،دیزده قوت قالمادی ضعف گلدی استقامت قالمادی
نبض چیرپیر ،تب کئچیب اندازه‌دن قدرتیم یوخدور کئچه‌م دروازه‌دن
کئچ گیلن دروازه‌دن سرخابی گز ششگلانی، نوبری ، اهرابی گز
قارداشیمسان، کوچه‌نی،بازاری گز یولداشیمسان باغی‌گز ،گلزاری گز

---

۱ ــ مولوی بلخده متولد اولوب .

ارکه چیخ،ویجویه ،لیلاوایه باخ سنجرانه ،انگجه ، شـــاوایه باخ
دلبران شهرینده‌گز ،دلداری تاپ عطری تعقیب ائت‌گئنه‌عطاری تاپ
آختاریب تاپسان اگرجانانیمی نقل ائیله قصه‌می، دســـتانیمی

* * *

مولوی نین قصه‌سی

من جمادی دن اؤلوب ،اولدوم‌نبات بوستانه ، گلشنه وئردیم حیـــات
هم نباتی‌دن اؤلوب جان آلمیشام ارتقاده ملک حیوان آلمیشـــام
دورمادیم‌حیواندا ،اؤلدوم‌بوسفر عشقیله یولداش اولوب اولدوم‌بشر
آدمیت‌دن اؤلوب ،اولدوم ملـــک ائیله‌دیم جبریله، میکاله کمک
ایستیره‌م بویول ملائکدن اوچـــام بیر اؤلوملەحق قاپی‌سینی آچـــام (۱)
ایستیره‌م‌آزادا اولام ،آزاد اولام وهمیوه یئرلشمه‌ین بیز زاد اولام (۲)
عقل وارمنده فلک دن کئچمیشـــم عشق وارمنده ملک دن کئچمیشـــم

* * *

سؤندی اود سینه‌م‌ده‌کندا ولدی قلم من عدم‌اولدوم ،عدم‌اولدوم ، عدم
همت‌آلچاقلاندی ،طبعیم‌دوشدی خام مثنوی ای دوست قالدی ناتمـــام

* * *

---

۱ ــ داری نی سپدیم‌قوشا ــ قوش منه‌قاناد وئردی ــ قاناد لاندیم‌اوچماغا ــ حق قاپی‌سین آچماغا ــ. هتل متل ترکی.
۲ ــ آنچه‌در وهمت نیاید ، آن شوم .

معاصرآذربایجان شاعرلریندن: ستارگل محمدی

۵۸ نجی ایلین یاییندا ،گؤرکملی آذربایجان شاعری "ستارگل محمدی" نین "سئچیلمیش اثرلر" آدلی کتابی نشر اولدو. بو کتاب ،"ستارگل محمدی" نین ان بدیعی یارادیجیلیقلارینا شامل اولاراق،گؤرکملی صنعتکارین خلقه باغلی - لیغین و وطنه ودیله ده رین محبتین آیدین سایاقدا عکس ائتدیریر. خلق شاعری "ستارگل محمدی" نین زنگین ،بدیعی یارادیجیلیق خزینه سی،انقلابی مضمونلارلا دوگونله نرکن ،عمومیتله زحمتکشلرحیاتیندان الهام آلینمیش اثرلردیلرکه ، ائلین نیسگیللرین اوخشایير ،یول گؤسته ریرلر ، و اومود پایلاییرلار. ائل شاعری ستارین آنا وطنه چوخ بؤیوک محبتی وار. اووطنه که ، یادلارآیاغی آلتیندا تاپدالانیر ، وائللرینین دیللری باغلی، وگونلری داغلیدیر. شاعرایسه بوجامعه ده یاشاییب خلقه باغلی اولدوغونا گؤره حقسیز لیک لر اؤنونده ساکت دورمایير ، شاهلیق رژیمی وآمریکا امپریالیزمی نین گوجلو تمثیلچیسی اولان باسقینچی یادلارا نفرت بسله یرکن وطن حقینده بئله یازیر: یادلار تورپاغیندا غم اکنمه سین

سندهٔ عؤمور سوروب یئکه لنمه سین
ناموسون ،شرفین لکه لنمه سین
آنا تورپاغیندا اؤزگه گزرمی ؟
شرافتلی اوغول اونا دؤزه رمی ؟

آتا - بابالار دئییبلرکه ، "کسرلی سؤز قیلینجدان ایتی دیر" . دوغرودان دا ،بئله دیر. "جلادا مکتوب" شعرینده حرمتلی صنعتکار ،مستبدلره قارشی قلینجدان ایتی کلامی ایله " ائل گوجون" بئله خاطرلادیر:

بوائل ازه ل دن اولو بیرائل دیر دنیادا آدآلیب قهرمانلاری
آزادلیق پرچمین هر ظلم اؤنونده قالدیریب گونشه قیزیل قانلاری
استبدادسینه سین بیرده قات به قات چکیب داغیداجاق عدالت الی
اؤلوم کندیرینندن آساجاق سنی ائللرین بیرله شن جسارت الی

اتحاد - بیرلیک ،دونیادا شاعره ان مقدس نغمه دیر. صنعتکارشاعر بیر سیاستمدارکیمی ظلمه ، استثمارا قارشی اتحادگوجون بئله توصیف وتبلیغ ائدیر:

اتحاد الیـــله‌هربیر اؤلکه‌ده ظلمه ،ضلالتـــه صون قویولاجاق

ستارگل محمدی نین دولغون معنالی‌یارادیجیلیغیندا ،"اجتماعی‌ـ ساتیرا" مضمونلو شعرلری ان بؤیوک یئر توتور. ائل شاعری" کندا حوالاتی" شعرینده مبارزبیرانسان کیمی‌فئودالللارین بیرتیجی‌سیمالارین افشاء ائده رکن" باشی بلالی‌کندلی" لرین مرکزی حکومت طرفیندن نه‌جوره تاپدالاندیقلارینداان واهل وعیالی‌بیرخوش طعامه‌حسرت قالان کندلی‌لردن مختلف ومین بیرآدیله " وئرگی" لرآلماقدان سؤز آچیب ،اونلارین دیلی‌ایله‌دئییرکه :

بیرطرفده‌ن قورا قلیق سلب ائیله میش قراری
بیرسمت دن کاسب لیق توتموش در و دیواری
بیرسمت ده جفای مأمور آبیـــــــــاری
فریاده یئت الهی ایش مشکله دایاندی
فرشی پالازی وئردیم‌خمسه بو ایل زکاته
اوچ نیمچه بئش‌کاسانی سلمان یازان براته
یارـ یاسدیغی قازانی بیلدیرکی مالیاته
آی ائل ـ اوبا آماندی بو ائو مگر تالان دی ؟

تاریخ بویو دیلی‌یاساقلانمیش خلقمیزین آرزولاری ونیسگیل لری، خلق شاعری ستار"ین بدیعی‌یارادیجیلیغیندا جانلانیب بیر هارایا دؤنور.ائلین چکدیگی قایغیلار گؤزه‌ل استعاره وتشبیه‌لرله‌بیان ائدیلیر. سؤزلر گزیرـ گزیر ،آنا دیلده‌دایانیر. آنادیل که ،آدین چکمک یاساق ایدی وهله‌ده مکتبلرده یاساق دیر. و...شاعر آنادیلینی گؤزبه‌بگی آدلاندیریر. یاساقلانمیش دیلینه‌حرمت بسله‌یرکن دیلینی، حیثیتی و وجدانی سانیر :

وارلیغیما سن اساس‌سان شرافتیمه لباس‌سان
بابامدان قالما میراث‌سان آنادیلیمـ آنادیلیم

صنعتکارشاعر، آنادیل رابطه‌سیله قلمداش یولداشی "حبیب فرشبافا" حصـــر ائتدیگی شعرده‌آنادیله‌اولان محبتین بئله‌ترسیم‌ائدیر :

قوی آنامیزدیلی اوسته گتیرسینلر زارا بیزی
گناهی یوخ‌محکوم کیمی چکدیرسینلر دارا بیزی
جان وئره‌نده سورسامندن نه‌شیرین‌دیر؟ دوشمن الی
شیرین‌دن شیرین دئیه‌رم آنادیلی ـ آنـــادیلی !

آمریکانین ژاندارمی‌اولان شاهلیق رژیمی‌نین دهشتلی‌گونلرینین دوزگون ترسیمی

وتصویری ،"سئچیلمیش اثرلر"کتابی‌نین اساس مضمونودور. بونا خاطر ایسه ، "اولسون" شعرینده وباشقالاریندا ،شاعرین اسارته ،استبدادا اوره‌کده‌ن ـ نفرتی و اینا ملی‌یوخسوللارا ده‌رین حرمتی آیدین دیر:

دوشوب کسگینلیگیندن ظلم واستبداد شمشیری
فلاکت اؤلکه میزده جان وئریب ایتگین مزار اولسون
عدالت اللری ایله محو اولسون هئیکل نفرت
جهالت ،فقر، دوشگونلوک علم ایله مهار اولسون
اگرچه ایندی دوزگون شعر یازماقلیق جنایت دیر،
ولاکن یازماماقلیقدا بوگون خلقه خیانت دیر.

صون سؤز:

"ستارگل محمدی"نین آذربایجان شفاهی‌خلق ادبیاتی‌ایله یاخیندان تانیشلیغی ،انقلابچی‌شاعرین یارادیجیلیغی‌نین داها آرتیق زنگین‌اولماسیندا ده‌رین تأثیر بوراخمیش ، واوناگؤره‌دیرکه ،شاعرین یارادیجیلیق دیلی ،خلق دیلیندن آراآچماییب و اونون شعری ،اوزاق ائلده ـ اوبادا یاشایان سوادسیز کوتله‌لره‌ده لذت وئریجی و اوره‌گه یاتاندیر.

صون

قاسم جهانی (باکی)

سؤز وطندن دوشوب (دوکتور جواد هئیته)

منیم آنا یوردوم، آذربایجانیم
سن ای آلچالمایان شهرتیم، شانیم
اوره‌گیم، وارلیقیم، مسلکیم، جانیم
دؤندن باشلاییم، سؤز سندن دوشوب

گونش! پارلا گونش! قالخیب ذروه‌یه
ای طوفان چؤللری سالما لرزه‌یه
قوی سوسسون کائنات بیرحرمت دفیه
چونکی منیم سؤزوم وطندن دوشوب

یئنه گؤز اوخشایییر هرقایاهردیک
نغمه‌یه باشلایب حنالی ککلیک
وطن سعادتدیر، وطن گؤزه‌للیک
اودا، بیزیم یوردلا صانکی تن دوشوب

هر سؤزو آلماس تک یونولسون دیلین
قوی بیلیک له باشی اوجالسین ائلین
چکیلسین نازی، ائل گؤزه‌لی نین
بیر نعمت‌دیر بختیه وطندن دوشوب

قالخسین ساوالانا، شهریار سؤزو
توتوق بولاغلارین آچیلسین گؤزو
گؤرونسون شعرده حیاتین اؤزو
هله سؤز ملکنه دومان ـ چن دوشوب

وطن اوجالیقدیر، چؤکک مزاردیر
چؤککه ائنه‌نین اوره‌گی داردیر
"قاسم" هر مشگلی ائلین له قالدیر
قالدیرکی، ساچنا داهادن دوشوب

*** *** ***

حبیبی شعرکتابی‌چیخدی

. آذربایجانین ۱۵- ۱۶ینجی عصربؤیوک شاعری حبیبی‌نین شعرلرینی‌احتوا ائده‌ن شعرمجموعه‌سی آقای ح- م .ساوالان طرفیندن چاپ ائتدیریلمیشدیر. بوکتابدا ،حبیبی‌نین شعرلری گؤزه‌ل بیر مقدمه ایله‌بیرلیکده‌چاپ اولموش. مقدمه‌ده ساوالان ،بؤیوک شاعرین ترجمه‌ حالینی ییغجام ودولغون شکیلده‌قلمه‌آلمیشدیر.

بوکتابی‌اوخوجولاریمیزا وبوتون آذربایجان ادبیاتینا علاقمند اولانلارا توصیه‌ائدیریرک.

مکالمات روزمره‌ ترکی - فارسی‌ویا " تورکجه- فارسجا معمولی‌دانیشیقلار

تالیف‌آقای عبدالکریم‌منظوری خامنه‌ای ازچاپ‌خارج شد. دراین‌کتاب ، مؤلف بعدازشرح‌مختصری ازدستورزبان ترکی مکالمات روزمره‌ترکی را در فصلهای جداگانه‌باترجمه‌ فارسی آنها درج نموده‌است. این کتاب برای هموطنان فارسی زبان که‌میخواهندترکی‌آذری رایادبگیرند بسیارمفید وبرای تمرین مکالمات ترکی‌بسیار آموزنده‌است. کتاب‌جمعا ۱۶۶ صفحه وحاوی فهرست‌عناوین مطالب مندرجه‌میباشد وقیمت‌آنهم‌بسیارمناسب (۱۵ تومان) میباشد. محل فروش‌کتاب ،کتابفروشیهای مقابل دانشگاه وخیابان ناصرخسرومیباشد.

تسلیت

خبرآلدیغیمیزا گؤره "وارلیق"یازیچیلارهیئتی‌عضوی آقای عبدالکریم منظوری خامنه‌ای نین آناسی وفات ائتمیشدیر. آقای خامنه‌ای یه مجله‌میزطرفیندن باش ساغلیغی‌وئریب ،اونا ودیگرعائله‌افرادینا ساغلیق و اوزون عمردیله‌ییریک. وارلیق

"میرزا اسماعیل نوبری "

شادروان میرزا اسماعیل نوبری روحانی مبارزی که با جانفشانی ها و مجاهدات خودچه درنهضت مشروطیت وچه درقیام مردم آذربایجان به رهبری زنده یاد شیخ محمد خیابانی نام نیکی ازخودبه یادگار گذاشته است .

مرحوم کریم طاهرزاده بهزاد که خودیکی ازمجاهدان بوده ودوشادوش ستار خان سردار ملی وسایر مبارزان تفنگ به دست با استبداد دیون جنگیده بود ولی خوشبختانه کشته نشده بعداکتابی به نام "قیام آذربایجان درانقلاب مشروطیت ایران" را به رشتهٔ تحریرکشیده که دراین اثرخیلی ازجزئیات را شرح داده است .وی دراین کتاب تعریفی ازمرحوم میرزا اسماعیل نوبری می نویسد که بخشی ازآن چنین است :

"مرحوم میرزا اسماعیل نوبری فرزندحاج محسن تاجرتبریزی یکی از کوشندگان مشروطه خواهان تبریزبود ."

نوبری درخطرناکترین روزها ازکوشش وفعالیت مضایقه نکرده ودربراز علاقه واظهارنظربی پروابود .وی یکی از۱۲ نفرنماینده انجمن ایالتی و شخصی باجربزه وباهوش وسریع الانتقال بود .شادروان نوبری روحا وجسما انقلابی بودهنگام سخنرانی باهیجان صحبت می کردوچهرهٔ سرخش سرختر می‌شد وشنوندگان را منقلب می ساخت ....(۱)"

شادروان میرزا اسماعیل نوبری ازبدوپیدایش نهضت مشروطه خواهی چون باتمام وجودبرای برانداختن استبدادواستقرارآزادی می‌کوشید لذا به عضویت انجمن ایالتی آذربایجان برگزیده شدودراین مقام مردمی وظیفهٔ خودرا به خوبی انجام داد وحتی درمواقع حساسی که هیچ‌کس حاضرنبود این شغل پرخطررا بپذیردآن مبارزنامی باجان ودل این فریضه را قبول کرده وهرنوع خطررا استقبال نمود .

احمدکسروی درتاریخ مشروطه بعدازاینکه شرح می دهدکه چگونه تبریز ازسه طرف مثل نگین انگشتری محاصره گردیده وانجمن پراکنده شده وکسی حاضرنمی‌شودعضویت انجمن را بپذیردولی نوبری وچندنفردیگراین کارخطیر را باجان ودل پذیرفته وآمادهٔ خدمت می شوند ،لازم است نوشته های خود کسروی را بخوانیم :

---

۱) طاهرزاده بهزاد ـ قیام آذربایجان درانقلاب مشروطیت ایران ص ۳۹۷

"چنانکه دیدیم تبریزیان به این جنگ ناخواهان درآمدند. زیرا ناگهان جنگ پیش آمد و در آن میان انجمن ایالتی بهم خورد و مخبرالسلطنه از شهر بیرون رفت، ستارخان و باقرخان تنها آن توانستند که جلو دولتیان را گیرند و خود را نگهدارند و به دیگر کارها کسی نپرداخت ولی این زمان چون از یک سو مجاهدان به پایداری خود امیدمند گردیده و از یک سو از تهران آگاهی می‌رسید که محمدعلی میرزا بسیج سپاه برای فرستادن به آذربایجان می‌کند و از ما کوآگاهی می‌رسید که اقبال السلطنه آهنگ تبریز را می‌دارد، و از این ها فهمیده می شد که جنگ به درازا خواهد کشید، از این روکسانی از سردستگان و دیگران گرد آمده به این شدند که سامانی به کارها دهند، هنگامی که آن جنگهای سخت میانهٔ دولتیان با ستارخان و باقرخان می رفت اینان به کارهای خود می‌کوشیدند. چنانکه گفتیم نمایندگان انجمن به جان خود ترسیده هریکی به جایی پناهیده سپس نیز لوطیان ده و چی آمده انجمن را تاراج کردند و بیرقش را خوابانیدند. ستارخان از کارهای ارجداری که در آن روزهای گرفتاری کرد یکی این بود که بیرق دیگری بسیجیده با شکوه و نمایش به انجمن فرستاد. که بالای درش افراشتند و حسینخان باغبان را با یکدسته از مجاهدان گزیده به نگهداری آن بیرق گماشت. این نشانی از ارجگزاری او به انجمن می‌بود. در این روزها هم آرزو داشت که دوباره انجمن برپا گردد و به کارهای دیده‌بانی کند و چون نمایندگان بدانسان پراکنده بودند و این کار آنان گذشته از بدیش جز کناره‌جویی معنی نمی‌داشت این بود نمایندگان دیگری پا پیش نهاده انجمن را برپا گردانیدند. چون در این هنگام برگزیدن (از روی دستور قانون) نشدی و آنگاه هرکسی برگزیده شدن را نپذیرفتی، ناچار کسانی خود خواستار گردیده نمایندگی را پذیرفتند که ما از آن ها جز نامهای میرزا محمدتقی طباطبائی، حاجی مهدی آقا کوزه‌کنانی، سیدحسینخان عدالت و میرزا اسماعیل نوبری را نمی دانیم. میرزا محمد تقی رئیس انجمن گردید (۱)"

شادروان میرزا اسماعیل نوبری در تمام طول زندگی پرافتخارش با شرف زندگی کرد با آن که می توانست ثروتها بیندوزد ولی به قناعت زیست. بطوریکه بارها برای وی رشوه‌ها پیشنهاد کردند ولی او نه تنها خود را نیالود بلکه رشوه دهندگان را رسوا نیز کرد. در این زمینه در تاریخ هیجده ساله

---

۱) احمد کسروی ـ تاریخ مشروطهٔ ایران ـ ص ۷۰۹

آذربایجان نوشتهٔ احمد کسروی چنین می خوانیم :

"نقیخان رشیدالملک که داستان گریختن اورا ازجلوشاهسونان آوردیم چون پس ازدیری که درشهراهردرنگ داشت به تبریزآمد والی ازاو به بازخواست پرداخت وچون گذشته ازآن کارننگین ،اندازه گزافی ازمالیات دولتی رانیزگرفته بودوبه گردن داشت وازپرداخت بازمی ایستاداورا در خانهٔ محمدمیرزا نامی دربندکرد .این کاردرمیانه های تیرماه بودبستگان نقیخان به تکاپو افتادندوبه کسانی ازسردستگان نویدپول دادندچنانکه ۱۲۰۰ تومان بادست محمدمیرزا برای هریکی ازآقایان بلوری ونوبری فرستادندواینان آن رابه انجمن ایالتی آورده رازرافاش ساختندانجمن دستورداد محمدمیرزارا بند نمودند (۱)"

میرزااسماعیل نوبری برای ازبین بردن سایهٔ شوم استبداددرهر کاری شرکت میکردوتن به هرنوع خطری میداد بطوریکه درماجرای فرستادن بمب به شجاع نظام مرندی که ازعمال سرسپرده دربارقاجاربودشرکت مستقیم داشت .بعدازاینکه بمب درجعبه ای جاسازی می شودآن شادروان به گردن میگیردکه جعبه راپستخانه برساندونگران راه انداختن آن باشد .تفصیل ماجرای ارسال این بمب وچگونگی کشته شدن شجاع نظام درکتابهای تاریخ مشروطه نوشته شده وصفحه های این مقاله اجازه نمی دهد توضیح دهیم که چگونه خبرکشته شدن شجاع نظام مرندی وانعکاس آن دربین مستبدین لرزه براندام آنان انداخت واین ترورسرخ وانقلابی درپیشرفت نهضت مشروطه تاثیر مهمی گذاشت .

ماجرای تجاوز نظامی اشغالگران روسی رابه آذربایجان کم وبیش در مقاله های گذشته نوشته ایم وفاجعه کشتار آزادیخواهان بنامی مثل ثقه الاسلام و ضیاءالعلماء و...رانیز بدست آنان شرح داده ایم .همچنین پیش از ورود روسهای تزاری به تبریز بزرگان قوم چنین مصلحت دیدندکه تعدادی ازسران آزادی ومجاهدین مهاجرت اجباری کرده بسوی خاک عثمانی (ترکیه امروز) روانه گردند .درمیان آنان شادروان نوبری هم بودکه با هزاران حسرت وافسوس شهرودیاروخانواده خودراترک کرده وبه دیارغربت کوچ کردند .آن مرحوم با میرزاآقاشبستری وچندنفردیگرمغازه ای بازکرده

---

۱) احمدکسروی ـ تاریخ هیجده ساله آذربایجان ـ ص ۱۷۶

مشغول کسب شدند ،بعداز شروع جنگ جهانی اول ،فشار روسها کم شده وآن محیط خفقان آزبین می رود.نوبری وسایرآزادیخواهان دوباره بزادگاه خود برمی‌گردندودردورهٔ تجددکه مردم آذربایجان به رهبری مجاهدنستوه شیخ محمدخیابانی برعلیه خودکامیها وخودفروشیهای وثوق الدوله آنگلوفیل وبه ویژه قرارداد ننگین ۱۹۱۹ قیام می‌کنند .زنده یاد میرزا اسماعیل نوبری این مبارزخستگی ناپذیردراین جنبش نیزفعالانه شرکت وتقریبا بعداز خیابانی شخص دوم به‌حساب می آید.

دربارهٔ نهضت خیابانی کتابهائی نوشته شده که بعلت محدودبودن صفحات این مقاله شرح این جنبش ضداستبدادی وضدامپریالیستی دراینجا مقدورنیست .برای آگاهی بیشتردربارهٔ این نهضت مردمی ونقش نوبری درآن ،خوانندگان گرامی را به آن منابع حوالت می‌دهیم .ولی منظوراز این خیزش به دست آوردن استقلال وآزادی ایران بوده است .بطوریکه درآن برهه اززمان که آذربایجان ازاشغال روسها درنیامده موردهجوم عثمانیها قرارقرارمی‌گیردودولت بریتانیا هم می‌خواهدبا استفاده ازضعف دولت مرکزی تمام ایران را تبدیل به یکی ازمستعمرات خودسازد ،عثمانیها بعداز ورودبه تبریز دست بکارشده حکومت پوشالی ودست نشانده‌ای بتصدی یوسف ضیاء که خود ازاهالی قفقازبودتشکیل می‌دهندوچون افرادی مثل شیخ محمد خیابانی،میرزا اسماعیل نوبری وحاج محمدعلی بادامچی را مانع کارخود تشخیص می‌دهندلذاآنان را دستگیرکرده به قفقازتبعیدمی کنند ،این اشخاص مبارزبه ویژه ازاین پیشامدها سخت آزرده خاطرشده وتصمیم می‌گیرند که اگرروزی آزادشوندسرنوشت خویش را خودبه دست گیرند .به همین علت بعد ـ از ورودبه تبریزنهضت آزادیخواهی راکه دربین مردم زمینه اش آماده بود شروع و آن را رهبری می کنند .احمدکسروی می‌نویسد :

"روبهمرفته این زمان کارهای آذربایجان دردست سه تن می‌بودکه خیابانی،نوبری وحریری (کربلائی علی آقا)باشند (۱)"

ازجمله قدمهای مؤثری که دراین زمان توسط میرزا اسماعیل نوبری و چندنفرشخص خیردیگربرداشته شد کمک کردن به مردم بی‌چیزدرموردتامین آذوقه وایستادگی درمقابل فئودالها وافرادضدخلقی‌بودکه می‌خواستند با ایجادقحطی مصنوعی گندم وجورا به قیمت گرانتربفروشند .احمدکسروی . در

۱) احمدکسروی ـ تاریخ هیجده‌ساله آذربایجان ـ ص ۶۹۰

این زمینه نیز چنین می نویسد :

"رفته رفته کار خوار بار سخت تر وبهای گندم وجو فزونتر می‌گردید . ولی "کمیسیون آذوقه "به پشتیبانی یاران خیابانی نیک می‌کوشید و کار خود را از پیش می‌برد . در سنگک پزی‌ها که آرد را کمیسیون می‌داد نان به بهای پیشین (منی یک هزار مثقالی ۱۴ عباسی) فروخته می‌شد . ولی چون بسیاری از توانگران هم از این نان می‌خریدند کمیسیون به یک کار دیگری برخاست و آن اینکه سراسر شهر را سرشماری کرده و خانه‌های کم چیز و شماره باشندگان آنها را به دست آورد و چنین نهاد که در هر کوی به اندازه شماره کم چیزان سنگکپزی باشد و آرد به اندازه آن داده شود و از آن پس جز به کم چیزان نان فروخته نشود و برای سرکشی به این کار و نگهداری بینوایان میسیونهایی در کوی ها از ریش سفیدان و بزرگان برپا گردید . این کارها با یک درستی و سامان بسیار شایسته‌ای پیش می‌رفت .

در اینجا می بایست از باشندگان کمیسیون نام ببریم . ولی من از آنان جز نوبری و حاج میرزا علینقی گنجه‌ای و معتمدالتجار و ناظم‌الدوله و معین الرعایا را که بیشترشان بدرود جهان گفته‌اند نمی‌شناسم . اینان در آن سال دست بینوایان را گرفتند و باری هزاران کسان را از مرگ سیاه رهانیدند ، اگر ایستادگی اینان نبودی انبارداران رفتار بسیار ستمگرانه با بینوایان کردندی (۱) "

در آغاز نهضت از هر طرف کارشکنی و کارهای دشمنانه شروع شد . فئودال ـ ها و گردنکشان در اغلب نقاط آذربایجان آشوب بپا کردند ، ولی نوبری و سایر سران آزادی به مقابله برخاسته و جلو هرگونه تجاوز مردانه ایستادگی کردند ، احمد کسروی می گوید :

"این در آغاز کار ، شکستی بود و مایه دلشکستگی مردم گردید ولی آزادیخواهان نومید نشدند و رشته کوشش را از دست نهشتند و حریری و نوبری و سرتیب زاده خود به رزمگاه رفتند (۲) "

---

۱) احمد کسروی ـ تاریخ هیجده ساله آذربایجان ـ ص ۶۹۳

۲) احمد کسروی ـ تاریخ هیجده ساله آذربایجان ـ ص ۷۳۵

دوبیتی‌های وطن وجبهه

میراسماعیل جاری‌نژاد ـ آدلی (تبریز)

بدان خصم وطن یل زاده‌ام من — ز ایل و امت آزاده‌ام من
چو شیران ژیان در عرصهٔ جنگ — بجنگ تن به‌تن آماده‌ام من

دلم از هجر تو خونینه سرباز — غمت بر دوش من سنگینه سرباز
ز خون سرخ تودر «شهرخونین» — در و دیوارها رنگینه سرباز

برون شد از تنم صد اخگر خون — نمی‌خیزم دگر از بستر خون
بیا بنشین و بین جان دادنم را — سرودی نو بخوان از دفتر خون

ز سنگر می‌جهم گوئی پلنگم — به پیش دشمنان چون کوه سنگم
هجوم من ببین بر لشگر خصم — نشانش می‌دهم من مرد جنگم

بدشمن حمله کن با خنجر تیز — تو ای رزم آور فرزند «تبریز»
برای تار و مار لشکر خصم — پلنگ آسا جوان از سنگرت‌خیز

چو شیران ژیان آمد بمیدان — که گیرد انتقام خون یاران
چو مشعل آتشی در سینه دارد — فروزان شعله‌اش از عشق ایران

بخونخواهی عجب لبریزه «آدلی» — سرا پا شور و هم‌تب خیزه«آدلی»
بکام یاوه گوی خصم میهن — دو صد نقل گلوله ریزه «آدلی»

سوگ بزرگ

درآخرین ساعت‌که مجلهٔ وارلیق زیر چاپ بود خبر رسیدکه علامه وفیلسوف بزرگ عالم اسلام‌آیت‌اله محمدحسین طباطبائی روز یکشنبه ۲۴ آبان در شهر قم برحمت ایزدی پیوست ما این ضایعه‌ی بزرگ را بهمه مسلمانان وهم‌وطنان‌بخصوص‌همشهریهای‌عزیز تسلیت‌میگوئیم وامیدواریم در شمارهٔ آینده شرح حال و آثارگرانبهای این دانشمند بزرگ تبریزی‌را برای خوانندگان عزیز درج نمائیم.